

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK AARBOG FOR THISTED AMT

Bulbjerg

1953

Indhold

H. A. Riis-Olesen: Tinghuset	3
„ Pulsvodfiskeri ved Jestrup	20
„ En Lykkeridders Eventyr	111
C. Klitgaard: Provst Aspachs Rimerier	8
„ Hymne til Frederik d. 4.s Besøg i Thisted 1702	32
Torsten Balle: Folketællinger	12
„ Af Hassing herreds tingbog	25
„ Hvad skal barnet hedde.....	53
F. Elle Jensen: Slaget i Tissing Vig	36
Anders Overgaard: Gaden i Hillerslev	45
Jens Rolighed: Limstenen i Han herred anvendt som byggemateriale	82
E. Toft: Et Andragende fra Beboere ved Flade og Ørum Sø	90
Friskolelærer P. Smidts erindringer	93
Jubilæum o. s. v.	122

Thisted Museums Bestyrelse

Læge E. Toft, Vestervig, Redaktør Lustrup, Thisted, Lærer J. P. Jacobsen, Vesløs, Lærer V. K. Henriksen, Torp, Arkitekt J. Foged, Thisted, Viceinspektør P. L. Hald, Mu-seets Leder, Thisted.

Historisk Samfund

I Foreningsanliggender bedes rettet Henvendelse til Formanden, Læge E. Toft, Vestervig, og Kassereren, Redaktør Lustrup, Thisted.

Om Bidrag til Aarbogen henvendes til Redaktionsudvalget, Lærer T. Balle, Torsted, og Skoleinspektør Riis-Olesen, Vestervig. De øvrige Bestyrelsesmedlemmer er Lærer Jens Rolighed, Klim, Togfører Svalgaard, Thisted, og Viceinspektør P. L. Hald, Thisted.

**Tidsskrifter, Bøger o. s. v. bedes sendt under Adr.:
Thisted Museum, Thisted.**

HISTORISK AARBOG

FOR THISTED AMT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR
THY OG HANHERRED

1953

P. HAASE & SØN . KØBENHAVN

THISTED AMTS TIDENDES
BOGTRYKKERI
1953

TINGHUSET

Ved H. A. RIIS-OLESEN.

FRA ARILDS TID havde hvert herred sit ting, som holdtes på et ubeboet sted, ofte ved en høj. Hassing herreds tingsted lå i nærheden af Hassing by, hvor der er to tinghøje. Refs herred kaldes i kong Valdemars jordebog »Refs høg hæreth«; måske er Refshøj det samme som Ashøj, så der i gamle dage både har været offer- og tingsted her.

Men siden flyttedes Refs ting til et mere centralt sted, nemlig til Tinghøj i Ydby sogns sydligste hjørne ved Thyholms vejle. Tingstederne var indrettet således, at der blev lagt 4 bjælker over store kampesten anbragt i en firkant, de såkaldte »tingslokkene«, på hvilke fogden, skriveren og de otte retsvidner, »stokkemændene« eller »tinghørerne« sad. Foran fogden og skriveren stod tingbordet eller tingskiven; her lå tingbogen, som førtes af skriveren, og her blev dokumenterne fremlagt. Inden for de fire stokke havde de, som var parter eller vidner i den sag, der i øjeblikket behandledes, deres plads, medens de øvrige tingmænd stod udenfor. Tinget holdtes under åben himmel både sommer og vinter og i al slags vejr, hvad de gamle tingbøger ofte bærer præg

af. I senere tider søgte man dog i ondt vejr husly i en af de nærmeste gårde. I Hassing herreds tingbog fra 9. december 1686 hedder det: Tinget formedelst slud og blæst holdtes i Hassing. Og fra 10. marts 1683 i Refs herreds tingbog: Formedelst Guds vejrlig er tinget blevet holden udi Michel Laursens stue udi Sinderup. Tingdagen var i Hassing herred torsdag, i Refs lørdag.

Ved den kgl. forordning af 13. marts 1688, som bestemte, at to eller tre herreder, hvor det belejligt kunde ske, skulle sammenlægges, blev også Hassing og Refs herreder forenede. De hidtil værende herredsfogder, Christen Madsen Blander i Elsted og Mads Mogensen ved Heltborg kirke, blev efter landsdommerens indstilling kasserede, da ingen af dem kunne eragtes at være af den dygtighed og skikkelighed, som dommers embede kræver. Christen Poulsen Holst, forpagter på Tandrup, som fik kgl. bestalling som herredsfoged i Hassing og Refs herreder, flyttede straks efter til Ulstrup og afløstes i begyndelsen af 1689 af sin broder Villads Poulsen Holst, forpagter på Koustrup († 1704).

Endvidere skulle der ifølge forordningen opføres et tinghus på heden mellem Visby og Grurup og torsdag fremtidig være tingdag. Omkostningerne ved tinghusets opførelse skulle fordeles således, at der af hver tønne hartkorn besat bøndergods så vel som af det ufri adelige gods skulle ydes 2 skilling danske og af hvert hus og boel, som var indberegnet i matriculen, 2 skilling og af hver hel- og halvgård 1 tagkærv. Seks af amtets skønsmænd, tre fra hvert herred, som skulle granske og efterse, hvor tinghuset for hver mands tarv i herrederne bekvemme-

ligst kunne sættes, fandt, at dette sted var på heden sønden Abildgaards mark ved Lynghøj, nordøst for Ettrup.

For de skillinger, der var til rådighed, kunne der selvsagt kun bygges et yderst beskedent paulun for fru Justitia. Tinghuset var 10 fag langt og havde lerklinede vægge og stråtag. Indgangsdøren var delt på tværs i to halvdøre. Indvendig var der 2 værelser, et mindre, hvor retten holdtes, og et større, hvor tingmændene samledes. Af inventar nævnes kun tingbord og bænke; kakkelovn var der naturligvis ikke. Huset var usolidt, og det blev slet vedligeholdet. I 1694 den 26. april fremstillede sig for retten to synsmænd, der med oprakte fingre og ed efter loven bevidnede, at tinghuset var brøstfældigt og skulde repareres med vinduer, tag, møntørv, leer og en »sko« om væggene af leerdigetørv, hvilket de anslog til ca. 16 rigsdaler. Og ved syn i april 1700 befandt man tinghuset ganske brøstfældigt i begge ender og søndre side, hvoraf tømmeret næsten er rådne, væggene nedregnet og en del »af skarnsfolk med gevalt nedstødt«, mønningen ganske afblæst, og der manglede 5 vinduer.

Den 2. september mødte amtmandens fuldmægtig, Knud Riber, for retten og på amtmandens vegne fordrede, at herredsfogeden inddrev de tidligere omtalte penge til tinghusets reparation — nemlig 2 skilling af hver tønne hartkorn, og at herredsfogeden udnævnte »en dannemand i hver sogn pengene at indfordre og til hannem lefvere«, så tinghuset før vinter bliver forsvarligt repareret derfor.

Der gik dog både vinter og vår, uden at der blev gjort noget, og imidlertid måtte retten holdes i et

hus i Gammelby. Og da man endelig tog fat, blev det kun til lapperier, så huset snart igen blev ubrugeligt. Den 29. maj 1704 fremsatte fire af retten udnævnte synsmænd deres syn således: Tinghuset i sig selv er næsten faldefærdigt, og der skal en grundig reparation til, før det er tjenligt til benyttelse. Desuden bemærkes, at da tinghuset står langt fra byerne og i vild hede, kan der let ske skade derpå af onde mennesker og kreaturer, og opfordrer til, at det flyttes til en by, for at der kan blive tilbørlig opsigst med det.

Efter henstilling fra den ny herredsfoged, Valentin Bayer, resolverede amtmanden den 28. juni: Eftersom tinghuset er således beskaffen, at der ikke kan holdes retter derudi, som skal endelig forfærdiges, og fordi det nu er på et sted, hvor det ikke længere kan stå for blæst og uvejrs skyld, da det ligger på en høj banke, og da det er meget forfaldent, kan det tillades, at det må flyttes noget nærmere til Bedsted by i 4 mands overværelse tillige med herredsfogden selv, men ikke over en fjerdingvej fra det sted, hvor det nu står.

Den 10. juli begav 10 granskningsmænd sig fra tinghuset, som befandtes så slet og ruineret, at ingen ret kunne holdes i det, en fjerdingvej mod Bedsted efter amtmandens ordre, men fandt stedet ubelejligt; sammen med herredsfogeden fandt de det sumptigt og udså sig i stedet en grund på fælligs hede nordvest fra Grurup kirke, vest for Poul Skrædders hus i Grurup — lige øst for præstens vej fra Bedsted til Grurup.

Allerede den 21. august var det ny tinghus såvidt færdigt, at der kunne holdes syn over det, og det

befandtes da med Tømmer og ler at være forfærdiget forsvarligt, så det kan holde vand og sne ude, når det med »en læs tag og myntørve bliver forsynet på tækket, og er døre og fire vinduer lovlig med jern og hengsler forfærdiget, så i alt hver mand i herredet til fornøjelse«.

Fornøjelsen var dog ikke af lang varighed. Den 7. december det følgende år hedder det: Men der var en slem hinde på bænken af leer og vand, desuden var væggen for bordenden nedfalden, som endnu er tilsyne og står åben; det har regnet meget de forrige dage og nætter, så det så ilde ud derinde. I august 1706 efterlyste herredsfogeden forskellige hængsler, som var blevet stjålet af onde mennesker. — Efter få års forløb var også det ny tinghus ubrugeligt.

Amtmand Birchenbusch meddeler den 4. februar 1715: Efter som Niels Andersen i Grurup har beklaget sig over, hvor besværligt det falder ham, at der nu i tvende år i hans hus er blevet holdt ret for Hassing herreder, vil jeg herved på mit embeds vegne tilholde samtlige Grurup sognemænd, som hører under førnævnte herreds ret, at de hver for sig tillader rettens betjente at administrere retten i deres huse 4 dage af måneden, og det på de rette ordinerede tingdage, indtil man kan få oprejst et ret skikket tinghus.

Siden holdtes retten en årrække i Tinggården i Gammelby og derefter i en stue i herredsfoged Laurits Høyers gård, Vestergård i Visby. »Et ret skikket tinghus« blev først opført i Vestervig 1832 og indviet på kongens fødselsdag den 28. januar 1833.

Provst Sixtus Aspachs Rimerier

Ved C. KLITGAARD

BLANDT den lærde, litterært interesserede Landsdommer *Chr. Herman Helverskov*¹⁾ til Irup's omfattende haandskrevne Samling af meget blandet Art findes efterfølgende Rimerier af Provst *Sixtus Aspach*:

Aspach var født i Kbh. 1672, Søn af den ansete tyske Bartskeer Adam Daniel A. og Karnera Møinichen, blev Student 1690, tog Attestats 1692 og Magistergraden 1695. 1698 blev han udnævnt til Sognepræst i Thisted-Tilsted, da den tidligere Præst Oluf Bjørn ved Højesteret blev fradømt Embedet paa Grund af hans Deltagelse i den berygtede Thistedske Besættelsessag, og 1703 blev Aspach Provst i Hundborg Herred, men blev allerede 1705 forflyttet til Sognepræsteembedet i Aalborg Frue S. og Nørre Tranders S. Han døde i Aalborg 1739, efter at han 1705(?) var blevet Stiftsprovst og samme Aar Konsistorial-Assessor samt 1735 havde faaet Biskoptitel og -rang.

¹⁾ *C. H. Helverskov* til Irup i Hørдум Sogn og Øland i Haring Sogn blev gift 1684 med *Hedevig v. Itzen* og blev 1688 adlet. Han døde 1733.

Hans Blandingsoptegnelser findes i Det kgl. Bibliotek, Thott i Folio Nr. 743, I—V.

De her anførte Rimerier findes i Bind II, Bl. 54 b—55, og Afskriften har fulgt Originalens Bogstavering.

Han var en anset Mand, men hans trykte litterære Arbejder bestod kun i nogle Disputatser fra Ungdomsaarene og i en Ligprædiken (1729).

Som Skribent viser han sig som hørende til sin Tids moderne Koryfæer, der med Thomas Kingo i Spidsen baskede sig paa vammelfad Maade i Støvet for Kongens naadige Fødder.

Han var gift 3 Gange, først med sit Søskendebarn *Anna Jensdatter Møinichen* fra Bergen, d. 1708, 2. Gang 1709 med *Maren Poppe*, d. 1717, Datter af Købmand i Aalborg Laurids P. og Birgitte de Hemmer, og 3. Gang 1718 med *Dorthea Marie Rose*, d. 1767, Enke efter Sognepræst Jacob Urbansen Bruun i Tømmerby-Lild, d. 1708, og Datter af Ritmester Rose i Randers. I første Ægteskab havde Provst Aspach 8 Børn, i andet 7, i tredie 4.

Slutningen af Mag. *Sixti Aspach*, Sogne-Præst i *Tisted* hans Afskeed-Prædiken, holden d. 14. April 1705.

1. Far da vel! Du liden Flecke!
 Gud velsigne *Tisted* By!
 Og en hver i den opklecke,
 At Hans Naade bliffver ny
 Huer en morgen, huer en Time
 Offver Dem, som der i boer:
 Bort med Sorgen! *Gud* Sielv riime:
Her skall Naaden være stoer!
2. Farer vell! I Hof-Gesinder,
 Huer en trofast *Kongens Mand*
 Med Betienter, Børn og Quinder!
 Far og vell Ald *Geistlig Stand!*
 Far særdeles vell, *Min Broder*,
 Som i *Ordet* stod mig bi,
 Brugte aldrig Falskheds Noder,
*Gud Hand dig fremdeles fri!*¹¹⁾

3. Alle I, som bruge *Handell*,
 Eller søger *Bølgen blaa*,
Gud velsigne Eder Vandell,
 At det Eder vell kand gaa!
 I! som bruger *Kunst og Redskab*
 Eller tiener for *Jært Brød*,
 Himlen give Eder Glædskaab,
 Frelse Eder aff ald Nød!
4. *Gud* husvale huer en *Enke*,
 Huer en Siæll, som liider Nød!
 Og paa Dem i Naade tencke,
Som Jeg med Dit Ord har fød,
 Husbond, Hustru, Børn og Andre
 Inden Bye og uden for;
Gud, som alting kand forandre,
 Samle os i Himle-Chor!

Mag. *Sixti Aspach*.

Supplique.

Om Provstiet udi *Aalborg*.

Stormægtigste Aller Naadigste Arfve Herre og Konning!

For Kongens Fod jeg falder ned med Tack og Ære-Minde,
 Som mig Den Naade niude lod Vor Frue Kald at vinde,
 Mens om det lidet Prouste-Nafn, det Jeg i *Tisted* har,
 Mig og i *Aalborg* blev tillagt, Jeg da lycksalig var!
 Det var, Stormægtig *Friderich*, for mig en større Ære,
 Det kunde for en fattig Mand et lidet Tillæg være,
 Mens skee, huad *Gud* og *Kongen* vill, Jeg tacker for et Brød,
 Dog priiser mig fuld lykkelig, om Jeg og dette nød.
 I øffrige Jeg stæbe skall at tiene *Himlens Gud*,
 Min *Konge* vill Jeg være tro: forsørge *Christi Brud*!²⁾

Tacksigelse

For Bemelte Prousties Erlangelse:

Jeg træder ydmygst frem igien og i mit Hierte sucker
 Velsignet være *Vor Monarch*, Som ey Sit øre lucker,

1) Kapellan *Henrik Mathiesen Reutze*, f. 1668, der var i Thisted 1702—08 og derefter til sin Død 1728 var Sognepræst i Velling i Ringkøbing Amt.

2) Menigheden.

Naar som en fattig *Supplicant* ham beder om et Brød.
 Jeg bad om et i førstningen, omsider tvende nød!
 Det *Prousti* med det *Præste-Nafn* i *Tisted* Jeg aflagde,
 Mens *Kongens* Fromhed mig igien i *Aalborg* dem tilbragde.
 For samme Dobbelt *Naade-Tegn* Jeg ønsker tusindfold,
Velsignelse ved Fred og Fryd for Gud og Kongens Skiold!

Til Kong Frederik den Fjerdes Fødselsdag 11. Oktober 1706 skrev Sixtus Aspach følgende »ringe Tancke-Billede med allerunderdanigste Lyckønskings Tancker«:

Kand *Kongens Slott* i *Aalborg-Stad* Vor *Frues Sogn* bepryde,
 Saa bør vell og dets *Sogne-Præst* paa *Kongens Dag* sig fryde!
 Den meer end dobbelt *Naades Glantz*, som denne *Nordens Sool*
 Har paa mig kast, nedkaster mig i *Dag for Kongens Stool!*
 Lad dem, der kiender *Stiernes Løb*, kun telle *Stiernes Gange*,
Saturni, Jovis, Martis Aar, og sig os, huor mange,
 Det er vel smukt; Dog smukkere at telle *Kongens Aar*,
 Og glæde sig for huer en *Dag*, der bort med glæde gaar:
Syv gange Fem Vor *Nordens Lius* har hidindtill fuldendet,
 Og see: Der er et *Nytt Aars-Ny* for *Ham* paa ny optendet,
Gud, som aff intet gjorde *Alt*, af noget gjøre meer,
 Og mange *Fem* hand legge till, at alle derpaa seer!
Gud, som best veed, huad *Kongen* best og nyttelig kand være,
 Lad *Kongen* faae det *Jeg* for *Ham* i ønske vill frembære:
*Kong Christian Den Femtis Søn*¹⁾ saa lenge blomstre maae
Att Mange Fem med *Krohne* kand ved *Fiire-Tallet* staae!
 Mig tyckes, *Jeg* seer *Himlen* alt mit Ønske underskriffve,
 Og inden *Syv* gang *Fem* gaar ud, *Sin Salfuede* vill giffve
En Arfving, som i fremtid skall en ønsked *Krohne* naa
 I *Norder*, eller *Synder-Kant*. *Gid Jeg* maa *Sanden spaa!*

Dett ønsker Hans Kongl. Maytts Allerunderdanigste
 Tiener og tro Forbeder
Sixtus Aspach,
 Sogne-Præst till Vor Frues Menighed
 i *Aalborg*.

1) Kong Frederik IV.

FOLKETÆLLINGER

Ved TORSTEN BALLE

ENGANG IMELLEM — det skulle være hvert 5. år — kommer der en mand til hvert hus med en liste og forlanger at få oplysninger om alle husets beboere. Navn, fødselsdag og -år, fødested, erhverv og trosbekendelse skal for hver person opføres på listen. Det er en »almindelig folketælling«, der er i sving.

Sådanne folketællinger har der været i lang tid; siden 1840 hvert femte år og også enkelte gange før, nemlig 1834, 1801 og 1787. Listerne fra disse folketællinger gemmes på Rigsarkivet, og de er en udmærket kilde for den, der vil vide noget om sin egns og sin slægts historie. Ved deres hjælp kan man få mange oplysninger, som det ville tage lang tid at samle, hvis man skulle benytte andre kilder, f. eks. kirkebøgerne. De fleste tror, at det er meget besværligt at søge oplysninger om sin slægt, men det er det ikke, når man benytter folketællingslisterne, som enhver kan læse og forstå uden forkundskaber.

Jeg skal her give en prøve på, hvad man kan få at vide ved deres hjælp.

De fleste ved eller kan let få at vide af ældre folk, hvornår omtrent deres bedsteforældre er født, og hvor de stammede fra. Ved man nu, at ens bedstefader hed Thomas Thomsen og var født i Silstrup

omtrent 1840, tager man en folketællingsliste for Tilsted sogn. (Der findes en for hvert sogn). Det er bedst at begynde med listen fra 1845, som er en af de vigtigste, fordi vi her har den ældste liste, hvori *hver persons fødested* er opført.

Om beboerne i Silstrup by fortæller denne folketællingsliste følgende:

SILSTRUP BY

	(Alder)	(Fødesogn)	
1. <i>En gård.</i>			
Thomas Christensen	45, gift.	Her i Sognet.	Gårdmand.
Ane Marie Olesdatter	30, gift.	Sundby på Mors.	Hans kone.
Ole Nielsen	9, ugift.	Her i sognet.	
Kirstine Østergård	5, do.	do.	
Jens Østergård	3, do.	do.	Deres børn.
Peder Christian Østergård....	1, do.	do.	
Jens Lauritsen	20, do.	Skjoldborg.	
Jens Ibsen	31, do.	Her.	Tjenestefolk.
Svend Christensen	20, do.	Skjoldborg.	
Inger Marie Lauridsdatter	23, do.	Skjoldborg.	
Johanne Østergård	17, do.	Her.	Skrædder.
Mariane Jensdatter	24, do.	Her.	
2. <i>En gård.</i>			
Bertel Søndergård	40, enkemand.	Her.	Gårdmand.
Karen Poulsdatter.....	19, ugift.	Her.	
Dorthe Poulsdatter	16, do.	do.	
Johanne Søndergård	12, do.	do.	Hans børn.
Marie Søndergård	5, do.	do.	
Christen Christensen	41, do.	Skjoldborg.	
Christen Christensen	23, do.	do.	Tjenestefolk.
3. <i>En gård.</i>			
Christen Pedersen	62, gift.	Sjørring.	Gårdmand.
Maren Christensdatter	47, do.	Her.	Hans kone.
Maren Christensdatter	19, ugift.	do.	
Ane Christensdatter	17, do.	do.	
Peder Chr. Christensen.....	21, do.	do.	Deres børn.
Jens Størring Christensen....	15, do.	do.	
Poul Christensen	12, do.	do.	
Lorentz Christensen	20, do.	Thisted.	Tjenestefolk.
Ane Ibsdatter	21, do.	Her.	
4. <i>Et hus.</i>			
Peder Chr. Jespersen	28, gift.	Vang.	Husmand.
Mette Kirstine Jensdatter	25, do.	Sjørring.	Hans kone.
5. <i>En gård.</i>			
Anders Nicolai Søndergård....	42, gift.	Her.	Gårdmand.
Maren Larsdatter	39, do.	Kallerup.	Hans kone.
Dorthe Søndergård	13, ugift.	Her.	
Inger Søndergård	10, do.	do.	
Laurits Søndergård	8, do.	do.	
Karen Søndergård	6, do.	do.	
Laurits Andersen Søndergård..	4, do.	do.	Deres børn.
Jens Andersen Søndergård....	4, do.	do.	
Jesper Andersen Søndergård..	1, do.	do.	
Anders Chr. Nielsen	43, do.	do.	
Johann Christensen	25, do.	(?)	Tjenestefolk.
Niels Chr. Jespersen	18, do.	Her.	
Ane Madsdatter	28, do.	Hørsted.	
Hanne Andersen	18, do.	Stagstrup.	

6. *En gård.*
Thomas Thomsen	43, gift.	Her.	Gårdmand.
Maren Cathrine Madsdatter ..	37, do.	Ydby.	Hans kone.
Maren Bisgård Thomsen.....	5, ugift.	Her.	
Hanne Brændgård Thomsen ..	2, do.	do.	Deres børn.
Thomas Thomsen	1, do.	do.	
Maren Bisgård	75, enke.	Kåstrup.	Mandens mod
Christen Christensen	20, ugift.	Stagstrup.	
Grethe Jensdatter	19, do.	do.	Tjenestefolk.
7. *En gård.*
Anders Ibsen	36, gift.	Her.	Gårdmand.
Maren Jensdatter	40, do.	Squorup.	Hans kone.
Laurits Andersen	12, ugift.	Her.	
Ib Andersen	9, do.	do.	
Kirsten Andersen	5, do.	do.	Deres børn.
Jens Andersen	2, do.	do.	
Jens Chr. Andersen	1, do.	do.	
Maren Pedersdatter	16, do.	Hjardemål.	Hans pige.
8. *Et hus.*
Jens Thomsen	62, gift.	Her.	Husmand.
Maren Christensdatter	61, do.	Sjørring.	Hans kone.
Dorthe Jensdatter	26, ugift.	Her.	
Christiane Jensdatter	18, do.	do.	Deres børn.

Vi finder da Thomas Thomsen i nr. 6, 1 år gammel, eller rettere: i sit første år, og her finder vi også hans forældre og søskende, deres alder og deres fødesogn. Ja, det er også så heldigt, at hans gamle bedstemoder endnu er levende, og vi får at vide, at hun er født i Kåstrup.

Tager vi så folketællingen 1834, finder vi:

5. *En gård.*
Thomas Thomsen	66, gift.	Gårdmand.
Maren Pedersdatter	64, do.	Hans kone.
Thomas Thomsen	32, ugift.	
Peder Thomsen	26, do.	Deres børn.
Christen Thomsen	21, do.	
Kirsten Larsdatter	34, do.	Tjenestepige.

Her står altså vor Thomas Thomsens bedste-forældre for gården, og vi kan endda komme endnu et slægtled tilbage ved at se efter i folketællingen 1801, hvori der står:

- 5te familie.
Thomas Thomasen	Husbonde.	33, i 1ste	Gårdejer.
Maren Pedersdatter	Hans kone.	31, ægteskab.	
Kirsten Thomasdatter	Deres datter.	1, ugift.	
Lars Thomasen Torp		26, do.	Land-recrut.
Jørgen Andersen Kiil	Tjenestefolk.	13, do.	
Maren Christensdatter		32, do.	
Thomas Thomasen	Mandens	74, i 1ste	Nyder ophold
Kirsten Svendsdatter	forældre.	73, ægteskab.	af gården.

Den ældste Thomas Thomsen må være født ca. 1727, altså for godt 225 år siden. I dette lange tidsrum har vi kunnet følge slægten ved hjælp af tre folketællingslister.

Er man ikke alene interesseret i sin egen slægts historie, men også i en bys, kan man have megen glæde af at studere folketællingslisterne for denne by. I folketællingen 1845 vil man finde mange, som man enten selv har kendt eller har hørt om, og ældre mennesker vil kunne fortælle en mængde historier om disse folk, når de får navnene at se, og hukommelsen derved bliver sat i gang.

Folketællingslisterne er i regelen pålidelige, men uden fejl er de ikke. Det opdager man hurtigt, når man sammenholder dem med kirkebøgerne. *Fornavnene* er næsten altid rigtige, men når en person har mere end et fornavn, kan det hænde, at kun det ene er taget med, måske fordi vedkommende kun er blevet kaldt med det ene Navn. *Efternavnene* er det værre med, men det forstår man godt, når man ved, at de fleste på den tid endnu ikke havde noget fast efternavn. Langt op i 1800'erne blev børnene kun døbt med fornavn, og fornavnet blev betragtet som det »rigtige« navn. Fornavnet *hed* man, efternavnet *kaldtes* man. I til- og omtale brugte man altid fornavn; når et efternavn føjedes til, var det at betragte som et kendingsnavn, som man brugte for at kunne skelne den ene Peder fra den anden. Som efternavn kunne man bruge faderens navn med tilføjet —sen eller —datter, navnet på landsdelen, byen eller gården, hvor vedkommende var født, faderens eller moderens efternavn, den persons efternavn, han var kaldt op efter, ægtefællens efternavn,

navnet på den gård, hvor han boede eller havde boet, o. s. v. Tit kaldes den samme mand med forskellige efternavne, som altså alle var lige rigtige.

Den Niels, der boede i Søndergård i Tilsted 1845, kaldes således *Niels Christiansen*, fordi hans fader hed Christian, *Niels Edvardsen*, fordi morfaderen, som han var kaldt op efter, hed sådan, *Niels Spegård*, fordi han var født i Søgård i Nors, og *Niels Søndergaard* efter gården, han boede på.

Det efternavn, som en mand kaldes med i folketællingslisterne, stemmer derfor ikke altid med det eller de efternavne, han kaldes med i kirkebøgerne, og det kan alligevel være rigtigt nok. Men naturligvis, — det kan også være forkert. Det er blot vanskeligt at konstatere, at det er det.

I nogle byer er for resten ikke alene børnene, men ogsaa tit manden og konen, kun opført ved fornavn, hvad der jo ikke er så rart.

Små pudsigheder forekommer også. Således fandt jeg på en liste en dreng, der hed Jens Zine. Dette mærkelige efternavn havde jeg aldrig set før, men da drengen skulle være født i Nors sogn, kunne jeg se efter i den afskrift af kirkebogen, jeg havde. Det viste sig så, at drengen var en pige og hed Jensine. Degnen, der skrev listen, har bare ikke kunnet stave dette »moderne« navn.

Alderen er ikke så sjældent forkert opgivet. Særlig er det galt med de ældre, men det er vel forståeligt nok. Der har sikkert været mange, som ikke bestemt vidste, hvor gamle de var. Det kan vel også tænkes, at hver enkelt person ikke er blevet spurgt om sin alder, men at man har ladet manden eller konen i huset svare for hele husstanden »efter bed-

ste skøn«, og at skønnet så ikke altid har været fuldkommen korrekt.

Det gør nu ikke så meget. Hvis en person er født i det sogn, der er opgivet som hans fødested, kan man nemt finde ham i kirkebøgerne, selv om hans virkelige alder skulle afvige nogle år fra den alder, der er tillagt ham i folketællingslisterne. Det er værre, når det opgivne *fødested* ikke er det rigtige, og det sker. Der er eksempler på, at folk, der er flyttet fra deres fødesogn som små, har opgivet det sted, de husker som deres barndomshjem, som deres fødested, men alle fejlene kan ikke forklares på den måde. Man kan så igen tænke sig den mulighed, at vedkommende ikke selv er blevet spurgt, men at andre har opgivet, hvor de mente, han eller hun var født. Og der er også en tredje mulighed.

Når jeg sidder og læser folketællingslister, får jeg af og til en lumsk mistanke om, at degnen, eller hvem det nu er, der har »talt folket«, har ment, at han kendte sine folk så godt, at han kunne sidde hjemme i sin stue og tælle. Det var jo også så besværligt for en gammel mand at skulle trave sognet rundt, ja, ud til de yderste huse, i sne og vinterkulde, og det kunne vel endelig være de folk i København lige meget, om gamle Maren i fattighuset var født i Rær eller i Ribe. Den mistanke melder sig, når det viser sig, at mange aldersangivelser er forkerte, eller når omtrent alle folk i en by angives at være »født her i sognet«, skønt det nu er ganske afgjort, at både den og den er født et andet sted. Hvis en »tæller« nu virkelig har kendt sin bys befolkning ud og ind, kunne han jo nok »forfatte« listen så godt, at man ikke opdager snyderiet, men i andre tilfælde afsløres manden straks, så snart

man prøver at kontrollere hans liste. I Flade på Mors var det præsten, der skrev listen for 1801, men når han ikke husker en kones navn, anfører han flot manden som enkemand! Ser man efter i kirkebøgerne, viser det sig imidlertid, at konen stadig levede.

Der var altså nogen, der slap lidt let fra arbejdet, men til gengæld var der andre, der gjorde mere end de skulle. Det var jo kun *fødesognet*, der efter 1845 skulle opgives, men en del af tællerne har i stedet for taget *fødebyen* eller endda *fødegården*, og det er en stor hjælp, når man vil følge en person eller hans slægt længere tilbage i tiden.

Folketællingslisterne kan altså have både fejl og mangler, men i almindelighed er der dog store chancer for, at man kan få et godt udbytte, hvis man benytter deres oplysninger med omtanke. Men hvordan får man fat i dem? Det er jo ikke enhver, der har tid eller lyst til at rejse til København alene for at se på folketællingslister. Heldigvis behøves det heller ikke mere. Ved hjælp af moderne teknik kan man nu få fotografier af listerne meget billigt. Et billede (en side i listerne) koster 30 øre, og en liste fra et sogn vil i almindelighed kunne fås for 3—4 kroner. Disse fotografier er på film og meget små, men med gode øjne og et stærkt forstørrelsesglas kan de godt læses. Vil man have dem forstørret på papir, kan det også ske, men det bliver noget dyrere.

Centralbiblioteket i Tisted har forøvrigt begyndt at anskaffe en samling film af folketællingslister fra egnen, og med tiden vil denne samling forhåbentlig komme til at omfatte alle de vigtigste lister samt kopier af andre betydningsfulde arkivalier. Det vil

da være muligt for enhver, der er interesseret i at vide noget om sin slægt og sin by, selv at finde værdifulde oplysninger om disse emner blot ved at henvende sig på centralbiblioteket. Det må hilses med glæde og er påskønnelse værd, at centralbiblioteket således vil række de mange historisk interesserede i Ty en hjælpende hånd.

Pulsvodsfikeri ved Jestrup

Af H. A. RIIS-OLESEN

DEN 26. OKTOBER 1735 overraskede amtmand Schinkel på en inspektionsrejse til Thyholm ved Jestrup land to fiskerbåde med pulsvod. Fangsten blev konfiskeret til fordel for Lyngs sogns fattige og fiskeredskaberne foreløbig beslaglagt og henbragt til sognefoged Mads Grebs gård i Jestrup. Amtmandens kusk Jens Pedersen Amby af Visby vidnede herom senere i retten, at omtrent en dags tid før sidste session i Thisted var kørende for velbårne hr. amtmand til Thyholm og kørte til fjorden ved Jestrup land, hvor amtmanden befalede ham at hengå på bakken for at se, om der var pulsbåde i Limfjorden, og han så da nogle Jestrup folk i tvende fiskerbåde, som kom i land. Da han berettede amtmanden dette, gik denne selv ned til fjorden, og da de så ham komme ned ad bakken, lagde de ud fra landet igen. Amtmanden befalede dem at komme i land og lagde bøssen udad og sigtede på dem — om den var ladet eller ej, vidste han ikke — og sagde, at de straks skulle lægge i land, og da de gjorde det, så han, at de havde 36 snese ål, som efter amtmandens ordre blev opbåret til sognefogden i Jestrup og derefter lagt i

amtmandens vogn. Amtmanden tog ålene med sig, idet han betalte 3 skilling for snesen med befaling til sognefogeden, at han skulle uddele pengene til sognets fattige. Fiskegarnene blev ligeledes konfiskeret og bragt til sognefogeden.

Sagen var ganske oplagt. Efter loven var fiskeri med pulsvod forbudt udenfor tidsrummet mellem St. Hansdag og St. Bartholomæidag (24. aug.), og straffen for overtrædelse var konfiskation af fiskeredskab og båd og desuden en bøde på 60 lod sølv. Alligevel slap fiskerne nogenlunde helskindede fra det ved hjælp af den lovkloge, svedne jyde Mads Staby fra Gudumkloster, som de havde antaget som deres forsvarer.

Amtmanden lod fiskerne stævne til at møde for retten den 3. november, men de gav ikke møde. Efter opsættelse blev de påny indstævnet til den 15. december.

Denne dag mødte fiskerne heller ikke, idet Mads Staby mødte for dem. Amtmanden lod her for retten bekendtgøre, at en mand hjemmehørende i Ydby sogn for 3—4 uger siden havde indbragt i amtmandens hus nogle ferske og tørre helt, tre små oste samt to tilslagne fjerdinge, som blev opgivet indeholdende ål, som amtmanden havde afkøbt og betalt ham, men da amtmanden derom er ganske uvidende, at det er en af de sagsøgte intresent, der sådant har foretaget og lyses ved denne ret, at han vil indfinde sig og igen tilbagetage de i amtmandens hus indbragte varer.

Mads Staby foreholdt retten, at der kun var liden fundament til at angribe de fattige sagsøgte fiskere. De udtoer gerne deres garn i vintervand, førend de

tørres for at conserveres for vinterorm og mug, som sommervandene ikke efter deres havende tanker er så god til(!) så og ved den lejlighed, førend de bragte deres både til vinterleje på landet, forsøgte deres havende ålekroge, som samme dag eller den foregående nat faldt og fangede saa lykkelig som det nogensinde(!) ved den tid af året haver været. Men som fattige og enfoldige fiskere vidste de ej, om det var forbudt i loven(!).

Den 12. jan. 1736 fremlagdes et skriftligt indlæg fra Mads Staby, der igen fremfører undskyldende momenter for fiskerne, der ved amtmandens tilsynekomst og ved dennes Trusel med sin flint, blev ganske konfuse og »beængstede«. Ligeledes nævner Mads Staby, at »deres nød og armod har drevet dem til at søge lidet brødhjælp af vandet med kroge, vod og anden måde«. Han pointerer fiskernes uvidenhed med hensyn til det lovstridige, især når det foregik så nær ved de hjemlige egne. Mads Staby bejler til Hans Majestæts højpriselige nåde og velbårne hr. amtmands retsindige godhed, at de fattige fiskere slipper med en liden mulkt, så de ikke skal med hustru og deres mange børn så ganske ruineres.

Den 5. april indstævnes de anklagede for retten for at aflægge deres uskyldigheds eed i denne sag, og et indlæg fra sagsøgte personer blev da oplæst. Heri gøres retten opmærksom på, at de ikke har brugt pulsvod, men fisket med kroge, hvilket de ikke anså for ulovligt. Brevet er så snedigt sat op med »enfoldigheds visdom«, så aktor bemærkede, at det i første øjekast af tåbelige folk vel måtte anses at være af meget enfoldige opsat, men når det kommer for de ret skønnende ører, vil der ligge en slange begravet.

Den 26. april mødte de indstævnte i retten, og her fremkom Christen Kobbersmed af Jestrup med et indlæg, der lyder: »Fremdeles må vi fattige mænd fornemme, at højædle og velbårne hr. amtmand Schinkel søger vores yderste ruin og undergang, lige som vi alleneste for det hele land skulle have forset os med ulovligt fiskeri i Limfjorden og endelig ved vores bådes og vods afskyllelse en dag med kroge været så heldig at fange nogle snese ål, der straks uden lov og dom blev os frataget og til andre fattige destineret«. — Efter en lang redegørelse, slutter indlægget med at udbede sig de både og redskaber, der er blevet dem frataget, for at de kan optage deres ernæring igen for at skaffe brød til huse.

Først 9. aug. forelå dommen, der lyder som følger: Som højædle og welbårne hr. amtmand Claus Christian Schinkel har søgt og saggiven efter skrevne personer, så som Chr. Snever i Ydby, Anders Torp, Søren Nielsen, Chr. Gregersen, Mads Christensen, Chr. Jepsen, Chr. Nielsen og Anders Nielsen i Jestrup, desuden Chr. Mogensen i Kobberø og Søren Yde, Chr. Leed og Jep Sørensen Soldat i Lyngs formedelst han ved holdte inkquisition på embedets vegne den 6te oktober 1735 haves forefundet endel af dem i lov forbudne tid at være kommen i land af Limfjorden for Jestrup by med deres både og pulsvådgarn samt 36 ferske snese ål, hvilke de foregiver at have fanget med kroge og garnet ej våren brugt, men alene afstoed i fjordens vintervande, førend de skulle tørres og indhænges«. Tingsvidnet har ikke kunnet bevise, at ålene er taget i pulsvod, ligesom fiskerne heller ikke har kunnet bevise, at de er taget med krog, men retten skønner, at de sagsøgte 12 personer

bevislig har ladet sig finde i ulovlig tid i Limfjorden med både og fiskeredskaber.

»For den ubesindige forseelse er de pligtig at betale til Lyngs sogns fattige 1 rigsdaler samt 1 rigsdaler til justitskassen for unødigt forhalelse af sagen og desuden de penge for de 36 sne-se ferske ål à sne-sen 3 sk., som er leveret til sognefogden i Jestrup for at uddeles til samme sogns fattige 1 rigsd. 12 sk., hvilke 2 rd. 12 sk. imod sognepræstens bevis kom til uddeling til formeldte fattige leveres, og som merbemeldte sagsøgte 12 personer ved sådan deres ubetænksomme adfærd haver anlediget og nødt citanten til at påtale og forfølge denne sag. Så bør de samtlige pro quota at erstatte ham denne doms omkostning med 6 rd., alt inden 15 dage under lovens videre execution.

Henrik Laursen:
Af Hassing herreds tingbog

Ved TORSTEN BALLE

Christen Alstrup.

1645, 29. maj vidnede Christen Jepsen og Niels Andersen i Sønderhå præstegård, at de havde været hos Christen Jensen Alstrup i Kjeldgård i Sønderhå onsdag før Valborgs dag på sognepræstens, hr. Jens Nielsen Hegelunds vegne. De skulle stævne ham, fordi han ikke i to år havde gjort det arbejde, han var sin Husbond sognepræsten skyldig at gøre, skønt han tit og mange gange havde fået bud derom. Han sagde da til dem, at der skulle fare djævelen på hr. Jens, og hvor han kunne ramme ham uden hans gård, skulle han gøre det sådan, at hr. Jens ikke skulle kunne prædike i Sønderhå kirke et halvt år. Det bad han dem om at sige til præsten.

Samme dag vidnede otte mænd, at de var til stede i Sønderhå kirke juledag sidste år, efter at gudstjenesten var endt. Da hr. Jens kom ned mod kirke-døren, hørte de, at han opfordrede Christen Alstrup til at betale sin del af brandskatten til svenskerne, for at de ikke skulle komme og brænde sognet af for hans skyld. Han kunne lige så godt betale som andre fattige forarmede mænd i sognet, men præsten

vilde dog gerne hjælpe ham med lidt penge, hvis han ville betale.

Da skældte Christen Alstrup præsten ud og sagde, at han løj, og siden forfulgte han hr. Jens ud af kirken og ned ad den nordre stætte (indgang til kirkegården) med trusler og æreskændende ord. »Du skal få en djævels færd, din tyv«, råbte han.

Samme dag blev der afsagt dom i den sag, Christen Alstrup var stævnet for. Da han i to år havde været sin husbond ulydig, uhørig og modvillig, og ikke havde gjort det arbejde, han var blevet »bojet« til, blev han dømt til at have sit fæste forbrudt, og han måtte så flytte fra gården.

Den 31. juli fik Christen Alstrup igen en dom. På grund af de truende ord, han havde ladet falde, blev han dømt til at sætte hr. Jens fuldkommen borgen for fejde. Skete dette ikke, skulle han holdes fængslet, indtil han vilde sætte borgen.

Seksten år senere træffer vi igen Christen Alstrup og nu som fæstegårdmand i Hørdum. De forløbne år har åbenbart ikke blidnet hans sind.

1661, 10. januar vidnede Niels Poulsen og Peder Nielsen Degn i Hørdum, at de den 20. december var til stede i Christen Alstrups gård i Hørdum, da herredsfogeden (Poul Christensen Resen) gjorde udlæg for flere års tienderestancer. Sognepræsten (hr. Niels Andersen) var også til stede, og da han ville drage hjem, rakte han Christen Alstrup hånd og bød ham farvel. De hørte da, at Christen sagde: »Vil jeg fly dig hånd! Du skal få en skamfærd for det, du har gjort«. Hr. Niels svarede: »Christen, I gør mig intet videre, end Gud vil give sin tilladelse til«. Men Christen fortsatte: »Du skal få en skamfærd og en

ulykke, din kælling og din kællingunge. Jeg kender ogsaa din fader, der bor i Nørhå, den kælling«. Hr. Niels Andersens fader, hr. Anders Nielsen, var provst og sognepræst i Nørhå).

Christens datter Maren forsøgte nu at tale sin fader til rette. »Hold Eders mund, fader, og vid hvad I siger!« fik hun sagt, men i det samme tog faderen en håndsten op fra jorden, løb over fire agre efter hr. Niels og råbte: »Jeg skal nok ramme dig alligevel, at du skal få en ulykke og skamfærd, din kælling og kællingunge«.

Efter at hr. Niels var draget af gårde, gik Christen Alstrup hen til Niels Poulsens lade. Niels Poulsen og Jens Madsen vidnede på tinget, at han der havde sagt til dem: »Hvorfor vurderede I mig min stud sådan fra? Havde jeg tænkt mig om, skulle hr. Niels have mistet studen og hans Kjortel til, skulle jeg end have skåret den af ham. Men han skal alligevel få en skamfærd. Jeg skal nok ramme ham«.

*Var præsten i Hvidbjerg v. å udeblevet
fra gudstjenesten?*

1645, 6. november fremlagde Niels Nielsen i Abildgård en landstingsstævning, som lød sådan:

»*Mogens Høg* til Kjærgårdsholm, landsdommer i Nørre Jylland, gør vitterligt, at for mig har ladet berette ærlig og velbyrdig mand Anders Bild til Damsbo, Danmarks riges marsk, Kongelig Majestæts befalingsmand på Vestervig kloster, hvorledes han har tiltale til Laust Jensen i Tølbøl, Mads Christensen ibm., Christen Jensen Fisker ibm., Niels Pedersen på Bjerre, Jens Christensen i Tølbøl, anden Jens Christensen ibm., Peder Madsen ibm., Tyge Hansen

ibm., Christoffer Nielsen i Løgstrup, Laurits Nielsen ibm., Niels Lauritsen i Lille Løgstrup, Christen Mikkelsen i Rotbøl, Poul Madsen i Skovsted, Oluf Clemmensen ibm., Christen Mikkelsen ibm., Poul Andersen ibm., Poul Terkildsen ibm., Christen Andersen ibm., Anders Christensen ibm., Niels Christensen ibm., Poul Nielsen ibm. og Erik Clemmensen ibm. for deres rette Guds sandhed efter recessen i helgens ed med oprakt finger at vidne og bekende, om fornævnte mænd såvel som deres hustruer, børn og folk var mødt ved Lodbjerg kirke søndagen den 7. september nu sidst, udi sædvanlig tid som prædiken, messe og gudstjeneste plejer at forrettes, om deres sognepræst, hæderlig og vellærd mand, hr. Hans Nielsen (Schaarup Resen) kom den dag til Lodbjerg kirke og der gjorde nogen gudstjeneste eller nogen på hans vegne det at forrette udi nogen måde.

I lige måde har han tiltale til Anders Jensen i Alstrup, Poul Christensen i Kjallerup, Hans Christensen i Madsted, Anders Madsen, Christen Christensen i Istrup, Søren Pedersen i Kjallerup, Christen Jepsen ibm., Jens Jepsen ibm., Anders Lauritsen, Anders Madsen ibm., Mikkelt Pedersen i Hvidbjerg, Lars Jensen, Peder Pedersen ibm., Christen Jepsen i Duel, Mads Christensen i Nedergård, Poul Nielsen i Istrup og Christen Jensen i Lomborggård for deres rette guds sandhed at vidne og bekende i højeste helgens ed med oprakt finger efter recessen, om de ikke søndagen den 7. september var mødt ved deres sognekirke med deres hustruer, børn og folk til deres rette kirkedags tid, om deres kære sognepræst, hæderlig og vellærd mand hr. Hans Nielsen kom den dag til Hvidbjerg kirke og holdt for hans

sognefolk prædiken og gudstjeneste eller ikke, og hvad dem i den sag vitterligt er eller for retten kan tilspørges. Thi stævner jeg fornævnte vidnesfolk hver i egen person at møde til Viborg landsting næste landsting efter, at denne stævning er lovlig læst og forkyndt, hvis de ikke deres sandhed til deres værning vidne og bekende vil, under deres faldsmåls fortabelse.

Datum Viborg den 4. oktober 1645.«

Hvad der ligger til grund for denne fornemme stævning er ikke helt klart, men det må af en eller anden grund have været vigtigt at få oplyst, om præsten den dag var i kirkerne eller ikke. Snarest har der vel foreligget en klage, men i sådanne tilfælde nævnes klagen tit i stævningen, og det gør den ikke her. Det er heller ikke helt klart, om det er lensmandens mening at rejse tiltale mod præsten eller at forsvare ham, eller der er tale om en »neutral« myndigheds aktion for at få en sag opklaret. Stævnningens tone tyder nærmest på det sidste.

Men sognefolkene stod i hvert fald sammen om deres præst. Da Niels Nielsen i Abildgaard havde fremlagt stævningen, begærede han, at så mange af de i stævningen nævnte mænd, som var til stede, ville vidne i sagen. 18 mænd fra Lodbjerg og 7 fra Hvidbjerg sogn svarede da »samdrægteligen«, at de aldeles intet havde deres kære sognepræst, hr. Hans Nielsen, at beskyldte eller klage over i den sag udi nogen måde.

En sølle hestetæv.

1648, 13. juli. Mads Christensen i Skyum, den tid dommer til Hassing herreds ting, gør vitterligt, at

år efter Guds byrd 1648, torsdagen den 13. juli på fornævnte ting var skikket Christen Madsen i Hassing og havde her for dom og ret til stede Peder Jensen Riber, som for en tid lang har haft sin tilflugt og værelse (bolig) i Hassing, og som han på en kort tid har anholdt med en brun hest, som han skal have taget fra ham. Så satte fornævnte Christen Madsen nu i alle rette og formente, at fornævnte Peder Jensen Riber for slig hans stjælen, misgerning og bedrift bør at dømmes til galge og gren og ham selv til hans hest og kost (udgift) igen, og var nu herpå dom begærendes. Så blev nu her straks for retten samme hest, som var en lille brun hest i fjerde år, vurderet for ni slettedaler.

Og nu var her og for retten til stede bemeldte Peder Jensen Riber, og var hans skudsmål, vidnesbyrd og kundskab begærendes af menige herredsmænd om sit liv og levnedss bedrift, fra først han er kommet her i landet (d. v. s. i Ty), om nogen var, som kunne have ham noget at beskyldte for, førend han af stor vanvittighed, alderdom og dårlighed har taget Christen Madsens hest og redet over til Harsyssel på den. Så blev her straks for retten opnævnt 24 dannemænd, som samdrægteligt vidnede, kundgjorde og vedstod på tro og rette sanding, at de har kendt Peder Jensen Riber omtrent på 20 års tid, siden han er kommet her i landet og herredet til dem, og da i desmidlertid har han aldrig været berygtet eller haft noget rygte for stjælen eller tyveri enten i ufreds tid eller i freds tid, hverken lidt eller meget, men har altid skikket og teet sig ærligt, troligt og vel, førend nu han skal have taget en hest fra fornævnte Chr. Madsen i Hassing og redet over til Harsyssel på den, som han nu er

angrebet for. Og som fornævnte dannemænd vidnede, således vidnede også menige herredsmænd, så mange her i dag til tinget var, Laurits Olufsen i Visby undtagen.

Og nu var fornævnte Christen Madsen dom over fornævnte Peder Jensen Riber begærendes. Så blev straks for retten opnævnt otte domsmænd, som med herredsfogeden afsagde deres dom og sentens over fornævnte Peder Jensen Riber som følger:

Da efter sådan forberørt lejlighed og efterdi her for dem med 24 dannemænds vidne så vel som menige herredsmænd, som her i dag til tinget var, Laurits Olufsen i Visby undtagen, at have vidnet, at de har kendt fornævnte Peder Jensen Riber omtrent ved 20 års tid (o. s. v. som foran),

da ved vi ikke andet derom i den sag at kende, end fornævnte Peder Jensen Riber at straffes for slig hans forseelse på Bremerholm i fængsel og jern hans livstid efter kongens forordninger, uden øvrigheden ham anderledes benåde vil.

24. august. Christen Madsen i Hassing lod læse en seddel så lydendes: »Anno 1648, den 17. august er leveret her på Bemerholm en fange ved navn Peder Jensen Riber, som er hidsendt fra Tanderup gård i Ty i Jylland, som formedelst hans begåede forseelse efter medskikkede over ham forhvervede dom skal arbejde i Kongelig Majestæts fængsel og jern her sammesteds.

Actum anno, die et loco ut supra.

(Underskrift)«.

Hymne til Frederik d. 4.s Besøg i Thisted 1702

Ved C. KLITGAARD

UNDER sin store Mønstringsrejse i Jylland 1702, hvor Kong Frederik d. 4. lod de forskellige Troppeafdelinger og deriblandt den af ham i 1701 oprettede Landmilitis præsentere for sig, rejste han og Følge fra Kolding 22. Juni og kom til Varde, hvor han overnattede for den følgende at fortsætte til Ringkøbing og om Aftenen til Holstebro, hvor han blev i tre Nætter. Den 26. drog han til Salling med Skivehus, og samme Dag tog Selskabet over Salling-sund til Mors, hvor Hofstaben indkvarteredes i Nykøbing, medens Kongen tog Natophold hos Etatsraad Poul Klingenberg paa Højris. Den 27. Juni fortsattes Rejsen, idet man blev færget over Vilsund, og derfra gik Turen til Thisted, hvor Kongen spiste til Middag hos Amtmand Rudolph v. Gersdorff og de fleste af hans Følge hos Sognepræsten, Magister Sixtus Aspach. Men Opholdet i Thisted blev kun kort, og allerede samme Aften kom de høje Herrer til Brat-skov, hvor der overnattedes, og den følgende Dag (28. Juni) naaede man at holde Mønstring i Nibstrup i Vester Brønderslev Sogn, bese Interiøret og

Haven paa Dronninglund og endda tage Natophold i Aalborg.

Magister Aspach, der 1698 var blevet Sognepræst i Thisted i en Alder af 26 Aar, og som 1703 blev Provst, kunde naturligvis ikke lade en Lejlighed som et Kongebesøg gaa hen unyttet, han maatte lave et Hyldestdigt til Kongen, og han var iøvrigt en ret øvet »Rimsmed«; men hans Hyldestdigt er naturligvis i Tidens vante Stil, hvis mest fremragende Poet var Biskop Thomas Kingo. Det lyder saaledes:

Thye-Lands
og fornemmelig

Thysted Byes uformodentlig Lycksalighed samt underdanigst Lyckønskning till den Stormægtigste og Høybaarne Herre Voris Aller-Naadigste Arfve-Konge,

Kong Friderich den Fierde,
Da Hand Aller-Naadigst tog sin Reyse igiennem samme fattig Bye d. 27. Juny Anno 1702, udi underdanigste Ærbødighed fremstillet af H. K. Maytt.s Aller-underdanigste Tiener og Undersaatt, samt tro Forbedere.

Sixto Aspach
Sogne-Præst der sammestæds.

*Læta Fœcunditas*¹⁾
Velsignet tusindfold *Min Herre Kongen* bliffve!
Vor Land, det lidet Thy, kom nylig som till Live,
Da *Eders Mayestæt* paa Landet satt' sin Food,
Paa huilcket *Bedre Heldt* tilforne aldrig stood.
Lad nu *Neapolis* kun holde op at bramme,
Som nylig haffver satt een Quist aff Franske Stamme,

¹⁾ Glædelig Overflod.

Vor *Thye*, vor *Ringe Thye* en større Naade seer,
 Og som et lystig Barn mod Faders Komme leer.
 Huor mange, mange Aar har det sin *Fader* saffnet,
 Men bliffver nu idag aff *Landets Fader* favffnet.
 O! Een lycksalig Stund, der Hand i Sinde fick
 At skue *Mors* og *Thy*, *Den Store Friderich*.
 Vi Andre skriffve om den *Jydske Hafv-Gudinde*,
 Att Hendes rene Arm i mange Folckes minde
 Har været *Fiskeriig*²⁾, Jeg derom melde maae,
 I samme Hendes Arm en større Riigdom laae,
 Da *Eders Mayestæt* bestiigede i Naade
Neptuni beeget Vogn³⁾ og hid till Landet traadde;
 Vor *Liim-Fiord* bærer Priis; *Pactoli*⁴⁾ svømme Guld.
 Maae viige denne Fiord, som er sin *Konge* huld.
 Till denne vilde før *Den Keyser Otto* beyle,
 Men turde dog herhid for alvaar icke seyle,
 Sitt Glaffvind kasted' hand til Tegn i samme Vand,
 Deraff fick *Otte-Sund* sit Naffvn i dette Land;
 Mens huad? den liden By, *De Thyboniters Flekke*
 Vor *Thysted* søger og en liden Æres Decke,
 Enddog den er nu slætt, og, som en Gammel Mand,
 Forsveckes dag fra dag, og sig ey hielpe kand.
 Den *Styge Krumpen* Bisp paa *Børhum Closter* boede,
 Da for hans Forbøns skyld erlangde den det Gode,
 Att den benaadet bleffv med *Kiøbstæds Naffvn og Gaffvn*⁵⁾;
 Fra den tid tog den till og var en deylig Haffvn.
Kong Hans den uden Tviffvl aff *Konger* sidst besøgte,
 Og da med Kramme-Marck dens Herlighed forøgte,
Kong Friderich, som var den *Anden* aff det Naffvn,
 Lod bygge der en Gaard till *Sogne-Præstens Gaffvn*.
 Jeg, som den Niende fra *Reformationen*,
 I den mit ophold faaer, og seer *Donationen*,
 Det derfor billigt er, at Jeg og kysse maae
 Den *Salig Herres Støffv*, som lod det saa tilgaae.
 Mand og *Kong Christian den Tredie* bør priise,

²⁾ Limfjorden.

³⁾ Færgebaaden ved Vilsund.

⁴⁾ *Pactolus* var en guldførende Flod i Lydien.

⁵⁾ Thisted fik paa *Styge Krumpens* Foranledning Købstadret 1524.

Der vilde denne By *Sin* Naade stor beviise
 Med sin *Donation* at søge deres Gaffvn,
 Som her paa Stædet bær det Skole-Lærers Naffvn⁶⁾.
 Jeg, som den Ringeste blant *Kongens* Underdaner,
 Fremtræder og i Dag, nu Naaden Veyen baner.
Min Konge, Jeg vell seer, mens ey fuldtacke kand,
 Som mig bekræffted har ud min Præste-Stand.
Stormægtigste Monarch, *Kong Friderick Den Fierde*,
 Som af *Gud* schiket er at være som et Gærde,
 Ja, som en Kaabber-Muur omkring det gandske Land,
 Mand *Eders Mayestæt* ey nock fortælle kand,
 Huor stor en *Jubel-Fæst* hos os i Dag indfalder,
 Den eene løber frem, og paa den anden kalder,
 Og raaber med stor Fryd: *See Kongen!* See og hør,
 Maaske var fattig By endnu vell hielpis tør.
Stormægtigste Monarch, og *Landets Fromme Fader!*
 Vi alle, Huer og Een vor Hierttes Grund oplader,
 Vi, som i mørcked sad, seer nu *De Danners Sool*,
 Og ynsker, at *Gud* vill befæste *Kongens Stool!*
Gid Kongen lefve maae, *Og Kongens Huus tiltage!*
Gid Glæden blomstre maae i alle Kongens Dage!
Gid Land-Militien Sin Fader fryde maae⁷⁾,
Og Gamle Jytters Mood i Brystet fæsted staae!!!

1705 blev Aspach Sognepræst ved Vor Frue Kirke
 i Aalborg, og 1735 blev han titulær Biskop, død 1739.
 Var gift 3 Gange og havde 19(!) Børn.

⁶⁾ Latinskolen oprettedes 1549 og nedlagdes 1739.

⁷⁾ Landmilitien oprettedes ved Forordn. 22. Feb. 1701 og
 ophævedes 30. Okt. 1730, hvorefter en ny Landmilit
 oprettedes 4. Feb. 1733 med *Stavnsbaand*. Hvis Fred.
 IVs Milit frydede ham, var det modsatte Tilfældet i
 Befolkningen.

SLAGET I TISSING VIG

Af F. ELLE JENSEN

N AAR Forfatteren Hans Kirk i en af sine Bøger lader Harboøre- og Limfjordsfiskere udkæmpe et vældigt Søgslag, fordi den ene Part mener sine Rettigheder gaaet for nær af den anden, har han dermed rørt ved et Modsætningsforhold af gammel Dato. Hvem der havde Lov til at fiske hvor, kunde det maaske ikke altid være saa lige at afgøre, og det skete da let, at forskellige Opfattelser heraf gav Anledning ikke blot til Uvenskab, men til ligefremme Haandgribeligheder, der ganske vist næppe løste Problemerne paa den rette Maade.

Heller ikke med Øvrighedens Bestemmelser tog man det saa nøje, og bl. a. saa man stort paa dem, der handlede om Fangst med Pulsvod i Limfjorden. Dette Redskab, som nu ikke bruges mere, bestod af et stort, finmasket Garn med en rummelig Sæk paa Midten, flankeret paa hver Side af en lang Vinge, og det blev trukket af to smalle Baade. Finessen var nu, at en Mand med en Kølle, i hvis brede Ende der var en Hulning, slog et kraftigt Slag i Vandet, hvorved der ikke blot steg en høj Vandsøjle til Vejr, men ogsaa en Luftblære for ved mod Bunden, hvor den virkede som en Bombe og jog Fiskene ind i Garnet.

som de to Baade derpaa roede sammen. Denne Metode, der nærmede sig til Rovdrift, fordi den ogsaa gik ud over Yngelen, var imidlertid Myndighederne en Torn i Øjet, og der blev ofte givet regulerende Bestemmelser angaaende den¹⁾, uden at det dog hjalp meget.

Saaledes forbød 1750 en Forordning²⁾, der hvert Aar skulde læses fra Prædikestolen, al Brug af Pulsvod; dog tillodes det som en Undtagelse Fiskere fra Harboøre og Agger, antagelig fordi Havfiskeriet kunde slaa fejl, at anvende det paa visse Steder i Fjorden i Tiden mellem St. Hans og St. Bartholomei Dag (24. Juni—20. Aug.); men bagefter skulde saa deres Garn, for at de ikke skulde fristes til Ulovligheder, tages i Varetægt af deres Husbonder og gemmes af dem til næste Aar. 1769³⁾ ophævedes denne Særrettighed, der nu for den samme Periode udstraktes ogsaa til alle Fjordfiskerne, men dermed var der jo samtidig blevet en ny Mulighed for Sammenstød mellem dem og Havfiskerne om Fangstpladserne, som de første gerne vilde forbeholde for sig selv, mens de andre sejlede, hvor det passede dem, ja spredte sig over hele den vestlige Del af Limfjorden, idet de indkvarterede sig hos Bønderne.

Hvor haardt det ved en saadan Lejlighed kunde gaa til, vil ses af nedenstaaende Beretning⁴⁾.

Den 19. Maj 1839 om Morgenens kom der Ilbud fra Sognefoged Mads Sveigaard i V. Assels til Herredsfoged Rummelhoff i Nykøbing:

»I Anledning af de Poulsvodfæskere, som har været her i Thising Viig at Pulse Ol, di er fra Thyholm, som F. A. her var anhold, 5 vode, di Fattig Folk her fra V. Assels, som er Deres daglig nærings-

vei at bruge Krog Fiskeri, ville værgе der For og optage dem, slog Poulsvode Fiskerer dem med vol og saarer nogle af dem, som læger og er ubrugelige, og nogle flere var i overværelse, Ole Clausen Armskade, Chr. Riimer Hovedskade, som saa hastig muligt Ønsker Lægehjælp, Armen formoder jeg er i Tue, og Fornævntes Hovede og Ansigter saa saa faarlig ud og læger hos Jesper Thissinghuus; flere har faaet skade baade synlig og usynlig, Christen Nors, Peder Goul, Lars Peter Chrysten Kolhøy, jeg har Seet dem Alsammen. Di Saarne for mig Foregav, at Morten Thomesen fra Hellere paa Thyholm vil opgive alle de Feskerer, som var med at Feske, jeg var ikke i Overværelse Føren di var Rezst bort. Di Saarne længe Øjeblikkelig efter Lægerens Hjælp, men formaaer ikke selv at bekoste det.«

Trods sin ubehjælpsomme Form var Skrivelsens Indhold klar nok: Fremmede Fiskere med ulovlige Pulsvod var kommet i Slagsmaal med de stedlige, som vilde konfiskere deres Redskaber, og havde herunder, inden de igen sejlede bort, mishandlet adskillige af dem. Herredsfogden tog derfor ogsaa straks afsted til V. Assels, medbringende en Læge, som kunde tilse de saarede, hvoraf navnlig Chr. Nors havde faaet en ilde Medfart; Lægen maatte ud til ham igen Dagen efter, da hans Hustru frygtede for, at han ikke vilde overleve sine Kvæstelser.

Det gjaldt nu om at finde de fremmede Fiskere, der dels var fra Odby og dels fra Harboøre, og da det oplystes, at de holdt til ved Tambohus paa Thyholm, gav Herredsfogden sig straks paa Vej derhen, ledsaget af Sognefogderne fra V. Assels og Jegindø. Fra Færgen kunde de se, at der dér laa 10 Baade, og

at 5 Vod var opstakket paa Stranden, men inde paa Land maa man have anet Uraad, thi et af Voddene blev nu nedtaget, og to Baade stak i Vandet og sejlede bort. Da Øvrigheden landede, var der heller ingen at se, thi Fiskerne havde skjult sig og kom ikke frem, saa det var ikke muligt at faa noget Forhør afholdt over dem. Herredsfogden beslaglagde derfor de 4 Vod og Baadene, som saa af 16 lejede Karle blev sejlet til Nykøbing. Ligeledes satte han sig i Forbindelse med sin Kollega i Refs Herred, Fischer, og denne lod straks 12 Mand arrestere, hvorpaa de over Jegindø og V. Assels, begge Steder afleveret til Sognefogden, ligeledes blev ført til Nykøbing.

Af Forhøret over de sigtede og anholdte (den 21. Maj) syntes det at fremgaa, at kun 3 af Baadene fra Harboøre havde deltaget i Slagsmaalet, blandt dem en af de undvegne; nogle erklærede, at de slet ikke havde været inde i Vigen, men fiskede paa Afstand, og at de havde været helt uvidende om, hvad der foregik i den, eller de havde kun gjort et Slag ind i det forbudte Omraade og var saa sejlet væk, da de formodede at være kommet til et Sted, hvor det var ulovligt at fiske. I Fjor havde Odbyerne været der og var da blevet overfaldet af Folk fra V. Assels, men de fik dog Lov til at drage bort, og siden havde de ikke været i Vigen. Besætningen paa 2 Baade kunde imidlertid ikke nægte, at de havde været i Kamp, men det skete, sagde de, da to Baade roede ud og vilde anholde dem; de havde da værget for sig med deres Rorpinde. Fra Land hørte de, at der blev raabt paa en Bøsse, og det havde bevirket, at de slog kraftigt fra sig.

Naturligvis afhørtes ogsaa Fiskerne fra V. Assels. Chr. Venø forklarede, at da han havde faaet Bud om det ulovlige Fiskeri i Vigen, havde han og nogle andre først ved et udspændt Reb prøvet at spærre de skyldige Tilbagevejen, hvorefter de var roet ud for at anholde dem. Det første Vod, de traf paa, var fra Thyholm og lod sig godvillig føre til Land, men de andre søgte ved at overskære Rebet at slippe bort. En af Morsingboerne vilde nu standse dem og greb fat i deres Aarer, men maatte slippe, da han fik et Slag i Hovedet, saa han tumlede om i Baaden. De maatte derfor trække sig tilbage og tog ikke yderligere Del i Begivenhederne; de saa imidlertid, at to andre Pulsvodsbaade var i Kamp med deres Fæller og hørte, der blev raabt: »Slaa dem ihjel, de Hunde«. Det gik blodigt til, men da Venø var en gammel Mand, var de ikke yderligere kommet deres bekrængte Kammerater til Hjælp. Det var i det hele taget de fremmede, der havde Overtaget, og de bemægtigede sig oven i Købet det konfiskerede Vod, inden de sejlede bort. Chr. Rimmer forklarede, at den Baad, han var i, blev sammen med den, hvori Chr. Nors befandt sig, omringet af 4 Pulsbaade, og at en af dem med fuld Kraft roede mod Nors' Baad for at kæntre den, men han, der var en meget stærk Mand, afparerede Stødet og sprang derpaa over til de fremmede og forlangte dem til at udlevere deres Vod. I det Slagsmaal, der derefter opstod, kastede han en 2—3 Mand omkuld, men der kom Undsætning fra de andre Baade, og han blev saa forslaaet med Rorpinde og Aarer baade i Hovedet og paa Kroppen, at han tilsidst styrtede besvimet om. Sluttelig blev han kastet ud i Vandet, der dog paa dette Sted heldigvis ikke var

dybere, end at han kunde bunde, og herfra lykkedes det at bjerge ham ind paa Strandbredden. Hans Fæller havde ikke kunnet hjælpe ham i Kampen, da de selv blev trakteret paa lignende Vis som han, og Overmagten var for stor, hvortil kom, at Chr. Nors' Baad, som han jo havde forladt, var flygtet. Chr. Pedersen havde inde paa Land affyret et Skræmmeskud med sin Bøsse for at kyse de fremmede, og nogle Vod var da straks sejlet bort; selv vilde han derefter være roet ud paa Fjorden, men inden han naaede hen til sin Baad, der laa noget borte, var det hele forbi.

At det er gaaet haardt til i Tissing Vig, ses ogsaa af de Regninger fra Læge og Apoteker, som siden blev fremlagt i Retten. Doktor Nyrops var paa 10 Specier »for min Umage ved de saaredes Behandling til deres Helbredelse«; han havde foretaget 3 Rejser til V. Assels. Apoteket i Nykøbing krævede 3 Rbd. 1 Mk. 10 Sk. for Badevand, Saarbalsam, Salver, Plastre, Smørelse og Medicin.

Efter første Dags Afhøring mente Herredfoged Rummelhoff at kunne løslade 3 af de anholdte, mens Resten maatte blive i Fængslet. Dette vakte naturligvis stort Røre paa Harboøre, hvor Sognefogden straks satte sig i Bevægelse for at komme sine Bysbørn til Hjælp. Det lykkedes da ogsaa ret hurtigt at naa til Enighed med Fiskerne i V. Assels, der mod Løfte om Erstatning for den Skade, de havde lidt, var villige til at slutte Forlig. Ved næste Retsmøde (28. Maj) meddelte Herredsfogden, at de gerne saa, at deres Modstandere blev løsladt, da de havde betalt dem, hvad de havde lovet, og Dagen efter udfærdigede de en ny Erklæring, underskrevet med 14 Navne, som

udtalte, at »den Fornærmelse, som Fiskerne paa Harboøre tilføjede os Natten mellem d. 18. og 19. Maj d. A. ved den Modstand, de gjorde mod os, altsammen er afgjort og tilgivet, saa at vi hermed tilstaar og bekræfter, at der fra vores Side haves intet mod de nævnte Folk fra Harboøre«.

Ligeledes fremkom under Henviſning til det indgaaede Forlig gennem Herredsfoged Gundelach i Lemvig en Ansøgning om, at Sagen maatte blive hævet, og de arresterede med deres Baade og Redskaber frigivet. Han indestod for, at de, selv om de blev løsladte, skulde møde ved en eventuel Retsforhandling, ligesom der ved Sognefoged Peder Madsen paa Harboøre stilledes en Kautiſon paa 120 Rbd. for Materiellet. Herredsfoged Rummelhoff turde dog ikke imødekomme Ønsket om Sagens Ophævelse, derimod var han villig til paa de angivne Vilkaar at lade de arresterede komme hjem — hvilket skete.

Naar Herredsfogden havde afslaaet at lade Sagen mod Harboørefiskerne falde, var Grunden, at han tvivlede paa at have Ret dertil. Han forelagde Spørgsmaalet for Amtmand Faye i Thisted, og denne lod det med en Fremstilling af Begivenhedernes Udvikling gaa videre til Kancelliet i København. Herfra svarede man, at man ogsaa var betænkelig ved ikke at foretage sig videre, og det befalede derfor, at der skulde rejses Tiltale mod Fiskerne. Amtmanden beordrede derefter Aktion mod Harboørefiskerne for ulovligt Fiskeri og Vold og noget senere ogsaa mod de Odbyere, der havde været til Stede, dog kun for ulovligt Fiskeri. Af de førstnævnte indkaldtes ikke mindre end 19 til at gøre Rede for deres Færd. Under Retssagen oplystes det, at en af dem tidligere havde

været straffet for Strandtyveri, mens to var blevet dømt for at indfinde sig ved Havet uden lovligt Ærinde; den ene af dem havde dog appelleret til Overretten i Viborg og var der blevet frifundet. Forøvrigt gav deres Præst, Jacobsen, dem allesammen Anbefaling for god Opførsel, og Sognefogden, der efter Ordre havde forhørt sig de Steder, hvor nogle af dem havde haft Plads, kunde derfra afgive Melding om, at de i enhver Henseende havde været »tro og lydige Tjenere«.

I Aktors Indlæg beskyldtes Fiskerne for at have drevet utilladeligt Fiskeri i Tissing Vig. 4 Baade havde ganske vist ikke været med her, men til Gengæld paa ulovlig Fangst et andet Sted, saa han krævede ogsaa dem dømt efter Forordningen af 1750 til hver at betale en Bøde paa 20 Rbd., ligesom deres Pulsvod skulde tilfalde Angiverne. Hertil kom saa Overfaldet paa de andre Fiskere, som dog kun var foretaget af 12 Mand; dette vilde han havde takseret til 3 Aars Forbedringshus. At der var sluttet et Forlig, kunde ikke være bindende for Øvrigheden, der maatte kræve Straf efter Loven.

Defensor hævdede heroverfor, at i alt Fald kun de 12 kunde dømmes, da selve Pulsvodsagen jo var afgjort med den Erstatning, der var ydet. For Resten blev Bestemmelserne om Pulsvodfiskeri jo overtraadt af alle, og naar det dreves i den forbudte Tid, hang det bl. a. sammen med, at der var saa mange Brændvabler (Vandmænd) i den tilladte, hvad der vanskeliggjorde det meget. Han gjorde ogsaa opmærksom paa, at der om Vinteren havde været Oversvømmelse og Nød i Harboøre, og dette maatte ligeledes være en formildende Omstændighed. Og havde

mon de fra V. Assels Lov til at fiske i Vigen mere end andre? I alt Fald kunde de ikke have Ret til at formene andre det, saa det var egentlig dem, der var de skyldige, da de i Stedet for at gaa til Øvrigheden havde øvet Selvtægt, mens Harboerne kun havde anvendt Nødværge mod deres Angreb. Han indstillede derfor de 12 til Frifindelse.

Dommen, som blev afsagt ved en Ekstraret i Nykøbing, faldt den 15. Juli 1840. Den fastslog i Overensstemmelse med Defensors Paastand, at Fiskerisagen vilde være at afvise; derimod ikendte den de 12 Mænd hver 4 × 5 Dages Fængsel paa Vand og Brød for Vold. Desuden skulde de tillige med 3 andre, der vel ikke personlig havde deltaget i Slagsmaalet, men havde ægget deres Fæller, betale Sagens Omkostninger. Aktors Salær sattes til 10, Defensors til 4 Rbd. Saa vidt jeg kan se, appelleredes Dommen ikke.

Dette er Beretningen om Slaget i Tissing Vig.

¹⁾ Se Danske Lov 5—1—46. ²⁾ Schous Forordninger IV, S. 200. ³⁾ Sammesteds S. 673. ⁴⁾ Til det følgende: Politiprot. for Nykbg. Købst. og Mors Herr. 1839 og Dokumenter til samme 1837 ff., Justitsprot. for Mors 1840 og Dokumenter til samme.

Gaden i Hillerslev

Af ANDERS OVERGAARD

I DE FLESTE LANDSBYER var der et jordstykke, der kaldes Gaden. Det lå mellem gårdene og bredte sig ofte derfra et stykke ud af byen langs med tilkørselsveje eller »drifter« (drivveje ud til udmarkens græsarealer). Gaden var fælles og i regelen inddiget, og arealet blev brugt til at græsse svin på. Det skete også, at der blev skåret vuttørsv (græstørsv) til at mønne husene med eller til at lægge på møddingen. Ofte lå der nogle huse på gaden, de såkaldte gadehuse.

Syd for Hillerslev by mellem Thisted- og Kjellstrupvejen lå der et sådant stykke gade, »e Gåed«. Oppe på den sydvestlige del, der ligger ret højt, lå 8—9 huse, deriblandt »e hospitål«. Det var en gammel og lav 50—60 alen lang bygning, der blev brugt som bolig for nogle af sognets almisselemmer. I huset var der 5—6 lejligheder med hver sin indgang. Muren, særlig i nordsiden, var meget lav, et par små alen, og sat af flintesten ligesom nordmuren i de andre huse på gaden. Flintesten var der nok af i jordbundens hvidler, og af dette blev der ogsaa lavet sten, rå, soltørrede mursten, som blev brugt til skillevægge.

I sydsiden var muren nok så høj, men dørene var alligevel skåret op i taget, og dog skulde man bukke sig for at komme ind. Huset var sikkert meget gammelt og brøstfældigt. Det fremgår af Hillerslev sogneforstanderskabs protokoller, at det ofte trængte til reparationer, således måtte det gøres i stand, da det i koleraåret 1853 skulle indrettes til sygehus for eventuelle kolerapatienter, og 1859, da pastor P. Pryt kom til Hillerslev, blev der igen store reparationer, da huset befandtes i en ringe tilstand.

1883 købte kommunen en gård i Kjelstrup til fattiggård, og ved denne blev der opført en stor, tidsvarende bygning til bolig for fattiglemmerne. Men der var næsten ingen, der flyttede derover, før de var hårdt nødt til det. Det var vel nok tildels, fordi det lå noget afsides.

De andre huse på e Gæd var små og tarvelige, opførte med små midler af andre gamle, nedbrudte huse. Grunden var lejet billigt; de gav 50 øre eller 1 krone i leje — hvis de kunne betale. Til husene hørte der så et lille stykke jord, hvori der kunne dyrkes lidt kartofler og havesager. Men alligevel var det strenge kår for mange af de fattige på gaden.

Min moder, der var god ved fattige folk, sagde så tit: »Det er strengt at være fattig«, og hun havde ikke nemt ved at sige nej. Når de gik omkring og bad om noget i Guds navn, var der nogle imellem, der var meget taknemmelige også for lidt: »No ska do ha manne tusind snees tak. Vorherre løn dæ fure«. En gammel »sejj« fra den tid blev også sagt tit af de taknemmelige: »Gi'e do mæ ledt, så komme æ tent, gi'e do mæ møj, så komme æ alle mier«. Til gengæld kunne der være en enkelt imellem, som gav ondt af

sig eller smeldede døren hårdt i, hvis hun ikke fik efter ønske, og så kunne det godt vare et stykke tid, inden hun kom igen. Så havde hun slåen sæ, d. v. s. hun havde fortrudt eller glemt det, og kunne være i nok så godt lune. Så kom hun med sin spand, og »nå de så va jen mæ en gue nænn«, kunne hun bede om »en to mjelk å en bette lok tow, en pa eg; do ka val it gi mæ en støk' å kog epo', å en bette grån mi'el å gry'n« og så tilsidst: »Do hå wal it en gammel klejjmon, do kun undvæer?«

Indboet i husene var tarveligt. Professor Japetus Steenstrup, der i sin barndom levede i Hillerslev præstegård, har meddelt, at der i tyverne og trediverne endnu brugtes grydekakkelovne hos fattige daglejere og indsiddere i byens gadehus. De var opført af hvidler og naturlige flintknolde, taget af den omgivende jordbund. I lergryderne, der var indmuret i siderne, kunne der lægges ting, der skulde tørres og opvarmes. På forsiden var en kasserolle indmuret. I den store gryde foroven var gerne et lag sand på bunden. Her stillede man krukker med føde, der skulde opvarmes, f. eks. hvad man havde bragt med hjem, når man »gik med kanden« (mælk, sodd).

»Kanden« var i regelen en høj sort lerkrukke med hvælvet låg, den blev båret i snore eller læderøller, der gik igennem små ører på krukens sider og tilsvarende huller i låget den kunne derfor ikke sættes over ilden på arnen. I de små potter lå håndsten til at varme hænderne på. (Fejlberg: Dansk bondeliv).

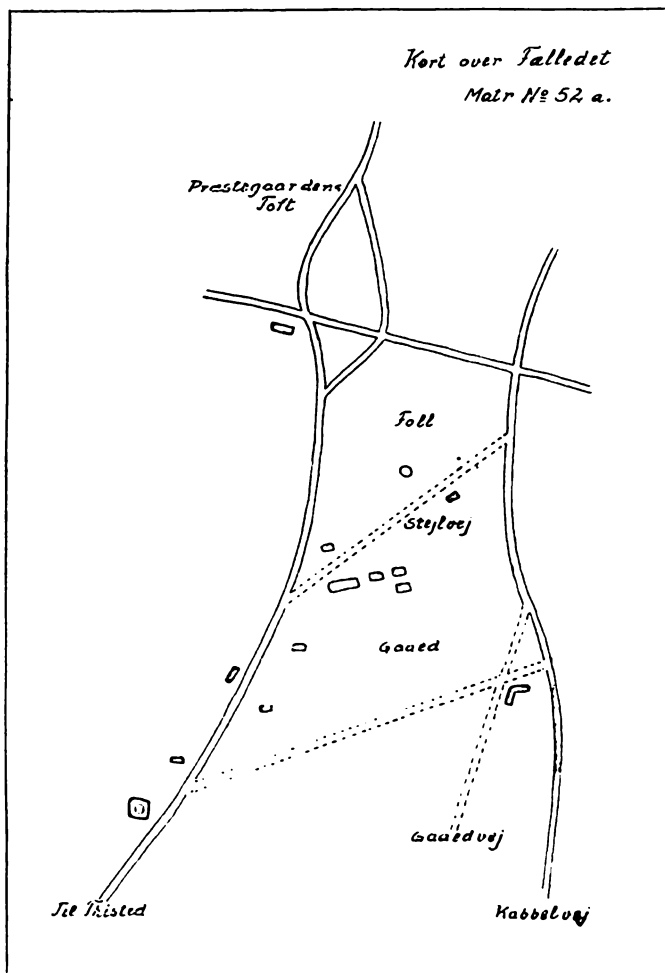
Det mindste af husene lå nede ved Stejlvej, der går skråt ned over fælleden og skiller »Gåed« fra »Foll«. Det var et lille lavt og gammelt, firkantet hus, en ca. 6 alen på hvert led. Taget gik til alle fire

sider ned på en lav mur med kun een lille rude i nordsiden, og en lav dør og to små karme vinduer i sydsiden. Den sidste, der boede dér, hed Kåren Mari Wullem. I 1900 havde vi en streng vinter med frost og megen sne, og da tøjbruddet kom, satte det hele den lavere del af Gaden under vand helt op omkring huset, så de måtte sejle i et stort kar fra mejeriet for at bjerge den gamle kone, der lå til sengs med dårlige ben. Hun måtte så flytte derfra, hvor nødig hun end ville, og over på Kjelstrup fattiggård, hvor hun døde, men hun talte hele tiden om at flytte tilbage til sit hus.

Det sidste af husene på »Gåed« blev revet ned for nogle år siden. Det var Peder L ynges hus. (Han var ikke den sidste ejer, denne døde i tyverne). Peder Lynge boede der et par menneskealdre, og han havde ombygget huset flere gange; han var nemlig noget af en altmuligmand.

I de sidste år, han levede, gik han tit og hjalp til i den store præstegårdshave om sommeren. Provsten morede sig ofte over hans morsomme indfald. En dag, da de lige havde begyndt at spise til middag, siger han med en dyster mine, idet han smed skeen hen ad bordet: »De æ alle wa å sæt e nies i!« »Jamen«, siger provstinden, der kendte ham, »det skal De da heller ikke, Per Lynge!« »No nej, de ska æ wal it«, sagde Per, og så tog han skeen og spiste videre.

En anden dag, da de sad og spiste i køkkenet, kom provsten derud og siger: »Nå, Per Lynge, hvad bestiller De så i dag?« »Æ spiser«, sagde Per Lynge. »Vent lidt«, siger provsten, »jeg skal nok træffe Dem en anden gang«. Om eftermiddagen skulle Per Lynge

gøre rent i en afløbsrende, og provsten kommer da og spørger: »Hvad er det, De bestiller, Per Lynge?« »Æ gor å kåste op i e rend«. »Det må sandelig være noget strengt noget«, siger provsten.

Mange mærkelige folk boede på Gaden. Jens Jensby har fortalt mig om en mand, der i halvfjerdserne var på e hospital. Han hed Pi Poulsen, og han kunne trøll (trylle). Han købte ben og klude, og han gik altid med en firkantet klud bundet om den ene hånd. Midt i hånden var der stukket en knappenål igennem, for at han ikke skulle øve heksekunster.

Det lød lidt foragteligt, når der blev sagt: »Ja, han bow'e po e gåed«. Men mange af dem var ellers ganske som andre bysens børn. Det traf jo, at det var folk, der havde måttet forlade deres ejendom på grund af sygdom, fattigdom og anden nød. Der fortælles således om en herremand på Ullerupgård, at han havde lokket en pige, der tjente på gården, og så lod han sin forkarl gifte sig med hende. Han gav dem i fæstengave en af de bedste gårde i Skovsted i fæste, vistnok matr. nr. 1. Den gamle fæster blev smidt ud og kom hen i hospitalet på Hillerslev Gade.

Det øverste af »e Gåed«, der, hvor husene stod, så fattigt og bart ud med den nøgne kridt stikkende frem overalt, og man kunne næsten altid kende beboerne på de overkridtede træsko. Omkring 1910 fik sognefoged A. Bunck og Anton Gregersen sat igennem ved en »Kjømmesawten«, at der skulde plantes løvtræer i et stykke, og det blev fortsat gennem flere år. Der er nu i vestsiden et bredt bælte langs vejen.

Den nederste og nordligste del af fælleden neden for Stejlvej, den egentlige »Foll«, har måske nok engang været byens gadekær. Ældre folk kan huske, at der her også stod vand om sommeren. Da mejeriet 1887 blev bygget, blev spildevandet ledet herved, og således gik det en snes år. Med tiden blev der imidlertid så meget slam, at sundhedskommissionen skred

ind. Om vinteren, når frosten havde lagt dække over Foll, var der her liv og løjer, når byens børn og unge tumlede sig på isen. I det sydvestlige hjørne, i nederste del af plantningen, ligger der en stor lerknold, der ligner en jævnstor kæmpehøj. Måske har den været brugt til gadestævne.

I gamle dage gik svinene og græssede på gaden. De skulde være ringede, og hvis et af dem blev truffet i uringet tilstand, skulle dets ejer give bøder. For disse penge blev der kyndelmisseaften holdt et gilde, der kaldtes »Swennbojel«. Da kom mænd, karle og drenge sammen, og det gik mest ud på at drikke brændevin. De blev gerne ved til andendags aften, altså et helt døgn. Gildet gik på omgang mellem gårdmændene.

Et sådant kjørmesawtensbojel kendes endnu mange steder i Ty, bl. a. i Skovsted, Brund, Kjelstrup, Kåstrup og Store Hillerslev, men pengene til gildet kommer nu ind ved udlejning af fæledjorden, som kjørmesawten bliver lejet ud for et år til den højstbydende. De indkomne penge bliver endnu ofte delt efter hartkorn, så den aften er det rart at have noget af dette.

I Store Hillerslev, hvor Gæd og Foll bliver udlejet, holdes gildet hos snefogeden, som får en godtgørelse for det, i mange år 10 kr.

Da brændevinen var billig, gik det tit temmelig livligt til ved dette gilde. Først drak de det op, de kaldte fællesbrændevin. Det var de omgange, snefogeden skulle give, men det var nok i ældre tid den brændevin, der var købt for bøderne. Senere på aftenen købte de »små sorte« hos snefogeden, og ud på natten blev stemningen efterhaanden høj. Der var

altid nogle urolige hoveder imellem, der havde noget gammelt mellemværende, der skulle jævnes, og her var der jo god lejlighed og humør til det. Der var andre, som var gode til at puste til ilden, og det endte i regelen med, at enkelte blev stoppet under bordet, hvis de ikke i forvejen »wa sokken lisse stell nier«. Den almindelige mening var også dengang, at der ikke var noget ved en kjørmesawten, når der ikke var nogen, der »slåest«.

Derfor var det også det første, en mand, der ikke havde været til stede, dagen efter spurgte sin nabo om: »Hvem slåest så i jaes?«

Nu, da de små sorte er forsvundet, går det heldigvis mere fredeligt til.

TORSTEN BALLE:

Hvad skal barnet hedde?

Navneskik i Hundborg herred 1700—1750.

HVAD SKAL BARNET HEDDE? Det spørgsmål melder sig, hver gang et barn er født — undertiden før. Efter ældgammel skik er det forældrene, der giver svaret, og de kan vælge omtrent hvilket navn de vil. Valget kan være svært. Der er jo hundreder af navne at vælge imellem, selv om man holder sig til de navne, der er — eller har været — i brug i vort lille land.

Nu falder det dog ikke ret mange forældre ind at starte en større navneindsamling for at finde et navn til deres barn. De allerfleste tager et navn, som de kender i forvejen, og derved bliver antallet af navne, der kan komme i betragtning, straks mere begrænset. Da de fleste navne, folk kender, bæres af mennesker fra deres bekendtskabskreds, der lever på samme tid og på samme egn som de selv, bliver deres navneforråd også til en vis grad bundet til tid og sted. Dette var i højere grad tilfældet før i tiden. I vore dage pumper aviser, blade og bøger hver dag en mængde navne fra ind- og udland ind i folks bevidsthed, og dette navnestof har også mulighed for at gøre sig gældende, når folk skal finde navne til de små. Før »avistiden« var der ikke megen læsning

i hjemmene udover Bibelen, en prædikenbog og salmebogen, og foruden de navne, der findes i disse bøger, havde man da kun de kendte, stedlige navne at tage af.

Man kunne da vente, at navnestoffet dengang var mere forskelligt fra egn til egn end nu, og det var sikkert også tilfældet. Selv om mange navne var i brug over hele landet, var de måske ikke lige almindelige i de forskellige egne. På Sjælland var navnet Hans f. eks. meget almindeligt. Derfor er der så mange Hansen'er. I Ty er navnet derimod meget sjældent ligesom navnet Rasmus, der var en landplage i Østjylland. Men også egne, der ligger hinanden nærmere, f. eks. Mors og Ty, havde sikkert deres særegenheder i navnemæssig henseende. De gør sig blot ikke saa stærkt bemærket.

Navnestoffet er sikkert også forskelligt fra slægtled til slægtled. De fleste har lagt mærke til, at de gamle på deres egn tildels har andre navne end de unge. Nye navne er dukket op, og andre er gået af brug — i hvert fald for en tid. Således har det sikkert altid været, men man kender endnu ikke meget til, hvorledes denne gradvise forandring af navnestoffet gennem tiden er foregået.

Det ville være interessant, om der blev foretaget grundige undersøgelser af navnestoffet på forskellige egne og til forskellige tider. Man ville måske kunne få oplysninger af stor kulturhistorisk værdi f. eks. ved en kortlægning af de forskellige navnes udbredelse og ved en bestemmelse af de veje, ad hvilke navnene er vandret fra egn til egn.

Som et bidrag til en sådan undersøgelse fremlægges her studie over navneskik i Hundborg herred fra

1700—1750. Denne tid er valgt, fordi kirkebøgerne, der før folketællingen 1787 er den eneste kilde, der omfatter hele navnestoffet, først fra ca. 1700 er til stede for alle herredets sogne. Også nogle få år efter 1700 mangler kirkebogsoptegnelser fra enkelte sogne, således fra Sjørrind og Torsted 1700—1703, Hundborg-Jannerup 1700—1714, Skjoldborg-Kallerup 1704—1710 og Nørhå 1706—1713 og 1728—30. Dog er det samlede navnemateriale så stort, at disse mangler sandsynligvis kun får ringe betydning for undersøgelsens resultat. For disse sogne er det gennemsnitlige antal fødte pr. år indtil 1750: 12,4, 14,4, 9,2 og 8, og det antal, der mangler, bliver ca. 468. Da der fra 1700—1750 er født 2747 børn + de nævnte 468, ialt ca. 3215, mangler der altså ca. 14,5 %, men det må antages, at navneskikken har været omtrent den samme for disse børns vedkommende som for de øvrige, så at manglen ikke får større betydning for undersøgelsens resultat.

Hundborg herred omfatter følgende sogne: *Sjørrind*, *Torsted*, *Tilsted*, *Vang*, *Tvorup*, *Hundborg*, *Jannerup*, *Skjoldborg*, *Kallerup* og *Nørhå*. Desuden hørte dele af Øster og Vester Vandet, Skinnerup, Tisted landsogn, Tisted købstad og Stagstrup sogn i gamle dage til Hundborg herred. Disse dele er ikke medregnet her, da det ikke fremgår med tilstrækkelig tydelighed af kirkebøgerne, hvilke af sognenes familier, der boede i Hundborg herred.

Ved undersøgelsen er der kun taget hensyn til kirkebøgernes dåbslister, idet det er *navngivnings-skikken* i bestemte tidsrum, der skal behandles.

Denne skik omfatter såvel *navnestoffet*, d. v. s. de navne, der er brugt, og deres masse i forhold til hin-

anden, som de regler, hvorefter navnene blev givet, *opkaldelsesreglerne*.

Navnestoffet.

Fra de 50 år, undersøgelsen omfatter, er der medtaget navne på 1324 drenge og 1301 piger, ialt 2625 børn. Der er født 2747, men i dette tal er de dødfødte og de børn, der er døde udøbte, samt nogle få børn, hvis navne ikke er anført eller ikke er læst med sikkerhed, medregnet.

A. Mandsnavne.

Af drengene hed 266 eller 20,1 % *Christen*. Det vil med andre ord sige, at hver femte dreng bar dette navn. (Og man kan da beregne, at hver femogtyvende eller 4 % skulle hedde Christen Christensen). Intet andet drengenavn bæres af tilnærmelsesvis så mange, og det ligger nær at spørge om grunden hertil. Man kunne tænke sig, at kongenavnet Christian har været medvirkende, men det er ikke sandsynligt. Der findes nemlig mellem de 1324 drenge kun 1 — een — Frederik, og navnet var også ret almindeligt før den første kong Christians tid (se »Danmarks gamle personnavne«). Det er sikkert oprindeligt brugt her i landet som et kristent sidestykke til navne som Torsten, Torbjørn og Tord. Man ville ikke give mennesker selve det hellige navn. I stedet brugte man det som forled i sammensatte eller afledte navne, og man troede, at sådanne navne bragte deres bærer lykke og skærmede ham mod onde magter. Dette er sikkert grunden til, at navnet Christen blev så almindeligt.

En sideform af navnet er Christian, men det var

dengang et ret sjældent navn her. Kun 9 drenge hed sådan. Senere blev navnet mere almindeligt, men i det 18. århundrede synes det, som om man ikke har betragtet navnet som en finere form for Christen, men som et selvstændigt navn. Det er måske tvivlsomt, at bønder har opkaldt deres børn efter kongen, men fornemmere folk gjorde det. (Christian Mortensen Lelius var borgmester i Tisted, hans broder Frederik landsdommer i Viborg, og borgmester Enevold Berregård i Tisted havde to sønner, Christian og Frederik). Fra disse fine folk er navnet så nok vandret ud på landet.

Næst efter Christen er de almindeligste navne *Peder* (11,9 %), *Jens* (11,8 %), *Niels* (10,5 %) og *Anders* (8,5 %). Disse navne er også kommet ind i landet med kristendommen, og de er danske former for Petrus, Johannes, Nicolaus og Andreas. Når folk kaldte deres børn med disse og andre helgen-navne i den katolske tid, har de vel ment, at helgenerne ville beskytte den, der bar deres navn. Det er derfor ganske i sin orden, at Peder og Jens er de almindeligste navne næst efter Christen. Det er jo de store apostle Peter og Johannes samt Johannes Døber, »den største af kvindefødte«, der er kaldt op. Vanskeligere er det at forstå, at Niels og Anders er de næste i rækken. Efter vor børnelærdom skulle i hvert fald Poul (Paulus) og Jakob komme før. Men menigmand i den katolske tid så anderledes på det. Helgenerne betød så meget. Fortællingerne om deres liv, deres undergerninger og deres magt til at hjælpe overskyggede evangelierne, og til dem vendte man sig, når man var i nød, når man skulle ud at sejle, når man havde tandpine.

Det er derfor ikke mærkeligt, at den hellige biskop Nicolaus af Myra, de søfarendes værnehelgen, var så anset på en egn, hvor folk »husvant fra arilds tid plasked' til søs«, at mange børn kom til at bære hans navn i dansk form: Niels. Til Sankt Nicolaus var mindst to kirker på egnen indviet: kirkerne i Sen-nels og i Vester Vandet, og måske er det ur med indskriften: »Giv Lykke i tide, naar Klokken slaaer, At Skibet maa glide og Lykkelig gaae«, som 1754 blev skænket Vester Vandet kirke af redere og skippere fra Klitmøller, et sidestykke til henfarne sømænds offergave til kirkens helgen.

Næst efter Niels er Anders (Andreas) det mest brugte navn. Men hvem den Sankt Andreas er, hvis navn hver Anders bærer, er ikke let at sige. Foruden apostelen Andreas var der nemlig en del andre helgener, der bar dette navn, deriblandt den danske folkehelgen Hellig Anders fra Slagelse. Men helgen-navnet mindes to steder på egnen. Der fandtes en sankt Anders' kirkegård i Sjørrind ifølge præsteindberetning 1638 (måske en gravplads, der har forbindelse med borgen), og til Sankt Andreas var Jan-nerup kirke indviet. Denne kirke var berømt viden om, fordi folk, især søfarende, troede, at de ville få beskyttelse og hjælp, hvis de gav — eller lovede at give — en god gave til »den hellige kirke i Janne-rup«. Men også her er kirken sikkert trådt i helge-nens sted efter reformationen.

Sammen med Christen udgør de fire ovennævnte navne 62,8 % af drengenes navne. Det vil sige, at kun 3 af hver 8 drenge hed noget andet. Det kunne jo nok volde lidt besvær, når så mange gik rundt med så få navne, især da man i regelen kun kaldte hin-

anden med fornavn. Der var ofte mulighed for forvekslinger, og man måtte da hitte på tilnavne, der kunne bruges til at skelne en person fra andre, der havde samme navn. Man kunne anvende faderens navn og kalde en dreng Peder Jensen eller Jenses Peder, men var der flere i en by, der hed Christen Christensen, og det var der næsten altid, så gik det ikke på den måde. Man kunne så bruge et slægtsnavn, et bynavn eller et øgenavn, men ofte var det fader og søn — og endda måske sønnesøn, der hed ens. Så måtte man kalde dem Gamle Christen og Unge Christen og Yngste Christen, eller Store Christen og Lille Christen. De to sidste navne brugtes især om søskende, der havde samme navn, og det ser man tit.

Kun halvt så almindelige som disse fire navne er den næste gruppe: *Laurits* (4,4 %), *Mads* (3,5 %) og *Poul* (3,4 %). *Laurits* (Laust, Lars) er en dansk form for Laurentius, og Sankt Laurentius var en kendt helgen. Den store Kirke i Hvidbjerg på Tyholm var indviet til ham. Mads og Poul er danske former for Mathias og Paulus, begge apostelnavne.

Den fjerde gruppe omfatter seks navne, der hver bæres af mellem 1,5 og 2,5 % af drengene, altså ikke af ret mange i hvert sogn. Nogle af disse navne ville man på forhånd tro var mere almindelige, end de faktisk er. Fire af disse navne er kristne, nemlig *Mikkel* (2,2 %, ærkeengelen Michael), *Tomas* (1,9 %, apostelen), *Søren* (1,6 %, helgenen Severinus, Sankt Søren) og *Hans* (1,5 %, egentlig det samme navn som Jens (Johannes), men i tysk form). De to andre navne i gruppen er nordiske, nemlig *Oluf* (Ole, Olle) og *Salmand*, og de er lige almindelige (1,6 %).

De almindeligste nordiske navne bæres altså kun af 1 af hver 60 drenge, og så er Oluf endda også på en måde et kristent navn, da det må være Olaf den Hellige, Norges helgenkonge, det danske navn stammer fra. Salmand bliver derfor det almindeligste af de navne, der var i behold fra den hedenske tid. I de ældste kilder staves navnet Salmund, og det har ikke noget med kong Salomon at gøre. Nogle præster skrev ganske vist Salomon, og det er forståeligt, at en præst opfattede navnet på den måde, men de fleste har den rigtige form Salman eller Salmand. Dog går nogle en mellemvej og staver Salmon, og denne form blev med tiden mere og mere almindelig, indtil den tilsidst sejrede helt. 21 drenge bar navnet, deraf 7 fra Hundborg og 6 fra Torsted. Når et ellers ret sjældent navn forekommer så tit i et sogn, tyder det på, at navnet er et af de fornavne, der kun bruges i enkelte slægter, som trofast har bevaret navnet gennem århundreder ved opkaldelse.

84,5 % af drengene havde et af de 14 navne, der hidtil er omtalt. Det ser jo noget fattigt ud med så få navne til så mange. Havde man da virkelig ikke flere navne? Jo, det havde man rigtignok, og det får man at se, når man kommer til navnene på de resterende 15,5 % af drengene. Der er en vrimmel af navne, så mange, at det vil føre for vidt at komme ind på hver enkelt, skønt netop mange af disse navne er meget interessante. De må alle kaldes sjældne, det almindeligste af dem, *Jeppe* (af Jakob) bæres kun af 13 (1 %), derefter kommer *Bertel* (af Bertold, udtalt Bahtel) med 11, *Knud* (Knut) med 10, *Jakob* med 10, *Christian* og *Claus* med 9, *Jørgen* med 8, *Clemed* eller *Clemen* med 7 og *Christoffer* med 6 bærere.

5 bærere har: *Jesper og Rasmus.*

4 bærere: *Villads, Simon og Erik.*

3 bærere: *Just, Ebbe, Mathias, Steffen, Isak og Mogens.*

2 bærere: *Frans, Didrik, Mourits, Bendix, Immer, Ove, Villum, Johannes, Morten, Svend og Enevold.*

1 bærer: *Bole, Jelle, Agi, Evert, Sejer, Gregers, Svenning, Lodvig, Torben, Troels, Palæmon, Frederik, Hartvig, Bartolomæus, Casper, Henrik, Las, Andreas og Michael.*

De tre sidste er opfattet som særlige navne, da de ikke forveksles sammen med Lars, Anders og Mikkel.

Et af de sjældne navne, *Immer*, der endnu kendes fra egnen som forled i efternavnet Immersen, er interessant, fordi det kan ses, hvordan navnet kom her til Ty. I Skjoldborg levede ca. 1600 en præst, der hed *Ingmer Pedersen København*. Han døde 1619, og en datter blev gift med eftermanden Peder Iversen Stagstrup, der døde ca. 1635. 1654 blev en søn af Niels Christensen Sandemand i Skjoldborg og hustru Anne Pedersdatter ved sin dåb kaldt *Igmer*, og man tør jo nok formode, at han er kaldt op efter præsten. Måske var drengens moder datter af hr. Peder Iversen og hr. Ingmers datter. Denne Igmer Nielsen blev gårdmand i Skjoldborg, men han kaldes, undtagen ved dåben, altid *Immer*. Fra hans børn, Niels, f. 1686, Anne, f. 1687, og Christen, f. 1695, stammer en vidtforgrenet slægt, hvori navnet Immer længe bevaredes.

Nogle af de sjældne navne findes i præstefamilier, f. eks. Palæmon og Michael, og degne og proprietærer gav også somme tider deres børn egnsfremmede navne. Man kunne prøve at udskille navnene fra de

familier, der ikke tilhører den fastboende befolkning, men det er næppe muligt at drage sikre skillelinier. En stor del af degnene og mange proprietærer tilhører i virkeligheden bondestanden og følger dennes skikke. Desuden skete det, at navne fra sådanne familier vandrede ud mellem bønderne, således som det var tilfældet med Immer; ja, det var i virkeligheden ofte på den måde, nye navne kom i brug i befolkningen, enten det nu skete ved opkaldelse eller ved at man efterlignede »moderne« navnedannelser som dobbeltnavne (f. eks. Jens Christian) og navne, der var dannet af andre navne ved at tilføje —ine, —ette, anus o. l. (f. eks. Jensine, Andeline, Andrejette, Petreanus o. s. v.) Alene af den grund vil det være svært at drage skel mellem fremmede og hjemlige navne.

Man kan derimod godt udskille de navne, der er af nordisk oprindelse. Det er ikke mange, nemlig kun:

Oluf, Salmand, Knud, Erik, Ebbe, Immer, Ove, Svend, Enevold, Jelle, Agi, Sejer, Svenning, Torben og Troels. Disse navne bæres af tilsammen 72 drenge eller 5,4 %.

Af tysk oprindelse er: Bertel, Villads, Didrik, Vilum, Bole, Evert, Lodvig, Frederik, Hartvig og Henrik. Denne gruppe omfatter 25 drenge eller 1,6 %. Af disse navne er Didrik, Vilum og Evert sikkert kommet fra Holland, hvortil der var handelsforbindelser fra Ty i det 17. århundrede.

Resten af de hidtil omtalte navne er af latinsk, græsk eller jødisk oprindelse.

En del navne er imidlertid endnu tilbage, nemlig dobbeltnavnene. Disse navne falder i to grupper. I

den første er dobbeltnavnet dannet af et fornavn og et efternavn, i den anden af to fornavne. Man kunne kalde den første gruppe *uægte* dobbeltnavne, men da et efternavn, der ifølge sin mening er et efternavn, også i vore dage officielt regnes for et fornavn, når det kommer før det »rigtige« efternavn, og da man dengang stadig kaldte en person, der havde et sådant uægte dobbeltnavn, med begge de samhørende navne, er disse dobbeltnavne her opført i en gruppe for sig og ikke under de fornavne, der danner første led.

Disse navne er: Peder Mads(en), Peder Trædholm, Niels Justsen, Jens Pauli, Anders Jakobsen, Anders Larsen, Laurits Laurberg, Jens Kraft, Hans Bang, Mikkel Langballe, Anders Harding, Christian Søltoft, Frands Vogelius, Peiter Mathiasen, Jeppe Tomas(en) og Gunder Svendsen.

Om alle disse navne gælder det, at de er indført i kirkebogen ved barnets dåb, medens efternavne ellers ikke indførtes, disse børns egentlige efternavne heller ikke. Man kan i flere tilfælde se, hvem barnet er kaldt op efter. Blandt de opkaldte er Peder Mads(en) Jensen, Kammerråd og ejer af Ulstrup, major Jens Kraft til Råstrup, provst Hans Bang til Vang og Tvorup, provst Anders Harding i Sjørrind og Mikkel Langballe, ejer af Nebel.

Hvert af disse navne bæres kun af een dreng, og de udgør kun 1,2 % af drengenavnene.

De ægte dobbeltnavne, der er sammensat af to fornavne, optræder allerede før 1725, men tiltager med tiden i antal. Der er kun 16, nemlig:

Hans Henrik, Hans Christoffer, Hans Casten, Jens Christian, Mads Christian, Rasmus Hans, Claus

Peiter, Peiter Christian, Peiter Enevold, Erik Peiter, Lorens Peiter, Jørgen Nikolaj og Hans Nikolaj Bang.

Disse tidlige dobbeltnavne er noget forskellige fra dem, der senere blev så almindelige. Det er egentlig kun navnene Jens Christian og Mads Christian, der peger mod fremtiden. De er begge fra Vang, hvor der er to drenge af hver slags, alle bøndersønner. Den første Jens Christian er født 1700. De andre navne er fra højere stænder med undtagelse af Jørgen Nikolaj, som er broder til den ene Mads Christian (Dattersønner af den »for Erfahrenheit i Chirurgien vidt berømte« Mads Lauritsen Badskeer i Vang), og Hans Christoffer, hvis fader også var bonde, men dog af finere ekstraktion, nemlig Jakob Caspersen Preetzmann af Søggård i Sperring, Sjørind sogn.

Gennem tiden fra 1700 til 1750 kan det ses, at der efterhånden sker ændringer i navnemassen. Deler man denne tid i to perioder, 1700—1725 og 1725—1750, og tæller de enkelte navnes bærere, viser det sig, at Christen holder stillingen som det foretrukne navn, idet der i begge perioder er 20,1 % af drenge, der bærer dette navn. Af de mere almindelige navne er der tilbagegang for Peder (fra 12,3 til 11,6 %), Jens (13—10,9 %), Niels (11,5—9,9 %), Anders (9,5—7,9 %), Poul (3,5—3,3 %), Thomas (2,2—1,6 %) og Salmand (1,9—1,4 %). Hans har i begge perioder 1,5 %. Fremgang er der for Laurits (3,7—4,8 %), Mads (3,5—3,6 %), Mikkel (1,1—3,1 %), Oluf (0,9—2 %), Søren (1,1—1,9 %), Jeppe (0,6—1,3 %), Knud (0,2—1,2 %), Christian (0,2—1 %) og Bertel (0,6—1 %).

For de sjældnere navnes vedkommende kan man

nok udregne hyppighedsprocenten i de to perioder, men man kan neppe af disse tal slutte, om et navn er i fremgang eller tilbagegang. Dertil er tallene for små. Desuden er disse navne ofte opkaldelser efter bedsteforældre, og det kan derfor ske, at navnene kun forekommer i hvert andet slægtled, således at et navn, der ikke findes 1700—1725, forekommer flere gange 1725—1750 uden dog at være et nyt navn på egnen; det er kun opkaldelse efter personer, der er født før 1700.

B. Kvindenavne.

»*Maren* hiqr dem fleest, — —« begynder et gammelt rim, og det passede i årene fra 1700 til 1750. Af 1301 piger hed 317 *Maren*. Det er 24,4 % eller hver fjerde pige, og navnet er altså endnu mere almindeligt end *Christen*. I de ældste kirkebøger staves navnet undertiden *Marine*, og således hed en helgeninde. Det var dog sikkert ikke hende, man ville kalde op. Hun var ikke meget kendt i Danmark. Men hvem var det da, som var så mægtig, at man foretrak hendes navn for alle andre navne? — Svaret på dette spørgsmål ligger ligefor. Det maa være selve Gudsmoderen *Maria*. Når man sammenholder navnene *Maren* og *Christen*, bliver man sikker på, at dette svar må være rigtigt, og samtidig forstaar man, at man ikke ville kalde sit barn *Maria*. I den tid, da navnet *Maren* blev udbredt her i landet, var Guds Moder anset for at være mere end et menneske. Hun var guddommelig, og derfor kunne syndige mennesker lige så lidt bære hendes som *Kristi* navn uden tilføjelser. Og så valgte man navnet *Marina* og lagde i dette navn betydningen »den til *Maria* ind-

viede« el. l. Efter reformationen betragtede man ikke længere Jomfru Maria som guddommelig, men alligevel varede det længe, inden man begyndte at kalde piger Marie. Man begyndte i perioden 1700—1725 at anvende navnet som sidste led i dobbelt-navne som Anne Marie. Derved havde man egentlig ikke brudt med de gamle anskuelser, for et dobbelt-navn blev — og bliver endnu — betragtet som eet navn, og Anne Marie, Else Marie og lignende navne står derfor i samme forhold til det hellige navn som Maren. Men alligevel har disse navne måske banet vej for navnet Maries anvendelse som eneste fornavn. Det findes som sådant allerede 1727 i Skjoldborg, men det blev dog ikke almindeligt før langt senere.

Efter gammel folketro skulle de piger, der hed Maren, være særlig dygtige, men også »nøj skrapp«. »Maren hiqer dem fleest, å uun æ di mjest«, hed det.

Det pigenavn, der blev brugt mest næst efter Maren, var *Anne*. Det staves gerne som her med to n'er, og denne stavemåde svarer til den stedlige udtale — Ann — med kort a og langt n. Det bæres af 261 piger eller 20,1 % og er altså lige så almindeligt som Christen, og det er ikke så mærkeligt, at det anvendes så tit. Marias moder hed nemlig efter katolsk tradition Anna, og som moder til Himmeldronningen var hun den største af alle jordske kvinder. Men hendes navn var et menneskenavn, og det kunne derfor bruges uden tilføjelse som navn til mennesker. Det blev også anvendt meget som forled i dobbeltnavne, fra 1700—1750 i 43 tilfælde (3,4 %).

Maren eller Anne hed altså 44,5 % eller næsten halvdelen af pigerne (dobbeltnavnene ikke medreg-

net). Næst efter dem er *Karen* og *Kirsten* almindeligst, men *Karen* hedder kun 8,5 % og *Kirsten* 8,2 %. Begge navnene er helgennavne, danske former for *Katharina* og *Christina*. Den sidste var en ret ukendt helgeninde, og muligvis har man da brugt hendes navn, alene fordi det er afledt af *Kristus* og altså er et sidestykke til *Christen*. *Katharina* af *Alexandria* var en af de mest tilbedte helgeninder, så det er forståeligt, at hendes navn kommer næst efter *Maren* og *Anne*. Det ser endda ud, som om hendes navn længere tilbage i tiden har været mere brugt end disse to navne, der først blev almindelige efter 1400.

Johannes Døbers moder, *Elizabeth*, skulle man ogsaa vente opkaldt, og det er da ogsaa hendes navn, der — i dets danske form *Else* — kommer næst efter *Kirsten*, nemlig med 5,3 %. Desuden har 1 % et dobbeltnavn, der begynder med *Else*, og 7 piger (0,5 %) hedder *Elisabet*. Næst efter kommer det første nordiske kvindenavn, *Inger*, med 4 %, og derefter *Mette* (3,5 %), *Dorte* (3,4 %) og *Johanne* (2,6 %), og så følger det næste nordiske navn, *Ingeborg* (1,9 %), *Zidsel* (1,6 %), *Margrete* (1,3 %), *Birte* (1,1 %), *Ellen* (1,1 %) og *Bodil* (0,8 %).

7 piger hedder *Helvig*, 4 *Sofie*, 4 *Marie* (heraf 2 *Marjæ*), 3 *Gertrud*, 3 *Inge*, 2 *Marta*, 2 *Magdalene*, 2 *Catrine*, 1 *Helvig*, 1 *Helle*, 1 *Bennet*, 1 *Christiana*, 1 *Voldborg*, 1 *Benedicta* og 1 *Barbara*.

Dobbeltnavne er mere almindelige for pigernes vedkommende end for drengenes. Kun een, *Maren Morup*, har et navn, sammensat af et fornavn og et efternavn, medens 107 pigers navne er sammensat af to fornavne. Som første fornavn er brugt et af

de tidligere nævnte enkeltnavne. De kunne alle anvendes på denne måde, men er ikke alle repræsenteret i det foreliggende materiale. Som andet fornavn bliver i almindelighed kun ganske få navne brugt, nemlig Marie, Kirstine, Catrine, Margrete og Sofie. Undertiden forsøgte man sig med andre navne, men de slog ikke an. Ialt findes der 43 forskellige dobbeltnavne, som anføres her i en skematisk opstilling, der letter oversigten.

1ste Fornavn	2det Fornavn								Ialt
	Marie	Kirstine	Catrine	Margrete	Sofie	Mariche	Helvig	Magnille	
Anne	10	9	9	5	4	3	3		43
Else	6	2	3	2					13
Mette	5			2		1			8
Kirstine	4							1	5
Kirsten	1				1				2
Bodil		5							5
Inger	3	1							4
Birte	2	1	1						4
Karen	2								2
Maren			1		1				2
Catrine	1				1				2
Marta	1				1				2
Ingeborg	2								2
Helene			2						2
Øllegård					2				2
Marie		1							1
Mariche		1							1
Johanne		1							1
Sofie		1							1
Helvig			1						1
Dorte				1					1
Zille				1					1
	37	22	17	11	10	4	3	1	105

Og hertil kommer 1 Christiana Charlotte og 1 Elisabeth Øllegård Catrine.

Man vil se, at mange af de former, der senere blev så almindelige, allerede er i brug. Flere sammensætninger kom efterhaanden efter 1750 til, f. eks. Dorte Marie, Zidsel Marie og Bodil Marie. Til gengæld forsvandt nogle af de ovennævnte, kun Marie, Kirstine og Catrine vedblev at være almindelige som 2det navn. Margrete blev sjældent brugt, og Sofie forsvandt næsten helt.

Men også i tiden 1700—1750 kan der for dobbeltnavnene vedkommende påvises en udvikling. I perioden 1700—1725 fik de 29 piger disse navne, 1725—1750 er dette tal steget til 79, et vidnesbyrd om, at dobbeltnavnene var en mode i fremgang. De forskellige navne dukker op efterhånden. Anne Catrine forekommer allerede 1700 i Vang og 1704 i Sjørrind, Anne Margrete 1714 i Vang, Bodil Kirstine 1717 i Torsted, 1723 i Tilsted, Anne Sofie 1714 i Nørhå, 1721 i Skjoldborg, Anne Kirstine 1717 i Vang, 1718 i Hundborg o. s. v. Det almindeligste Dobbeltnavn Anne Marie findes ikke 1700—1725; det forekommer først 1734 i Hundborg og i Jannerup, men derefter breder det sig hurtigt.

Af enkeltnavnene bliver Maren noget mindre brugt fra 1725—1750 (21,9 %) end fra 1700—1725 (27,5 %), Anne går noget mindre tilbage, fra 21,3 % i 1ste periode til 19,1 % i 2den, Karen går tilbage fra 9 til 8,2 %, og Kirsten fra 9,4 % til 7,8. Derimod er der fremgang for Else (4,4—6,4 %), Inger 3,5—4,3), Mette (2,8—4,1), Dorte (3,2—3,4), Johanne (2,1—3), Ingeborg (1,4—2,3), Zidsel (1,1—2) og Ellen (0,7—1,1 %).

Næsten ethvert af de drenge- og pigenavne, der er nævnt i det foregående, kunne staves på forskellige måder. I denne artikel er der ikke taget hensyn til dette, idet alle navneformer, der må antages at være skriftlige udtryk for det samme navn, er sammenfattet under een form af navnet. Undertiden kan det dog være svært at afgøre, om en navneform skal opfattes som et særligt navn eller blot som en afvigende stavemåde af et navn, der kendes i andre former. I sådanne tilfælde kan man gå flere veje, når man forsøger at finde en løsning på spørgsmålet.

1. En undersøgelse af navnenes ældre former kan måske klare sagen. De to navneformer *Inge* og *Inger* kunne man fristes til at antage for eet navn. Men hvis man ser efter i kirkebøger og andre dokumenter fra 1650—1700, finder man også former som *Ing*, *Ingier* og *Ingiard*. Disse former tyder på, at der er tale om to forskellige navne, Ing — Inge (udtalt eng med langt ng) og Ingiard — Ingier — Inger (udtalt i to stavelser og med tydeligt r, og fra først af også med j og måske med d til sidst). De to navne må da være nyere former af de gamle danske kvindenavne Inga og Ingigerth. Når navnet Inge ikke forekommer oftere fra 1700—1750, skyldes det sikkert, at der ikke mere var så stor forskel på udtalen af de to navne. Mange præster har da ikke opfattet forskellen og har stavet navnet Inger. Dette navn kendte de sikkert bedst. Senere forsvinder Inge fuldstændigt fra kirkebøgerne, men derfor kan navnet godt endnu en tid i udtale og i folks bevidsthed have holdt sig som selvstændigt navn.

2. Det er klart, at ethvert selvstændigt navn i ud-

talen har kunnet skelnes fra andre navne, og hvis man bare kendte datidens udtale af navnene, ville det være en stor hjælp, når man skal afgøre, om en navneform er et selvstændigt navn eller ikke. Men om udtalen véd man kun, hvad man kan slutte sig til ud fra stavemåderne og ved at sammenligne disse med vore bedsteforældres udtale, så på dette grundlag alene vil man sjældent kunne træffe en sikker afgørelse. Et og andet vink angående navnenes indbyrdes forhold kan man dog godt få ad denne vej.

3. Når man læser kirkebøger, tingbøger og skifteprotokoller, ser man tit, at forskellige navneformer bliver anvendt om den samme person. Åbenbart er det ligegyldigt, hvilke af disse former man bruger, og man kan derfor gå ud fra, at navneformer, der således kan veksle med hinanden, er blevet opfattet som eet navn.

Undersøger man nu navneformerne Laurits, Laust og Lars, viser det sig, at de har samme oprindelse, at de udtaltes ens for ca. 100 år siden, nemlig som *Laust*, at denne form findes allerede 1641 (Skjoldborg kirkebog), og at de kan bruges om samme person. De er derfor her betragtet som eet navn. Staveformen Laurits er brugt, fordi den anvendes mest omkring 1700. En enkelt gang findes navneformen Las, men da der ikke er fundet noget eksempel på, at Las kan bruges afvekslende med Laurits, og da det kunne tænkes, at Las er det navn, man finder som forled i Lassen (som heller ikke veksler med Larsen), er det her opført som et særligt navn.

Oluf, *Olluf*, *Olle* og *Ole* er også regnet for et navn. Oprindelse og udtale 1850 (*Wolle*) er ens, og de kan ogsaa bruges om samme mand (ombyttes).

Med *Salmand*, Salmon og Salomon og med *Clemen* og Clemed forholder det sig på samme måde.

Evert — *Edvard* kendes ca. 1850 som forled i Edvardsen, som udtaltes Æ'wesen. Navnet kunne mistænkes at være en »forbedret« form for *Ebbe*, men de to navne kan ikke ombyttes og er derfor regnet som selvstændige navne. De er også af forskellig oprindelse (Everhard — Ebbi), og staveformen Ebi kunne tyde på, at Ebbe er blevet udtalt med b. Evert er sikkert indkommen fra Holland, idet det findes i en familie, hvori også navnet Didrik — Dirik — Dirk forekommer (Dirik Villumsen, rådmand i Tisted, Dirik Edvardsen Galtrup til Højriis).

Ville — *Vill* ligner noget *Villads*, men disse navne kan ikke ombyttes, Villesen og Villadsen heller ikke, skønt man skulle tro, at udtalen har været nær ens. Men Villadsen har måske været udtalt *med stød*, Villesen uden.

De øvrige drengenavne frembyder ikke særlige problemer. Nogle af dem findes i to hovedformer, en almindensk (Bertel — Mourits — Steffen [Stephan]) og en form, der synes at være påvirket af udtalen (Bartel — Moust — Stafen). Den sidste form svarer i hvert fald til udtalen 1850.

Af pigenavnene opfylder *Anne* og det sjældent forekommende *Ane* alle betingelser for at kunne regnes som eet navn. Stavemåden Ane bliver først almindelig efter 1800; den skyldes måske præsternes opfattelse af, hvad bønderpiger burde hedde. Deres egne døtre hedder stadig Anne eller Anna.

Nogle pigenavne findes i flere former, hvoraf nogle må regnes for selvstændige navne. *Catrine* og *Karen* er egentlig det samme navn, men de kan ikke

ombyttes; *Elisabet* kan veksle med *Lisbet*, men ikke med *Else*. Derimod synes *Birgitte*, *Berete* og *Birt* at være eet navn, idet de ofte bruges om den samme person. *Margrete* kendes også i formen *Grete*, således allerede 1678 i Skjoldborg, men desuden findes formen *Mergret*, tidligst i Skjoldborg 1643 (*Mergret Michelsdatter* død). Den sidste form har nok været udtalt med tryk på første stavelse og har da slet ikke lignet *Grete*, men begge former kan veksle med *Margrete*, så man kan ikke holde formerne ude fra hinanden.

Det samme er tilfældet med *Johanne*, *Johan* og *Jahan*. Den sidste form svarer vel til udtalen *Ja'en* fra 1850, men en pige, der var døbt *Johanne*, kunne dengang også kaldes *Hanne* (udt. *Ha'ne*). Denne form er ikke fundet 1700—1750, men den kan derfor godt have eksisteret, og i så fald dækker *Johanne* både *Jaen* og *Hanne*. Man kan blot ikke adskille de to navne.

Kirstine er ikke fundet som enkeltnavn; derimod findes det som forled i *Kirstine Marie*, men de, der bærer dette navn, kaldes også *Kirsten Marie*. Alligevel er de to navne her holdt adskilt, da *Kirstine* forekommer som efterled i dobbeltnavne, og her kan *Kirsten* ikke bruges.

De to navne *Marie* og *Mariche* kunne se ud til at være eet navn, *Marie* udtales jo *Mariq* (q betyder her en lignende lyd som tysk ch i ach). Men navnene synes at være holdt adskilt, så udtalen har nok alligevel været forskellig, måske har *Mariche* været udtalt *Marikke*. Navnet er vistnok indkommet med *Anne Mariche Bertelsdatter*, der var gift med *Mikkel Langballe* til *Nebel*. Hun var født ca. 1650. En

sideform af Marie er *Marjæ*, der findes enkelte gange i Nørhå. Denne form, der tyder på en udtale med tryk på første stavelse, svarende til engelsk Mary og russisk Marja, er måske indkommet med Marjæ Frantzdatter, der blev gift 1733 i Nørhaa. Men da Marjæ vistnok kan veksle med Marie, og udtalen af de to former måske har været ens, er de med forbehold regnet for eet navn.

Dorthea og *Dorte* er ganske sikkert eet navn, ligesom *Bodil* og *Boel*. Derimod er *Helvig* og *Hedvig* to navne, skønt de af og til forveksles. Det ser man bl. a. deraf, at det ene navn undertiden rettes til det andet. *Helle* er igen et andet navn, som ikke sammenblandes med de to foregående.

Resten af pigenavnene er uden tvivl selvstændige navne, og der er kun ubetydelige afvigelser i stavemåden for hvert enkelt navns vedkommende.

Navnenes udtale.

Som det før er nævnt, véd man ikke, hvorledes navnene blev udtalt i tidsrummet 1700—1750. Det kan imidlertid også være af nogen værdi for den, der vil vide noget om navneskik i en bestemt tid, at kende en yngre udtale, og der er derfor nedenfor givet eksempler på, hvorledes udtalen var ca. 1850.

Desværre er det ikke muligt at gengive udtalen rigtigt uden lydskrift, men denne skrift vil være uforståelig for de fleste, og der er derfor her anvendt almindelige bogstaver, selv om man derved kun kan angive den omtrentlige udtale. Stød er gengivet ved ', medens et punktum bagved et bogstav betyder, at den til bogstavet svarende lyd er lang. Den form, navnene får, når —sen eller —datter føjes til, er undertiden tilføjet i parentes.

Christen udtales *Kræj.sten*, sammen med efternavn Kræn (Christensen — *Kræn*, Christensdatter — *Krænster*), Peder — *Pi.er* (*Pe'sen*, *Pe'ster*), Laurits og Lars — *Laust* (*Laustsen* eller *Lausten*, *Lauster*), Tomas — *Tames* (*Tamesen*), Salmand og Salmon — *Sal.man*, Knud — Knuqd Knusen), Bertel — *Ba.tel* (*Baltsen*, *Balsen*, *Balster*), Jørgen — *Jör'gen*, Clemen — *Klæ.mer* (Klæmesen), Villads — *Welles*, Erik — *Jer'ek*, Just — *Just* (*Justen*, *Juster*), Mathias — *Matiqs*, Steffen — *Sta.fen*, Mogens (*Mu.ns*), Morten — *Må.ten* og Enevold — *Jen.vol*.

Karen — *Kå.ren*, Kirsten — *Kje.sten*, Else — *Æl.se*, Dorte og Dorthea — *Dor.ti*, Johanne — *Ja'en* eller *Ha'ne*, Bodil — *Bu.el*, Gertrud — *Gja.tro*, Birte — *Berti* og Margrete — *Magre't*.

Opkaldsesskik.

Ved kirkebøgernes hjælp kan man se, hvilke navne der er brugt, men i almindelighed ikke, hvorfor et barn har fået netop det bestemte navn.

I nogle tilfælde lader det sig dog gøre. De allerfleste forældre nævnes nemlig foruden med deres fornavn også med deres fadernavn, d. v. s. et navn, der er sammensat af faderens navn og —søn eller —datter. Når man véd, hvad et barns forældre hedder, kender man derfor med det samme dets bedstefædres fornavn. Det viser sig nu ved en gennemgang af børnenes navne, at mange af dem bærer samme fornavn som en af deres bedstefædre. Det kan også let ses, at det især er de ældste drenge i hver familie, der således er opkaldt efter deres farfar eller morfar, og der er altså øjensynlig tale om en opkaldsesskik.

Ved at gennemgå hver enkelt families navne skulle man dernæst kunne se, i hvor høj grad man fulgte denne skik, men det vil være en uoverkommelig opgave. Mange af familierne flytter nemlig en del rundt, og det er svært og ofte umuligt at finde ud af, hvor de kommer fra og hvor de rejser hen. Man kan derfor ikke altid med sikkerhed sige, hvad de ældste drenge i disse familier hedder. I det hele taget kan det siges, at når man ikke véd, hvornår et forældrepar er viet, kan man ikke vide, om man kender deres ældste børn. I en del tilfælde er f. eks. det første barn i et ægteskab født og døbt i moderens hjem-sogn.

Da opkaldsesskikkene imidlertid sikkert har været nogenlunde de samme i alle familier på egnen, kan man i stedet nøjes med at gennemgå de familier, om hvilke man tør antage, at man kender alle børnene eller i hvert fald de ældste. En sådan undersøgelse af 330 familier med mindst een dreng har vist, at i 242 eller 73,33 % af familierne er den først fødte dreng opkaldt efter en af hans bedstefædre. Farfaderen er opkaldt først i 42,73 % eller knap halvdelen af familierne, medens 25,15 % af forældrene har opkaldt morfaderen først. I 5,45 % af familierne er det ikke muligt at se, om den ældste dreng bærer sin farfars eller sin morfars fornavn, da disse er ens, men selv om morfaderen skulle være opkaldt i alle disse tilfælde, er farfaderopkaldelserne dog så dominerende, at man kan fastslå som opkaldsesskikkens første regel: *Farfaderen skal først opkaldes.*

Samtidig kan man rigtignok også se, at denne regel ikke blev fulgt i mere end halvdelen af tilfæl-

dene. Dette behøver ikke at betyde, at der var mange, der ikke gik efter reglerne, snarere viser det, at der kunne være forhold, som medførte, at andre opkaldelsesemner blev mere kvalificerede. Hvis morfaderen, som man ville vente, var opkaldelsesemne nr. 2, ville det i så tilfælde være ham, der havde størst chance for at »rykke op«, og da det faktisk er ham, der oftest træder i farfaderens sted, tyder det for det første på, at den næste regel lød: *Morfader skal opkaldes efter farfader*, og dernæst på, at der fandtes regler, hvorefter opkaldelsesemnernes »rangfølge« kunne forandres.

I mange tilfælde ser man, at morfaderen er kaldt op først, hvis det unge par kom til at bo i konens hjem. I andre tilfælde synes grunden at være den, at morfaderen har været mere anset end farfaderen. Dette forhold kunne let indtræffe her i Ty. Her var bønderne jo ikke som mange andre steder i landet delt i to skarpt adskilte klasser, der hver for sig omfattede omtrent ligestillede personer: gårdmænd og husmænd. Her kunne ejendommene have alle mulige størrelser fra 0 til over 20 tønnder hartkorn, og ganske tilsvarende fandtes der i bondesamfundet alle mulige overgange fra arme husfolk til storbønder, der ejede mange gårde.

Her var den sociale rangskala altså ikke trinvist, men jævnt stigende, og dette medførte bl. a., at der ikke her, således som hvor der var skarpe klasse-skel, kunne sættes bestemte grænser for, hvem man af standsmæssige grunde kunne gifte sig med. Derimod kan man vel nok sige, at chancerne for, at et ægteskab kunne komme i stand, blev mindre, jo større den sociale afstand mellem parterne var.

Men var denne afstand nu ikke stor nok til at forhindre ægteskabet, kunne den dog ofte give sig udslag, bl. a. ved at der blev taget mere hensyn til den enes slægt end til den andens. Var konens slægt nu den fornemste, fik ikke alene hendes fader, men ogsaa hendes moder og hendes øvrige slægt f. eks. en fortrinsstilling som opkaldelsesemner fremfor mandens. Nu var det vist endda ofte sådan, at konen i de »ulige« ægteskaber var den fornemste. Det var nemlig en gammel anskuelse, bygget på erfaringer, at det ikke gjorde noget, om en rig pige fik en fattig karl. De skulle nok klare sig. Derimod troede man, at det ville ende galt, hvis en rig karl ægtede en fattig pige, og gamle folk kan fortælle eksempler på, at en karls familie har forhindret et sådant ægteskab.

Endnu et forhold kunne bevirke, at morfaderen blev kaldt op først. Hvis han var død, men farfaderen endnu levede, synes det at være en regel, at den første dreng i et ægteskab skulle bære hans navn.

I det hele taget var det meget almindeligt, at folk kaldte afdøde slægtninge op, først og fremmest deres egne søskende og dernæst ogsaa deres forældres. Fjernere slægtninge kunne ogsaa komme i betragtning, når de var døde. Således blev en dreng, der var døbt i Nors 1776, kaldt Christen Nordentoft efter moderns fætter Christen Poulsen Nordentoft, der døde 1772 på Nordentoft, ung og ugift.

Meget ofte var det netop unge mennesker, der døde uden afkom, som blev kaldt op. Deres navn og deres minde blev derved bevaret, for selvfølgelig fik ethvert barn at vide, hvem det var opkaldt efter. Måske har ogsaa gamle forestillinger om, at den døde

levede videre i det barn, der var opkaldt efter ham, spillet ind. I hvert fald var det en almindelig tro, at et barn kom til at ligne den, det var opkaldt efter.

Ældre, barnløse slægtninge blev også ret ofte kaldt op, men oftest før de var døde. Det kunde måske betale sig!

Hvis man undersøgte, hvem hvert forældrepar i herredet havde opkaldt deres børn efter, ville man på samme måde som ved farfader- og morfader-opkaldelserne kunne vise med talmateriale, i hvor høj grad de ovennævnte opkaldsesskikke blev fulgt. Det lader sig blot ikke gøre, og det vil næppe være umagen værd at sætte en større undersøgelse i gang med dette formål for øje. En stikprøve må være tilstrækkelig, hvis den viser, at man oftest rettede sig efter disse regler.

En sådan stikprøve, omfattende 13 familier med ialt 71 børn, viser, at følgende synes at være blevet kaldt op: Farfar 9 gange, morfar 9 gange, farmor 9 og mormor 7 gange. Forbrødre, fastre, morbrødre og mostre, der var døde som unge, er opkaldt 14 gange, døde søskende 8 gange, oldeforældre 5 gange, morfarbror (død) 2 gange og farfaster (død) 1 gang. I eet tilfælde er en mormosters mand opkaldt, og i et andet faderens første kone. For de resterende 5 børns vedkommende har det ikke med sikkerhed kunnet afgøres, hvem de er opkaldt efter.

Stikprøven bekræfter altså, at *afdøde slægtninge skal kaldes op*.

Desuden giver den et eksempel på, at en mands første kone er opkaldt i hans andet ægteskab. En undersøgelse viser, at dette var almindeligt, og at det som regel var den første datter af andet ægte-

skab, der fik den første kones navn. Fra 1700—1750 er der i herredets kirkebøger fundet 34 eksempler på, at en mand i sit andet ægteskab har fået mindst een datter. I de 32 tilfælde er den først fødte datter kaldt op efter mandens første kone.

I alle tilfælde, hvor en kone har fået mindst een søn med sin anden mand, er den først fødte søn opkaldt efter hendes første mand, altså: *Afdød ægtefælle skal kaldes op før alle andre.*

Stikprøven viser også, at langt de fleste børn er kaldt op efter personer i den nærmeste slægt. Der ses dog også eksempler på, at andre er kaldt op. Peder Andersen Ryltofts søn Hartvig, der blev døbt i Hundborg 1722, er sikkert kaldt op efter Hartvig Kaas til Faddersbøl, der døde 1704, og Svend Bundgaards søn Gunder Svendsøn, døbt i Skjoldborg 1735, må være kaldt op efter præsten hr. Oluf Kamps fader Gunder Svendsøn.

Fra tidligere tid kendes et par ganske sikre eksempler på, at præst og herremand er kaldt op. Christen Klemedsøn fik 1656 en søn døbt i Skjoldborg, og Kirkebogen tilføjer efter hans navn Jørgen »efter den salig mand Jørgen Høg til Todbøl, deres husbond«. 1675 døbt i Skjoldborg Povel Paascke, søn af Laurits Nielsøn i Ås, og det er her den i 1673 afdøde sognepræst, hr. Povl Paaske, der er kaldt op.

Det er muligt, at præst og herremand er kaldt op i flere tilfælde end de ovennævnte. Har man kun anvendt de opkaldtes fornavn, og dette er et af de almindelige navne, er det blot umuligt at afgøre. Det er dog påfaldende, at navnet Anders er saa hyppigt i Sjørrind sogn fra 1700—1725. Det er da det almindeligste navn efter Christen, idet 19 drenge hed-

der Anders og 26 Christen, mens kun 14 hedder Jens. Skulle nogle af disse drenge mon være opkaldt efter hr. Anders Harding, der var sognepræst i Sjørind fra 1704—1720 og provst fra 1714? Fra 1725—1750 er der i hvert fald ikke flere drenge, der bliver kaldt Anders end »normalt« for egnen.

Bondestandens fornemste folk, de, der i kirkebøger og retsdokumenter tituleres »Velfornemme Seigneurs«, synes også at være blevet kaldt op udenfor slægten, men det er vanskeligt at give sikre eksempler herpå fra tiden 1700—1750, fordi det på grund af manglende ældre kilder er svært at afgøre, om en fornem mand er i familie med et barn, der er opkaldt efter ham eller ikke.

I almindelighed kan man dog vist godt sige, at opkaldelser efter folk udenfor familien var en undtagelse, ikke en regel. Men den tanke, der lå bag ved disse opkaldelser, var naturligvis den samme, som gav sig udtryk i familieopkaldelserne. Man ville ære og bevare de opkaldtes navn og deres minde.

Limstenen i Han herred anvendt som byggemateriale.

Af friskolelærer JENS ROLIGHED

PÅ SJÆLLAND er ca. 50 kirker fra Stævn's og nordefter bygget af limsten fra Stævn's, og til Absalons stolte borg i København benyttedes limsten; samme materiale blev brugt til Gjorslev borg, det største af alle limstenshuse, og efter udskiftningen byggedes flere sjællandske huse af limsten. Man hævdede, at limstenslænger var lune, for de kunne både ånde og svede.

I Thy og Han herred er limstenen kun benyttet ved et Par kirker til indvendig brug, i Vigsø og i Lild. Men i Han herred er limstenen blevet anvendt til mangfoldige bygninger, især i Klim, Thorup og Lild sogne. Endnu findes der adskillige huse, der helt ud er bygget af limsten, og der er særdeles mange udhuse, der til dels er opført af samme materiale.

I Han herred har man hjulpet sig med, hvad man bedst kunne, når der skulle opføres bygninger. At herredet var fattigt på træ, søgte man at råde bod på ved at anvende strandingstømmer, som man endnu

kan træffe i flere ældre bygninger. Som stenmateriale benyttede man limstenen, der jo var så dejligt nær ved.

Limstenen, der er en del af danskekalken, findes i Han herred i særdeleshed nordøst for Lund Fjord og Bygholms Vejle. Man kan følge den fra Lild Strand og Bolbjerg mod sydøst over Thorup og Thorup Kløv, Klim og Klim Bjerg og videre til Aggersborggård. Lige nordøst for Klim kommer man til et område, hvor der ikke er langt ned til skrivekridtet. Man kan tænke sig, at der findes en underjordisk skrænt, sydvest for hvilken jordlagene er sænket nogle hundrede meter længere end nordøst derfor og dækkes af tertiære (yngre) jordlag. Ved Klim Bjerg er der limsten dækket af moræne, hvor der har været kalk, som nu er opløst og blevet til stenet sand. I limstenen ved bjerget findes også de såkaldte »skorstene«, hvor kiselsyre danner åbninger, og den nedløbende flyvesand omdannes og bliver leragtig.

Det mægtige limstenslag er hovedsagelig opbygget af små kalkstængler: bryozoa eller mosdyr. I hvert hul på stængelen har siddet et lille dyr. Det er dynger af disse stængler i datidshavet, der er blevet til limsten.

Allerede for flere århundreder siden havde man taget limstenen i brug til bygningsmateriale. På kong Hans' tid skrev prioren i Vrejlev kloster til den rige herremand Mouritz Nielsen Gyldenstjerne på Ågård om lov til at lade hente nogle limsten fra Bolbjerg til klosterets bygning.

Digteren M. A. Goldschmidt, der i 1865 besøgte Bolbjerg, fortæller om de mange limstenshuse, han kom forbi, og hvorledes der savedes limsten ved

bjerget: »Vi stødte på den industri, der her benævnes ved »at gå til Bolbjerg«. Mellem store, hvide blokke, der i hast så ud som marmor, stod en mand og savede limsten, så store, regelmæssige og smukke, at de syntes brugelige til et palads. Men der er kun afsætning til egnens folk, og det betaler sig dårligt »at gå til Bolbjerg«. Manden klagede over, at han og hans kammerater nylig havde mistet deres værktøj. En aften, da havet »ikke fejlede noget«, lod de save, økser o. desl. blive på stranden; men om natten blev havet uroligt og gik op og tog dem. Manden syntes ikke at klage så meget over at have mistet sit værktøj som over at være blevet skuffet af havet, der havde kendt ham fra barnsben«.

Marthinus Ottesen, Frøstrup, der blev 82 år, mindedes, at fiskerne i deres fritid savede limsten ved Bolbjerg, han har selv hentet flere læs af stenene i Thorup.

Folkemindesamleren Evald Tang Kristensen kom i 1890 til Thorup Kløv. Han undredes meget over at se flere gamle mænd sidde og save sten. De skovlede sandet til side for at komme til, og så savede de kalkstenen i stykker med nogle gamle sløve save. Stykkerne skulle have form som almindelige mursten, men var meget større. E. T. Kristensen fik at se, at mange huse var opført af den slags sten, og tog et afsavet stykke limsten med i sin taske.

Ved Thorup Kløv har man forlængst holdt op med at save limsten. Men det er dem, der er benyttet til opførelse af de mange huse på stedet. Der fortælles om et hus' forhenværende ejer, at han gik omkring og tiggede, indtil han ejede så meget, at han kunne få sit hus rejst ved bakken.

Ved Klim Bjerg blev man ved at save limsten ud lige til for 28 år siden. For nogle år tilbage blev der i limstensbruddet udsavet nogle vældige limstensblokke, som kunne veje ca. 1000 kg hver. De blev kørt til Aggersund, hvorfra de sejledes til limfjordsbyerne og brugtes til bygningsværker. En Del fint udsavede sten på 1 alen³ blev benyttet ved kirker i Vendsyssel, og døbefonten i Klim Frimenighedskirke er også af limsten.

Med den almindelige størrelse på limstenene var »halvsjette tommers sten«, de var 5½ tommer brede, 11 tommer lange og 4 tommer tykke; men der blev også savet sten, der var 6 gange 12 gange 4 tommer.

For en del år siden var limstensindustrien ved Klim Bjerg en god indtægtskilde for enkelte gårdmænd, men i særdeleshed for adskillige af egnens husmænd, hvoraf flere ingen jord ejede. Sommeren var den bedste tid til arbejdet men ved at anbringe primitive skure af træ, lyng og mos i limstensbruddet kunne man også save sten om vinteren.

Når der skulle saves sten, var man til tider nødt til at »kappe for dem« med en hakke. Derefter blev der med en to alen lang sav afsavet lange, svære stykker, som savedes til sten. Saven gik lettest, når der fra en lille beholder løb vand ned på stenen.

Den 77-årige Hans Kjeldsen, Klim Alderdomshjem, har så sent som for 28 år siden savet sten ved Klim Bjerg. Han har savet mange tusinde, fortæller han, og det var et dejligt arbejde; man blev aldrig arbejdsløs. Men der skulde hænges jævnt godt i, skulle der tjenes 2 kr. en dag; 100 sten kostede 3 kr., men skulle så leveres på byggepladsen eller hos købmændene P. Løgsted og P. Røge; dette kostede gerne 60

øre for 100 sten. Når Hans Kjeldsen som 10 års dreng hjalp sin fader P. Kjeldsen, kunne de save 100 sten om dagen; men så blev de også en vinterdag ved at save til kl. 9 om aftenen og havde en lille lampe at se ved. Tit sang de under arbejdet. For at der rigtig kunne hænges i, bestemtes det, at ingen af dem måtte snakke, før de havde savet 25 sten, så gjordes der holdt, faderen skulle have en skrå, og drengen kunne sludre løs.

Det kunne være vanskeligt at faa limstensblokkene fra hinanden, det gjaldt om at finde »klovene« (revnerne); hvor der var en hul klang, når man slog, gik det lettest at hugge i limen. Når blokkene var løsnede, gjaldt det om at save stenene således, at de i muren kunne komme til at vende på samme måde, som de havde ligget i bjerget, ellers ville de skilles ad i lag; men blev de vendt rigtigt, kunne de være ret holdbare.

Også ved Gøttrup Strand er der savet limstensblokke og limsten, der er anvendt ved opførelse af gården Storstrand, ligesom materialet er benyttet i flere af egnens huse.

Den gode, brugbare limsten kaldte man grålim. Den øverste, der var smålim, kaldtes »rådden lim«; denne, der var ubrugelig til savning, anvendes i dag som vejmateriale. De småstykker, der gik af ved savningen, blev kaldt »klinker«, også nogle af disse kunne bruges i bygninger. Kridtet i bruddet var lige så ubrugeligt som »rådden lim«; men det kom hen til bjergets mølle og blev knust til gødningsbrug.

I Klim Bjerg findes også flere striber af den hårde og skarpe koralkalk. Denne, der heller ikke kunne saves, blev af de gamle kaldt »løvvæn' lim« (løbende lim).

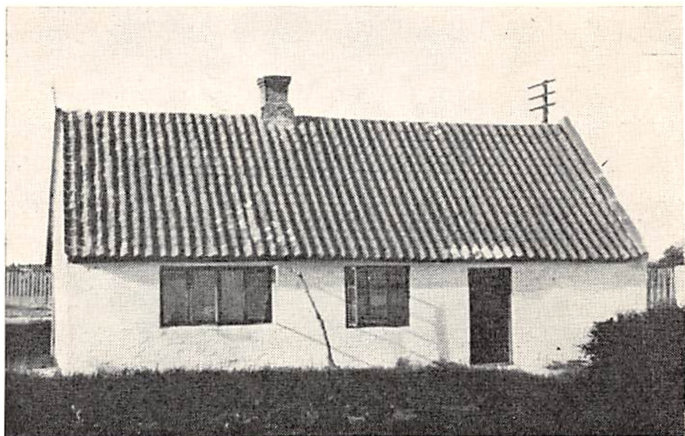
De, der savede limsten, hørte undertiden et drøn nede fra limstensbjergets indre. De tænkte ikke på, at fugt og tørke kunne have den virkning, at limstenen både videde sig ud og trak sig sammen og afstedkom spektakel; men de var sikre på, at det var bjergtrollden, der drev sit spil, når de hørte sådan »en dumren«.

Mange af de helt gamle huse i Klim havde vægge, der var klinede op af ler og strå, og skillevægge bestod tit af tørv, hvor der var brugt ler som murkalk. Limstensmaterialet var således en stor forbedring. Men limsten blev taget i brug til mange andre ting. Skulle man have et trug til grisen eller til katten, hentede man et stykke limsten og hulede ud til trug. Og »bessingen«*) i køernes båse blev også tit lavet af limsten. Man kunne godt se, hvor på stenen koen havde stået med bagbenene, for der blev efterhånden et par huller. Også ved »åhnstejet (arnestedet) anvendtes en stor limstensplade; på denne stod jerntrefoden, så havde man et udmærket fyrsted.

Nogle af limstenshusene er over 150 år gamle, således Åge Pedersens stuehus i Odde, der endnu har stråtag. Sadelmager Jensens hus i Klim er på samme alder. Dette hus er der bygget til i begge ender, hvad der har bevirket, at det er krumt og er buetformet, således at man ikke kan stå ved den ene ende af huset og se til husets modsatte ende. Inde i huset kan man se, at der før har været indrettet alkove-seng, ligesom der i køkkenet har været fyrsted med trefod.

*) Således kaldes i Han herred stenen nederst i kobåsen ud til grebningen.

Mange af limstenshusene har fået sjove og mærkelige navne. En række huse, som købmand P. Jacobsen lod opføre i Klim, blev kaldt »Pers Pigg«. Et hus kaldes »Edderkoppen«, et andet hedder »Kridtpiben«. Et hus hed »Gemytligheden«, og et, der lå ved et vejsving, kaldtes »Svingom Kro«. Et hus, der

»Kridtpiben«, Limstenshus

Fot.: Miltersen

lå lige over for forretningshuset »Nyborg«, blev kaldt »Korsør«, da der gerne samledes vand på vejen mellem disse huse. På grund af hovedvejens flytning i sommer måtte »Korsør« forsvinde; men dets limsten er benyttet ved opførelse af et nyt hus, skønt de havde gjort tjeneste i »Korsør« i 100 år. Der siges, at et hus, der havde kneben plads, fik navnet »Krimpenborg«, og et hus, der ikke stod særlig godt, kaldtes »Faldborg«. Et limstenhus beboedes af en mand, hvis efternavn var Tyrk; derfor sagde man, at huset lå i »Strædet ved Dardanellerne«.

De sidst tildannede limsten blev nærmest anvendt til vedligeholdelse af de mange huse i egnen, der stadig står som et synligt minde om den tid, da det var almindeligt at lade hovedparten af bygningerne opføre af sten fra den hjemlige industri.

Når limstenen i dag brydes i stor stil, er det for at brændes i Andersens kalkværk i Klim, så den kan anvendes til murkalk eller mørtel og til kalkning af huse og kirker. Og der synes ikke at være fare for, at materialet skal forsvinde i den nærmeste fremtid, da sagkyndige formoder, at limstenen går lige saa meget i dybden, som det 31 meter høje Klim Bjerg når op over havets overflade.

Et Andragende fra Beboere ved Flade og Ørum Sø

Ved Læge E. TOFT

VI UNDERTEGNEDE 3de Beboere af Handrup By, Vestervig Sogn, hvis Ejendomme grænser til Ørum eller Flad Søe, tager os herved den underdanige Frihed for Deres Velbaarenhed at andrage:

at bemeldte Søe ved flere Aars nordvest Storm har bortrevet flere Alen af vores til Søen grændsende Jord saaledes, at den nu har bortskyllet Vejen, som var mig — Lars Knudsen — udlagt til Østermark og Eng, saa det er mig og enhver umulig at kjøre der, da Søens Bølger i den mindste Storm slaar op mod Digerne, som er om de øvrige 2de Andragendes Indlukker, saa at Menneske ikke kan gaa der. — Ved den første Efteraars Storm som indtræffer d. A., kan Søen bryde den lille Strimmel Jord, af en Fods Bredde, som endnu er mellem bemeldte Indelukke og Søen — igennem, og da er min Peder Thøgersens Indelukke samt desforuden omtr. 3 Tdr. Sædeland, paa een eneste Dag under Vand, hvilket Tab ville være alt for føleligt for mig i disse Tider. — Naar Søen har trængt saa langt frem, da vil min — Jens Christensens Enkes — Dige for min lille Indelukke

ogsaa nedrives, og Vandet snart naa min Havedige, som da vil undergraves derved. —

For at sikre benævnte vore Ejedomme og den udlagte Vej, er ingen anden Udvej, end at der, nogle Skridt fra bemeldte Strimmel Jord i Søens Vandstok, maatte sættes en Rad store Sten, der kunde være et Værn mod Søens Fremtrængen, og den Plads fra disse Sten til den omtalte Jordstrimmel fyldes med smaa Sten og Grus, da — naar intet foretages i bemeldte Henseende — vil vore Huse om kort Tid staa Fare for at underskjeres af den indbrydende Søgang.

I denne vores Nød er det, at vi herved underdanig tør henvende os til Deres Velbaarenhed om, De gunstigt ved Deres gode Foranstaltning ville bevirke, at Sognets Beboere kunde komme os til Hjælp, ved at hidføre de store Sten, som behøves til omtalte Rad Værnesten, da disse ere os umulige at tilvejebringe; men Opfyldningen vil vi gerne, saa vidt vore Kræfter tilstrække, udføre til saa liden Byrde for vore Medborgere, som muligt er. —

Vi tør derfor gøre opmærksom paa, at Arbejdet maatte begynde inden Efteraarets Regnvejr og Storme indtræffe, thi da ville man Intet udrette med al sin Anstrengelse.

Deres Velbaarenheds stedse udviste Virksomhed for enhver god og nyttig Indretnings Udførelse, lader os vente den Hjælp, som vi i det anførte Tilfælde, saa højlig er trængende til.

Handrup By, Vestervig Sogn, den 2den Aug. 1826.

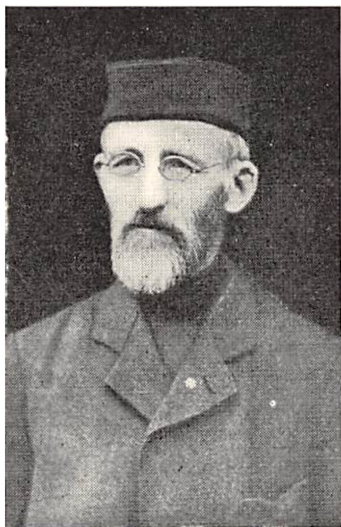
Peder Thøgersen. Laust Knudsen.
Dorthe Christensdatter, sal. Jens Christensens Enke.

Da vi underskrevne har været Øjenvidner til Søens Ødelæggelse paa de ansøgendes Jorder, kan vi ikke nægte, paa deres Begæring, at bekræfte Sandheden af deres Andragende, og underskriver dette til Vitterlighed.

P. Simonsgaard.
Thøger Andreesen,
Sognefoged.

Velbaarne

Herr Overauditør, Herredsfoged de Fischer.

*Friskolelærer
P. Smidts
erindringer*

Begyndelsen af P. Smidts Erindringer findes i Sønderjydsk Maanedsskrift Nr. 3 og 4 for 1950. Han var f. 24. Septbr. 1842 i Uge i Sønderjylland og fik sin Læreruddannelse paa Tønder Seminarium 1864. Fra 1874—1909 ledede han Friskolen i Silstrup og udførte ved Siden af et stort Arbejde hos Befolkningen; han var saaledes mangeaarig Kirkeværge, Sogneraadsformand og ved et Par Lejligheder Folketingskandidat.

DEN 25. JANUAR 1865 blev jeg konstitueret til at forestå embedet som lærer og kirkesanger i Tilsted, anneks til Thisted, med forpligtelse til at blive der 2 år; jeg skulde have embedets indtægter mod at betale den gamle, »ikke entledigede« lærer Nielsen 100 rigsdaler årlig. Så snart som mulig satte jeg da kåsen nord på; det blev en besværlig, halvt æventyrlig rejse. Den begyndte i Kristiansfelt med lukket dagvogn til Kolding, hvor der overnattedes.

Næste dag nåedes Horsens, og tredie dags aften Århus. Her begyndte jernbanen over Langå til Holstebro. Man skaffede mig en billet, og for første gang i mit liv kom jeg ind i en »kupe« og rullede afsted med toget. Det var så meget rart, aldrig før var jeg kommen så rask afsted; men jeg var både sulten og tørstig og dygtig forfrossen, og ukendt, som jeg var, med forholdene turde jeg ikke stå af under vejs og få noget at leve af. Nå, jeg holdt da pinen ud til Skive, hvorfra jeg straks kunne rejse videre med diligencen over Mors til Tisted; men jeg kunne ikke være med længere den aften, jeg foretrak at krybe ind i gæstgivergårdens lukkede vogn og tage med den for at overnatte og den følgende aften fortsætte rejsen med diligencen. Den gule kasse rumlede så afsted med postføreren og mig; men efter at have kørt en times tid, erklærede kusken ikke at kunne køre længere, fordi det var kommen til at sne. Så gjorde vi holdt ved en kro, og da postføreren ikke turde gå i seng dér, turde jeg heller ikke, og vi tilbragte en lang nat ved at spadserere omkring i storstuen. Ved dagens frembrud var vejret godt, og nu gik rejsen videre gennem Salling. Over Sallingsund måtte vi gå på sjapis til Nykøbing på Mors. Vildsund var ganske vist også belagt med is, men den var »landløs«, så færgekarlene måtte bære os ud paa isen og ligeledes bære os i land på Tylandssiden. Og endelig nåede vi ud på aftenen til Tisted, femte dag efter rejsens begyndelse.

Det havde unægtelig været en noget hård tur midt i den strænge vinter; men jeg var ung — 22 år — og rask, og da jeg havde overnattet hos min gode ven, Chr. P. Jakobsen, som var lærer ved Tisted real-

skole*) og havde indbudt mig til at ende rejsen i hans hyggelige hjem, var det hele overstået, og jeg kunde med godt mod tage fat på gerningen i min ny arbejdsmark.

Jeg var kommen til Tisted d. 18. febr., og d. 22. begyndte jeg at holde skole; fastelavns søndag d. 26. ledede jeg første gang kirkesangen, og sognepræsten, H. Chr. Sonne**), oplæste mit kaldsbrev. Han havde før været præst i Møgeltønder og var en livlig og meget dygtig og praktisk mand. Han var Bornholmer og påstod, at hans stamfader hed Ole Sol, og at navnet Sol var bleven fortysket til Sonne.

Af befolkningen i Tilsted blev jeg modtaget med velvilje, og i skolen kom jeg godt til rette med børnene. Det thylandske mål havde, syntes jeg, megen lighed med det sønderjydske, medens der dog forekom en del ord og vendinger, som jeg ikke kendte. Derom blev jeg belært på en ret pudsigt måde, da jeg kort efter ankomsten til Ty var gået hen at fremstille mig for provst Hunderup i Agerholm. På provstens spørgsmål, om jeg kunde forstå det thylandske mål, svarede jeg uden videre ja. Så lo provsten og sagde: »Nu vil jeg prøve, om det passer. Da jeg var kommen her som præst i Ø. og V. Vandet, fik jeg besøg af en mand, som fortalte mig en længere historie, hvori der flere gange forekom nogle ord, som jeg ikke forstod; de lød sådan: Æ bår lå o rol i æ og! Kan De nu sige mig, hvad det betyder?» Uagtet provsten på min anmodning gentog de mærkelige ord, måtte jeg alligevel give tabt og tilstå, at den nød

*) Lærer i Thisted 1864—1874. Senere Grosserer, Foregangsmand paa Frøavlens Omraade.

**) Sognepræst 1864—1875.

kunde jeg ikke knække. I sønderjydske mundart vilde det hedde: »Æ barn lå o græd i æ vugg«. Efter at jeg nu har levet den største del af mit liv bandt Tyboerne og bl. a. hørt deres mål i min kones og mine børns mund, vil en eksamen som den ovenfor skildrede ikke volde mig vanskeligheder. —

Det voldte ingen vanskeligheder at komme i godt forhold til sognefolkene; der blev lidt mere livligt i skolen, end der plejede at være, og børnene syntes godt om at være der. I forbindelse med en almindelig indsamling til »de fordrevne Slesvigere« gik jeg sognet rundt og samlede et ret pænt beløb. »Dansk forening« i Tisted, som nylig var bleven stiftet, nærmest ved Sonnes arbejde, meldte jeg mig straks ind i og fik derved lejlighed til at deltage i dens møder. Den fik for resten snart mange medlemmer fra landet. Her kan det også bemærkes, at Sonne året efter, 1866, stiftede Danmarks første brugsforening, Tisted »arbejderforening«.

Det er ungdommens drift at udrette noget, og heldigvis følte jeg mig dreven til at tage fat både her og der. Jeg fik en aftenskole i gang og en læseforening oprettet, og det varede ikke længe, før »lærerforeningen for det nordlige Ty« valgte mig til formand. Jeg befandt mig, kort sagt, som en fisk i vandet, og folk fandt, at jeg var en skikkelig fyr, så da de to år lakkede mod enden, søgte sognerådet og fik af skoledirektionen tilladelse til, at min konstitution forlængedes på ubestemt tid. Den til embedet hørende jordlod havde jeg forlængst overladt til min nabo Enevold Kristensen i »Anneksgården«, hvor jeg så gik hen og spiste.

Inden jeg kom til Ty, havde jeg hørt, at Tyboerne gør mange gilder, »bojler«, og jeg blev straks klog på, at hver passende lejlighed til at lave gilde bliver ret omhyggelig benyttet. Det var en ære af tvivlsom værd for mig at deltage i mange af disse bojler, hvor der altid spilledes kort, en dårlig »tidsfordriv«, som altid gør fortræd, og som jeg en tid var forfalden til, men heldigvis dog igen rev mig løs fra. —

Min sønderjydske ven, Chr. P. Jakobsen, besøgte jeg jævnlig; det var vist i 1866, hans svigermoder fra Tønder var kommen til Tisted på besøg, og da jeg agtede at rejse hjem til mine forældre i høstferien, aftalte vi at følges ad for selskabs skyld. Altså: først med damper til Skive, derfra med tog til Århus og så med en kluntet fragtdamper »Vigilant« til Kolding. Som eneste passagerer fik vi plads i en stor kahyt i skibets forstavn uden andet bohavend end en fast bænk langs siderne. Da der var gået en føje tid, syntes vi, det kunde være rart at få en kop kaffe, og jeg gik for at finde en opvarter; men jeg kom ikke længere end i døren, for hele dækket var tæt pakket med svin, der afskar al færdsel. Der var rigtig nok fastgjort en lang planke hen over de gryntende passagerer; men den turde jeg ikke vove mig ud paa, og så måtte vi finde os i at tilbringe natten uden at få vådt eller tørt. Ved dagens frembrud kom vi til Kolding og slap ud af fangeburet, og nu var der endelig lejlighed til at få en vederkvælgelse for derefter at rejse videre med jernbanen.

Om jeg husker ret, var det på denne ferierejse, jeg besøgte L. B. Povlsen i Bovlund, der havde indrettet en sal til søndagsmøder i sit stuehus. Både Svejstrup og Appel var tilstede; det var, før Appel

og Povlsen blev præsteviede. Jeg fik ved samme lejlighed hilst på Laust Arnum, en god dansk mand, som var beslægtet med den hjemmetyske kromandsfamilie i Uge.

Men jeg må tilbage til mit tylandske hjem i Tilsted. Her skete en forandring, der træffende er udtrykt i et vers af S. A. Ovesen, lærer, siden gård-ejer i Solbjerg på Mors (død som landstingsmand 1893). Som modstykke til det grimme vers i kæmpevisen:

»Først så rømte de Morsingboer
og så de forrædere fra Ty —«

digtede Ovesen et vers, der lød således:

»Først så vågned de Morsingboer
og sang, så det runged i sky;
det klang så yndeligt over fjord,
så vågned de også i Ty.«

Der havde længe været en vækkelse på Mors med gudelige forsamlinger, og den gik i slutningen af halvtredserne over i grundtvigsk retning, ikke mindst efter at Povlsen Dal i begyndelsen af tredserne oprettede højskolen i Galtrup; og vækkelsen forplantede sig til Ty, navnlig til Tilsted og Torsted sogne. Både Ovesen, Niels P. Jespersen (der efter at have været højskolelærer, friskolelærer o. m. nu har en købmandshandel i Holstebro) og navnlig Povlsen Dal kom her over og holdt møder i forskellige hjem. Ved en sådan lejlighed mødtes jeg første gang med P. D. Da jeg hilste på ham, og han hørte, at jeg var lærer i almueskolen, spurgte han: »Er De gift?« — »Nej!« — »Er De forlovet?« — »Nej, heller ikke!« — »Ja, så vil jeg give Dem det råd ikke at gifte Dem, før

De er kommen ud af statsskolen!« Jeg blev noget forbløffet over den tiltale, og den var også ret mærkelig, da det ellers ikke var Povlsens sædvane at være nærgående.

En tid efter besøgte jeg tilligemed nogle venner P. D. på hans højskole, og da forekom han mig igen at være nærgående. Han fik at vide, at jeg var Sønderjyde, og ytrede da spørgende: »Så er De vel dansk?« Højlig forundret svarede jeg: »Ja, naturligvis, ellers var jeg nok ikke kommen her op!«, hvortil P. D. bemærkede: »Det er nok ikke saa sikkert endda!« Hvad han kunde mene med det, forstod jeg slet ikke den gang; senere måtte jeg give ham ret.

Det røre, der opstod her i Tilsted og Torsted, stod jeg i begyndelsen ret uforstående over for, medens en del af de livligste folk i Tilsted og Silstrup sluttede sig til Bevægelsen; men ret længe varede det dog ikke, før også jeg blev greben, og da først fik jeg syn for livets herlighed og følte mig gennemstrømmet af lykken ved at være dansk og have til fædreland den »solbeskinne plet« på jord, hvor et folkeligt og kirkeligt liv vidnede om, at Guds faderøje våger over sine børn.

Når jeg nu skal sige noget om, hvorledes dette åndelige omsving kendtes i mit ydre liv, vender jeg mig først til »dansk forening« i Tisted. I den indmeldte sig efterhånden mange landboere, nærmest »Grundtvigianere«, hvorved foreninger, der fra først af havde et noget fornemt præg og havde stærkt nationalliberalt tilsnit, lidt efter lidt skiftede karakter, hvilket fik til følge, at Sonne og hans meningsfæller trådte ud af foreningen og lod »Grundtvigianerne« beholde valpladsen. De mest fremtrædende blev nu

nærmest de to fuldmægtige Lindholm (gift med Kolds søster Kristiane) og Lomborg (g. m. »Skovkirsten«). Ved foreningens møder var jeg ikke sjældent ordfører. Povlsen Dal holdt også foredrag, og en gang talte både Svejstrup og Peter Larsen (Skræppenborg), efter at Svejstrup havde prædikeret i Tisted kirke.

Vi var utrættelige i at synge; foreningen udgav en sangbog, der blev brugt rundt om i landet ved møder og på højskoler, f. e. Testrup og Vallekilde. Efterhånden udkom der flere sangbøger, så »Tisted sangbog« måtte vige pladsen efter en kort glanstid.

Så var der »lærerforeningen«; der holdt vi lærere mindre møder; men ret snart begyndte »lægfolk« at komme med, og så blev det til »folke-skolemøder«, der holdtes hist og her i egnen, bl. a. i Ø. Vandet og ved Oddershedevej; de var ret godt besøgte, og ordførerne var foruden mig min gode ven lærer Bertelsen i Ø. Vandet, pastor Prytz i Hillerslev de to fuldmægtige fra Tisted o. fl., og så sang vi, som om det aldrig skulde få ende. Et udslag af disse møder var udgivelsen af »Salmer og sange«, der indeholdt bibelhistoriske samt morgen- og aftensange, og som blev samlet af mig, indbundet af Bertelsen og udsendt af lærer M. S. Andersen i Tisted. Den naaede at blive trykt i tre oplag på adskillige tusinde eksemplarer og var i flere år en yndet sangbog i mange skoler, især friskoler, omkring i landet. Penge til at afholde udgiften ved bogens trykning, der begyndtes 1872, skaffede en kreds af venner ved aktier, der efterhånden udbetaltes, og den solgtes så billigt, at den slet ikke gav fortjeneste, uagtet flere aktionærer gav afkald på at få deres penge igen.

Allerede i midten af tredserne havde Chr. P. Jakobsen virket stærkt for fremme af skyttesagen, og det var nærmest ham, der gennem samtaler gjorde sit til, at også jeg blev opildnet til at arbejde for denne sag. I 1868 lykkedes det at få oprettet en skytteforening i Tilsted, og det fornøjer mig endnu at tænke på, hvorledes jeg gik rundt og bearbejdede folk så eftertrykkeligt, at næsten ingen slap fri for at tegne sig som medlem og betale bidrag. Næste år udvidedes foreningen til også at omfatte Torsted; men kredsen var stærk og levedygtig, og øvelserne overværedes tidt af stærkt interesserede mænd og kvinder, hvilke sidste skænkede en fane med indskriften: »Under dette kors skal du sejre«. Øvelserne, både skydning og eksercits, holdtes på Limfjord-stranden (Østergaard mark), sædvanlig om søndagen. Vi samledes gerne i Jens Støvrings gård og marsjerede med fanen i spidsen og under sang ned til stranden, og efter at øvelserne var forbi, gik vi i sluttet trop til en af Silstrupgårdene, hvor vi så holdt møde med tale og sang; ældre folk tog ivrig del, og alle tanker samledes om: »Sønderjylland vundet, det er Danmarks mål!«

Da jeg kom til Ty, kendte jeg ikke engang friskolen af navn, men fra først af søgte jeg så vidt muligt at fjerne udenadslæsningen, og efterhånden fik jeg dog så megen forståelse af friskoletanken, at jeg kunde finde det i sin orden, at der (1868) oprettedes en lille friskole i Jens Støvrings gård i Silstrup. Det var mine bedste venner, som sendte deres børn i den ny friskole, og til forundring for mange vedblev jeg fortrinsvis at omgås den samme kreds. Hverken pastor Sonne eller en Del af beboerne syntes om, at jeg

kastede vrag på udenadslæsninger; der klagedes over, at børnene »lærte for lidt«, og der fremkom en skriftlig klage i den retning til skoledirektionen. Uagtet samme klage var uden underskrift, tillagde direktionen den dog så megen betydning, at der skulde holdes provstevisitats for at få sagen undersøgt. Så kom provst Hunderup, og efter at have hørt min og børnenes samtale om »religion« m. m. og dannet sig en mening om sagen — skrev han i protokollen, at børnene ved overhøringen havde svaret »tænksomt« og rigtigt. Fæstningen faldt således ikke for den første storm, og hvis børnene skulde have fældet dommen, vilde den sikkert være bleven til min fordel. Så vidt jeg nu mindes, kom ikke ret meget af utilfredsheden mig for øre ud over dette, at mit venlige forhold til »Grundtvigianerne« var ilde set, men det tog jeg mig ikke nær. Jeg holdt skole, som jeg fandt det rigtigt, og en gang imellem fik vi besøg i skolen af »bitte Volle«, der så fortalte et æventyr og gerne vilde høre på børnenes sang. Hans egentlige navn var Ole Kristensen, var fra Mors, noget værkbrudt og næsten blind, men vandrede desuagtet landet rundt og var kendt i alle grundtvigske kredse.

Ved siden af aftenskolen havde jeg fået aftenmøder i gang, hvor der også kom venner fra Tisted. Foruden at jeg gerne havde noget at fortælle, brugte vi tiden til samtale og sang, og »lille Ole« var med ved et af møderne og holdt da et foredrag over ordsproget: »Det er godt at møde ven på vej«.

Ved en skyttefest på Fårtoft bakker 1869 holdt jeg første gang offentligt foredrag (om skyttesagen). Nogle ytringer, som jeg fremkom med, blev opfattede som en fornærmelse mod den danske hær, og et

par mænd truede mig bagefter med udsigt til at faa en dragt prygl, en trusel, der dog heldigvis ikke blev til noget.

Der holdtes ligeledes 1871 en skyttefest på Bulbjerg, hvori en del morslandske skytter deltog; men den mest storartede »skytte- og folkefest« blev afholdt den 23. juni 1872 på Morslands højeste punkt, Salgjerhøj, hvor der samledes folk i tusindvis fra Mors og Ty; her fra Tisted og omegn sejlede vi over bredningen i dampskib. Povlsen Dal sagde i en tale ved denne lejlighed, at man i gamle dage havde »heksemøller«; det det var nyttige indretninger, som man kunde putte gamle, skrøbelige mennesker i og få dem foryngede ud igen. »Sådanne heksemøller er statsskolerne«, sagde P. D. Som lærer i statsskolen fandt jeg anledning til at protestere mod at blive regnet til den slags næringsdrivende; men det hjalp ikke; P. D. holdt på, at jeg hørte til lavet.

Sidst i tredserne begyndte præsten P. Rønne (fra Torup i Han herred) at holde gudstjeneste i Torsted kirke for en kreds af kirkelige folk fra Tilsted og Torsted sogne samt Tisted o. fl. st. Ved disse gudstjenester var jeg kirkesanger, og efter oprettelsen af valgmenigheden på Mors med dens aflægger i Ty overtog Bertelsen denne bestilling i Torsted, medens jeg havde den i Tilsted, idet valgmenighedens præst, R. Sund, skiftevis kom til Tilsted og Torsted. Bygningen af Ansgarskirken på Mors havde vi herovre støttet med bidrag; den blev indviet lige før jul 1871, og et år efter indviedes dens dejlige altertavle »Ansgar døber et barn«, malet af Dalsgård og skænket af Peter Larsen (Dons). Kirken er bygget af murer J. Lavsen i Tisted (g. m. en af Kolds søstre).

Han lever endnu som gammel mand og har fortalt mig, hvordan det gik til, at han, som Morsingerne udtrykte det, »narrede« dem ved at bygge kirken større end efter aftalen. Efter at de var bleven enige med Lavsens om kirkens vidde m. m., kom de i tanker om, at den blev »for stor«; de opsøgte ham da og fik ham til at gå ind på at opføre den noget snævrere end efter første bestemmelse. »De tænkte på udvendigt mål«, sagde Lavsens og lo, »men jeg tænkte på indvendigt mål og anvendte det ved arbejdets begyndelse, og det opdagede de så sent, at det ikke godt kunde ændres«. Glædeligvis har det vist sig, at Ans-garskirken aldeles ikke blev for stor til den menigheds-kreds, der til stadighed samles i den. Det er ret mærkeligt, at den store, smukke kirke er opført af en almindelig murer, som ikke havde nogen tegning at gaa efter, men fulgte bare en plan, han havde dannet efter sit eget hoved og hjerte.

Nu kommer jeg til de politiske forhold. Ty i almindelighed og Tisted amts anden valgkreds især (med Tisted som valgsted) hørte politisk til de egne, som C. Berg kaldte »døde pletter«. Venstre søgte efter evne at albue sig frem; men det gik småt, og uden for de grundtvigske kredse sporedes såre lidt venstresind. Vi havde prøvet at stille venstrekandidater op ved folketingsvalg, og da det ikke hjalp, vovede vi et nyt stormløb mod højres fæstning ved at opfordre C. Berg til at komme os til hjælp. Han fulgte kaldet og holdt politisk møde paa Tisted rådhus d. 22. juli 1871. Selvfølgelig klarede han venstres sag med dygtighed over for modstanderne; om den virkning, det gjorde, kan der vanskeligt siges noget, kun er det sikkert, at min anseelse — om jeg havde

nogen — ikke blev øget ved, at jeg havde iværksat indbydelsen til Berg og ved mødet optrådte som indleder og ordstyrer.

Imidlertid nærmede tiden sig, da den gamle degn, Knud Gråh Nielsen, skulde afskediges, og så skulde det afgøres, hvem der fremtidig skulde have embedet. Der var rigtignok en god ven, som mente, at det måtte blive mig, da jeg havde »tjent syv år for Rakel«; men derom kunde der nok være delte meninger. Sognerådet var ikke venligt stemt, og selv om jeg blev indstillet, var sagen ikke afgjort. Sonne, der var bleven provst, sagde til mig: »Deres sag står ikke godt; forleden talte vi om Deres udsigter i skolerådet, og jeg anbefalede Dem så godt, som jeg kunde, og sagde, at De var en dygtig lærer og et skikkelig menneske; men dertil svarede et af medlemmerne: »Ja, det kan gerne være, at han er en dygtig lærer, men skikkelig er han min s . . . ikke!« Nej, det så unægtelig ud til, at min tid som lærer i Tilsted snart var forbi, og jeg vilde dog gerne blive der; jeg var glad ved mit arbejde både i og uden for skolen, og jeg følte mig i det hele taget som hjemme.

Dertil kom endnu en anden meget væsentlig omstændighed: jeg var bleven forlovet med Enevold Kristensens datter Karen Marie, og det knyttede mig endnu nærmere til Tilsted. Hun var født i Tilsted den 15. april 1852, altså meget yngre end jeg; jeg havde da også været hendes lærer en kort tid; sommeren 1869 var hun elev på Kolds højskole i Dalum, ganske vist meget ung, men dog ikke for tidlig, — Kold døde nemlig den følgende vinter. I høstferierne plejede han at samle en kreds af lærere, som ønskede at høre hans mærkelige tale. Så snart jeg

fik høstferie 1869, rejste jeg til Dalum; Kold gik ude på marken, iført grå vadmels tøj med Selerne over vesten og et tørklæde bundet op om ørerne. Den usædvanlige fremtræden var dog ikke stødende; når Kold talte, glemte man alt andet end at høre. Desværre kom jeg lovlig sent; høsten i Ty og følgelig min ferie kom ikke, før den næsten var endt andet steds. Deltagerne i samlingen hos Kold var i færd med at bryde op ved min ankomst, og to dage efter var alle borte, så jeg fik ikke lejlighed til at høre Kold tale mere end to gange. Det var jo imidlertid en oplevelse at se Kold og høre ham og tale med ham, og for øvrigt gjorde jeg ved samme lejlighed bekendtskab med Morten Eskesen, som havde en fri-skole i odense.

Kort efter vor forlovelse døde Karens fader d. 11. decbr. 1869; hans enke stod ene med gården og fem børn, og denne omstændighed gjorde sit til, at jeg ønskede at blive i Tilsted. Udsigterne var jo, som sagt, ikke gode, — og så kom afgørelsen i efteråret 1872. Dommen fældedes, sognerådet forbigik mig ved indstillingen.

Det var ingen overraskelse, men dog altid en skuffelse. Jeg skulde nu forlade Tilsted, hvor jeg havde levet over syv indholdsrige år, fundet mig selv som hjemme i det himmelske og det jordiske fædreland, vundet en talrig vennekreds, stående i en livlig virksomhed blandt ungdommen og i skolen, også havde jeg til slut fundet og vundet en hjertenskær. Alt dette gjorde, at jeg såre gerne vilde have beholdt embedet i Tilsted, og så kom jo dertil, at jeg nu stod »ledig på torvet«. Bag efter har jeg måttet prise min Lykke, at jeg således ret lemfældigt blev »hældt ud«

af statsskolen og derved hjulpet ind i den fri skole, som var mit egentlige ideal.

En mand, som sad i sognerådet i 1872, har mange år efter fortalt mig, at da han kom hjem fra det afgørende sognerådsmøde og fortalte sin kone, at de havde ikke indstillet mig til at blive i embedet, blev hun betænkelig og sagde: »Ja, det var måske alligevel fejl!«, hvortil manden bemærkede: »Ja, men Herregud, bitte Dorte, det skulde du have sagt før!« og så trøstede han sig selv og mig med den bemærkning: »Du fik dog et brød, men ingen tilmad!«

Jens Østerg. Lavritsen, der endnu lever som en meget gammel mand, havde været sognerådsformand til en tid, før lærerindstillingen skulde finde sted, men nægtet at lade sig genvælge og var således ikke med ved afgørelsen. Det traf sig så kort efter udbrudet af den store krig i 1914, at vi kørte sammen i toget og talte sammen; så følte han trang til at komme frem med en forklarende tilståelse og ytrede da: »Der er en ting, som jeg længe har tænkt på at sige dig; det er hidtil ikke bleven til mere, men nu vil jeg sige det: Det er min skyld, at du ikke blev degn i Tilsted!« — »Hvordan det?« spurgte jeg, »du var jo ikke i sognerådet den gang!« — »Nej, jeg kunde være blevet genvalgt, men vilde ikke. Jeg kunde godt lide dig; men der var jo dette med Grundtvigianeriet, du ved« (her puffede han til mig med albuen) »og jeg var for fejg til at vedkende mig min mening«. —

Jeg prøvede nu at søge embede flere steder, uden at det dog førte til noget. Bl. a. prøvede jeg at blive lærer i Tøving på Mors, og fremstillede mig i den anledning for sognerådsformanden, pastor Brask i

Galtrup. Da han forklarede mig vanskelighederne ved den ønskede lærerstilling på grund af valgmenighedsbevægelsen og ytrede: »Vi er endog kommet så vidt, at vi har bygget en valgmenighedskirke!« var jeg uforsigtig nok til at bemærke: »Ja, det har vi hjulpen ved!« Det skulde jeg ikke have sagt; da sognerådet siden foretog indstillingen, sagde Brask om mig: »Han talte, som om han allerede var degn i Tøving!« Og dermed var den sag afgjort. Jeg prøvede flere steder, men fandt alle døre lukkede — heldigvis.

Samme efterår, som jeg havde fået afskedspas fra Tilsted, deltog jeg med en skare venner fra Tilsted og Torsted sogne samt Mors i et tog til Rødding-egnen i Sønderjylland. Vi var til møde i Rødding højskole hos Cornelius Appel og overværede en gudstjeneste i Københoved hos H. D. Kloppenborg, som havde indrettet en kirkesal i sit rummelige stuehus, og hvor Appel prædikede. Jens Støvring og jeg boede hos Hans Jokum Physant i Langetved, og de folk, vi i det par dage omgikkes, hørte til den kreds, der siden dannede Rødding frimenighed med Appel som præst.

Derfra drog vi til Askov højskole, hvor der var åbningsmøde, og hvor L. Schrøder talte om »at klæde fjeldet«. Så var vi med til Peter Larsens store høstmøde i Dons. Der var en talrig forsamling, og alle beværtedes som Peter Larsens gæster. Der holdtes mange taler, den bedste dog af Svejstrup, som fortalte, at en gang, da Frederik den syvende var i Jelling, talte seminarieførstander Svendsen til ham fra Tyras gravhøj, og talen gik kongen til hjerte, så at tårerne randt ned ad hans kinder; men da han siden

inde i Vejle omtalte besøget i Jelling i hofsindernes kreds, sagde han: »Den Satans præst, han fik mig ordentlig til at græde!« Der var i Frederik den syvende noget af en konge og noget af en sjoever, sagde Svejstrup; tal til kongen i et menneske, så kommer kongen frem, men tal til sjoveren, så kommer han!

I Kolding skilte jeg mig fra rejseselskabet og drog syd på for at besøge mine forældre; men satte derefter kåsen tilbage til Tilsted. Jeg var fremdeles uden virksomhed; da skrev min sønderjydske ven, H. J. Physant, til mig, at der søgtes en lærer til at forestå en privat drengeskole i Ballum, efter hans mening der, hvor Kold i sin tid havde arbejdet; dette var dog en fejltagelse, der beroede på en forveksling med Forballum. Jeg skrev straks til privatskolens formand, Knud Hansen, sendte mine anbefalinger og og gjorde rede for mit standpunkt og min virksomhed, og skønt skoleinteressenterne ikke syntes videre om, hvad K. Hansen kaldte min »stærke grundtvigianisme«, blev de alligevel let enige om at fæste mig til deres privatskoles lærer. I sidste halvdel af januar 1873 drog jeg da til Ballum. Der var 7 mænd, som havde oprettet skolen: 5 gårdmænd, 1 købmand og 1 toldkontrollør (og postmester), gode danske folk undtagen embedsmanden, som dog var meget imødekommende og let at omgås. De 11 drenge, i en alder af 9—15 år, var velbegavede og flinke, og når jeg bare sørgede for »grundig undervisning« i tysk (det forlangte autoriteterne), kunde jeg selv råde for resten.

Skolestuen og plads til mig havdes til leje i et nyt hus, hvor der også boede en prøjsisk gendarm (fra Glogau i Slesien), som skulde sørge for at give mig

»fuldstændig fri station«. De nævnte 5 mænd er »store bønder«; K. Hansen har 14 tdr. htkn. Han var en oplyst mand, der t. eks. skrev fejlfrit dansk; men ud over det danske sindelag sporedes intet åndeligt liv. På en måde var forholdene ret behagelige; men opbyggeligt samliv måtte jeg søge i nabosognet Meolden, hvor »dansk samfund« lod holde møder, som regel en gang månedlig. De holdtes hos en gårdmand, som ved at borttage en fjæl-skillevæg fremstillede en rummelig sal.

Her slutter den gamle Mands Erindringer. Som allerede nævnt kom han tilbage til Silstrup 1874. En meget stor Glæde oplevede han i sine sidste Aar, nemlig at deltage i Afstemningen 1920 i sin Hjemegn i Sønderjylland. Han døde 19. Maj 1922, 80 Aar gammel.

En lykkeridders eventyr

*Historiske kendsgerninger om Poul Klingenberg, tidl. ejer til
Højriis, Ørum, Lund, Blistrup, Hanerau i Holsten
og Mariager kloster*

Ved H. A. RIIS-OLESEN

DISSE BEGIVENHEDER, som i det følgende skal berettes om den driftige købmand, der skabte sig en indflydelsesrig position i 1600-tallet, kunne med god grund blive udfra ordsproget: Højt at flyve — dybt at falde.

Poul Klingenberg er født den 18. oktober 1615 i Hamborg og var søn af daværende købmand Jochim Klingenberg og hustru Gardruth Allers. Ved pinsetid 1631 kom han i tjeneste hos købmand Albert Berns i Hamborg — et af datidens største handels-huse. Hurtigt opdagede man her Poul Klingenbergs dygtighed, idet han allerede 3 år efter avancerede til bogholder og 2 år derefter blev Berns kompagnon. Fra 1651—52 foretog han på firmaets vegne en rejse til Tyskland, Italien, Frankrig, England og Holland og erhvervede sig på denne tur stor indsigt i handelsforhold og kommunikationsvæsenet landene og byerne imellem. Disse erfaringer fik han rig lejligh-

hed til at udnytte — initiativrig som han var af naturen.

Ved sin hjemkomst til Hamborg fandt han sin chef alvorligt syg og måtte af den grund overtage det meste af det ledende arbejde i firmaet. Kort efter anholdt Poul Klingenberg fru Berns om datteren, Annas hånd, men fru Berns slog det hen, idet hun henviste til sin mands alvorlige sygdom. Denne forværredes, og den 20. august 1652 døde Albert Berns på sit gods, Wandsbeck.

Da Klingenberg senere bragte giftermålstankerne på bane, blev det et afslag fra jomfru Anna.

Derfor holdt han sig borte fra Hamborg og blev straks ansat i den danske stats tjeneste, men på en senere rejse til Holsten for det danske kongehus besøgte han fru Berns, og da han mærkede, denne gerne vilde knytte ham til hjemmet, forlovede han sig med en yngre datter, Elisabeth. Brylluppet fejredes med stor pragt på slottet Wandsbeck, i juni 1654.

Men allerede inden den tid var der sket store begivenheder. De indledte med, at Klingenberg foreslog kongen at oprette en tontine, det såkaldte »frugtbringende og profiterlige kompagni«, med en kapital af 1,6 mill. rigsdaler, fordelt i andele på 100 rdl. Interessenterne skulle fordeles i 8 klasser, med 2000 i hver, og kapitalen forrentes med 5 %. Efterhånden som interessenterne bortdøde, skulle renten tilfalde de overlevende, således at de længstlevende ville få 10.000 rdl. i årlig rente, medens kapitalen skulle indgå i statskassen. Forslaget blev stadfæstet af Frederik d. III 1. maj 1653, men skønt der ikke manglede på opfordringer, måtte det profiterlige foretagende opgives.

Men straks er Poul Klingenberg igen hos kongen. Denne gang for at overtage og udvide det danske postvæsen. Han havde tidligere indgivet forslag om en forbedring af postvæsenet, idet han på sine mange rejser havde haft lejlighed til at se mere udviklede postbesørgelser, end Danmark på dette tidspunkt var i besiddelse af, og sikkert erfaret, at det kunne blive en rig indtægtskilde. Hurtigt at skabe sig formue og få indflydelse var sikkert hans fornemste mål.

Kongen accepterede Klingenberg's andragende, og den 16. juli 1653 — nøjagtig for 300 år siden — forelå hans bestalling som generalpostmester. Heri bestemtes det, at embedet var ham overdraget for egen regning og risiko i 30 Aar. Hvis han skulde afgå ved døden inden for denne periode, skulle embedes overgå til en af hans arvinger, som til embedet fandtes skikket. Generalpostmesteren skulle være forskånet for »al borgerlig skat og tyngte samt indkvartering«. Han skulle have myndighed til at ansætte og afskedige alle postembedsmænd, og han oppebar som vederlag for hele postordningen al porto og kørselspenge mod at sørge for ordningens gennemførelse. Kongens og dronningens samt flere nærmere betegnede embedsmænds breve skulle befordres frit, og som godtgørelse herfor skulle Klingenberg årlig have 1.000 tønnder havre til hjælp til foder til posthestene. Klingenberg skulle forpligte sig til at holde gode heste, hvormed de rejsende kunne befordres. Herfor betalte de rejsende 1 mark lybsk pr. mil.

Postvæsenet var organiseret af Christian d. Fjerde i 1624, men det virkede ikke tilfredsstillende, og postgangen var noget tilfældig, hvorfor Fr. III med glæde tog imod Poul Klingenberg's tilbud. Kongen vidste, at

han i ham fik en dygtig organisator, og det slog ikke fejl. Hurtigt blev forbindelserne bedre mellem København og Hamborg — en af datidens vigtigste handelsveje, og der blev anskaffet en galiot til at befordre passagerer og post over bælterne. Dette hurtigtsejlende skib skulde alene være postbåd.

Langs landevejene var der allerede i Chr. IVs tid lagt bøndergårde, hvis beboere, mod at blive fritaget for »al anden ægt og arbejde«, skulle befordre postbudene. Af disse var der 43 mellem Haderslev og Aalborg samt Haderslev—Ringkøbing. Disse omdannes efterhånden til de såkaldte kgl. privilegerede kroer, hvor postillonen skiftede heste, afleverede posten og modtog indkomne breve og pakker samt fortalte nyt. Kroerne blev derfor et samlingssted for omegnens folk, der her modtog de seneste efterretninger om indenlandsk og udenlandsk nyt. Hvorledes postmestrene blev aflønnet, har man ikke sikre meddelelser om, men det har været meget forskelligt. De har i hvert fald været fritaget for skatter og andre ydelser, men derforuden har de sikkert oppebåret en mindre løn. Man har for en del postmestres vedkommende fundet frem til, at de har givet Klingenbergs en årlig sum for embedet — en forpagtningsafgift — mod at de til gengæld beholdt indtægten af brevene. Visse postmestre — f. eks. i Flensborg, Haderslev og Slesvig havde bevilling på at holde vin- og ølkælder, hvilket meddeltes dem samtidig med deres ansættelse som postmestre. Postbudene, som uddelte brevene, skulle selv opkræve portoen eller modtog portoen fra Afsenderen. Antallet af postkontorer eller postmestre i Klingenbergs periode kan ikke fuldstændig oplyses, da kun de bestillinger, der er blevet kongelig bekræft-

tet, kan give oplysning, og da dette først skete efter 1668, er materialet noget mangelfuldt. Den ridende postillon afleverede i hver by en pakke med breve, som herfra blev omdelt, men det kørende postbud afleverede selv breve og pakker, særlig hvor der ikke fandtes postfordelere på stedet.

Posten mellem København og Hamborg befordredes nu 2 gange ugentlig af et ridende bud, der skulle tilbagelægge vejen »udi mindre end 3 dages tid« via Assens—Haderslev. Hestene udskiftedes for hver 2 mil. Fra Haderslev udgik der to jyske kørende postbude — den ene gennem Ribe og Varde til Ringkøbing — den anden gennem Kolding, Vejle, Horsens, Aarhus, Randers, Viborg til Aalborg. I 1654 blev der udlagt bøndergårde til befordring af en ugentlig post fra Middelfart til Ribe.

Thy og Mors havde ingen postkontorer på den tid, idet al post blev fordelt fra Viborg. Til viderebesørgelse beregnedes 4 skilling for 4 mil, 6 skilling for 5—10 mil, 8 skilling 10—15 mil o. s. fr. Det har ikke været billigt at sende breve i de dage, men for de fleste menneskers vedkommende var det også en sjældenhed. Først i 1696 blev der indført faste gående bude fra Viborg til Skive, Nykøbing og til Thisted.

I et par forordninger af 1653 forbydes det fremmede at omdele breve; til dette har postvæsenet alene retten, og overtrædelser straffes »efter postmesterens og postbudenes ansøgning«. Ligeledes er enhver pligtig til at hjælpe postbudene, hvis uheld skulle indtræffe med hest eller vogn.

Således virkede altså det postvæsen, som Klingenberg indrettede og gennem en menneskealder bestyrede. Sammenlignet med Christian d. IVs postvæsen

var det selvfølgelig et fremskridt, og det kunne sikkert hævde sin plads som en velorganiseret organisation. Postvæsenet omfattedes nu også med en særlig forkærlighed af regeringen, hvorom flere kongebreve bærer vidnesbyrd, hvad enten de går ud på at påtale uordener eller træffe foranstaltninger til postens hurtige og sikre befordring. Særlig Hamborgruten havde regeringens omsorg, idet den var hovedruten til den øvrige verden, men i et åbent brev af 11. jan. 1652 omtales: at holde vejene såvel som gangstierne, som postbudene passerer i Nørrejylland, vedlige. Tyverier på ruterne var heldigvis ikke almindelige, men der nævnes dog flere tilfælde, og de blev straffet uhyre strengt. Således benådede kongen i 1682 Halvor Thomesen, som i Norge havde bestjålet postsækken og herfor var dømt fra livet, så vidt, »at han udi jern til at arbejde på vort slot Aggershus må indsættes«.

Af publikum blev postvæsenet snart en velset institution; det var ikke alene købmændene og andre, der førte en stor korrespondance, hvem postens ankomst var vigtig; også det publikum, der kun gennem aviserne ventede at høre de sidste nyheder, havde travlt på postdagene. Aviserne, der endnu var i deres barndom, var imidlertid kostbare og blev derfor ikke holdt af mange. Postmestrene, som senere almindelig solgte aviser og herved havde en god indtægt, havde tidligt forskrevet aviserne, såvel trykte som skrevne, hvilke de så i afskrifter solgte til byens og omegnens beboere. Posthusene var som omtalt samlingssteder for byens politikere og andre interesserede borgere. Biskop Bircherod har i sine dagbøger givet os en skildring af dette (12. febr. 1677):

»Om formiddagen gik jeg hen på posthuset, hvor man plejer at høre adskilligt nyt. Nogle officerer og andre, som sad derinde, havde en skreven avis imellem sig. Men postmesteren, Søren Bolt, kunne hurtigt trykke flere og dermed binde os allehånde på ærmet«. Således har det sikkert foregået på ethvert posthus i den periode.

Under svenskekrigene i 1657—60 var forbindelserne ofte afbrudt, og man har indtryk af, at det var vanskeligt at få det hele i system igen. Det må være det, der henvises til i et kongebrev af 9. april 1661, når Klingenberg i dette får befaling til at »indrette« et ugentligt gående bud fra Haderslev til Nørrejylland. Man havde benyttet søvejen til de vigtigste ruter. Besætningen på galiothen fik udleveret: 4 hager, 4 musketter, 4 hugger, 2 morgenstjerner, 4 små bundter lunter og 30 pund musketkrudt, og det synes således at have været meningen, at postgaliothen i påkommende tilfælde skulle forsvare sig.

Det lykkedes Klingenberg ikke blot at reorganisere og forbedre det danske postvæsen, men også at koordinere det danske og norske postvæsen til en helhed. Dette er så meget mere at beundre, som regeringen på mange måder lagde beslag på hans tid og kræfter. Allerede i 1653 fik han forskellige hverv at varetage med hensyn til flådens fornyelse m. m. 1655 blev han som repræsentant for de kommercielle interesser medlem af det da oprettede admiralitetsråd. 1665 blev han sendt til Nederlandene som envoyé extraordinaire og sluttede året efter en alliancetraktat med disse stater. 1667 finder vi Klingenberg som gesandt ved fredslutningen i Breda, og i 1669 fik han adelsbrev med tilladelse til i fremtiden at kalde sig

von Klingenberg. To år efter fik han titel etatsråd. Sammen med Griffenfeld forhandlede han i 1672 med hollandske udsendinge i København om hjælp til dette land mod England. Da han i 1675 fik til opgave i Haag at forhandle om visse forholdsregler i anledning af den udbrudte krig, blev han mistænkt for at have overskredet sin fuldmagt og var nær ved at falde i unåde ved Griffenfeldts fald, men han slap med skrækken.

Med den formue, han fik gennem Elisabeth Berns opererede han så klogt, at han snart blev en rig mand. Allerede inden sit giftermål havde han kunnet forstrække kongen med en betydelig sum, der under svenskekrigen 1658—60 voksede betydeligt. Ved store leverancer til hær og flåde og til ublu priser skaffede Klingenberg sig fordringer på kronen, som i 1664 betaltes med godset Haneran i Holsten. Men Klingenberg må allerede i 1659 have bosat sig på dette gods, idet sønnen Poul er født her dette år (1659—1723). Ved Køb erhvervede han sig Aalstrup og Tostrup (nu Christianssæde) på Lolland (1669) og Højriis på Mors (1670). Lund på Mors og Bustrup i Salling fik han fra sin svigerfader Albert Berns. I 1679 overtager Klingenberg efter sin svoger, Gabriel Berns, Wandsbeck (Holsten), Ørum og en del af Mariager kloster med forpligtelse til at svare til alle de fordringer, der hæftede på de stærkt betyngede ejendomme.

Med hensyn til Ørum forholdt det sig således: Klingenberg's svigermoder, Elisabeth Berns, købte i 1661 Ørum gård og gods (ialt ca. 4000 tdr. hartkorn) for 133.000 rigsdaler — en fantastisk sum efter den tid for en privatperson. Om det har forbin-

delse med Joachim Irgens' køb af Vestervig kloster samme år — Irgens var holstener —, kan man kun gætte på. Sønnen Gabriel Berns overtog godset, men døde stærkt forgældet i 1679.

Klingenberg var nu på sin magts tinde — den rige godsbesidder, men få år efter ser vi ham som en ruineret mand.

Hans yndlingsopholdssted var Høiriis på Mors. Han anlagde ved denne gård en stor have, som skal have været meget smagfuld. Den var sine 4 tdr. land stor, og som tiden krævede det anlagt i fransk stil med 4 fiskedamme, og den indeholdt de sjældneste træer og planter, som han havde ladet føre fra holland hertil. Haven blev anlagt og passet uden hensyn til omkostningerne, og den blev berømt langt ud over Danmarks grænser. Det hedder om haven, »at den er flyttet fra Hamborg hertil, og at han ikke alene dyrkede mange sjældne uden- og indenlandske vækster og havde alle ting bedre og tidligere end andre steder i landet; men desuden frembragte han mange slags frugt, og idet de var erkendt blev sendt fra Mors til Frankrig og andre fjerntliggende steder«. Klingenberg førte dagbog over tilvækst, afgrøde m. m. i haven, men denne bog, der sikkert var interessant læsning, er desværre forsvundet.

Meget om Klingenberg's færden i disse egne findes ikke bevaret, men da han havde fuldt op at gøre bøde med embedet, godserne og sin forretning, må opholdene heroppe kun have været kortvarige.

Fra 1683 begynder jorden at ryste under hans anseelse og rigdom. Sagen var den, at Albert Berns og Gabriel Marselis (Alb. B. og Marselis var svogre!)

havde i 1642 oprettet en kontrakt med kronen med hensyn til levering af salt fra Spanien. Denne kontrakt var ikke blevet opfyldt (et resultat af en undersøgelse gennem en kommission oprettet efter enevældens indførelse 1660). Efter lange forhandlinger og undersøgelser faldt admiralitetsdommen 5. febr. 1683, hvorved Berns' og Marselis' arvinger blev dømt til inden 6 uger at betale, hvad de blev Hans Majestæt skyldige. Fordringen udgjorde ialt 184.224 rdl. Udlæget for Klingenberg's vedkommende blev gjort i Ørum og Mariager kloster, der overtoges af kronen, desuden behæftedes Hanerau gods. Dette var kronens proces. Dertil kom proces fra Marselis' familie, der af skriftlig overenskomst mellem Albert Berns og Marselis kunne bevise, at Klingenberg skulle yde $\frac{5}{6}$ af deres udlæg til kronen. Klingenberg tabte også denne proces og måtte afstå Aalstrup og Tolstrup samt Bustrup i Salling.

Nu var Klingenberg nødt til at skille sig af med generalpostmesterembedet, og som vederlag herfor, og fordi Klingenberg havde vedgået arv og gæld, skænkede kronen ham Ørum gård og gods tilbage.

Kort tid efter måtte han imidlertid skifte med sin søn, Poul Klingenberg, der fik Ørum og Højriis. Selv havde han kun halvparten af Hanerau gods i Holsten, men da han indviklede sig i flere processer (en nærmere undersøgelse af disse processer er, så vidt vides, ikke foretaget), blev både hans gård i København og Hanerau gods frataget ham. Tilbage havde han kun sundkornet på Mors, som en slags pension, en kongelig tiende. Han skulle sørge for at bygge stenbroer, anlægskaj og færgebåde eller holde det vedlige.

I flere kongebreve af 1689 omtales den forestående Klingenberg'ske konkurs, og i begyndelsen af 1690 er den en kendsgerning. Endog med sin søn, der ikke havde fået hele sin mødrearv, men endogså havde gjort forskud for faderen, lå Klingenberg i proces!

Klingenberg overlevede ikke længe sin økonomiske undergang. Hans dødsdag kendes ikke, men den 11. oktober 1690 blev han begravet i Ljørslev Kirke på Mors. Det Klingenberg'ske kapel rummer ingen mindeplade om ham!

I en vis forstand tør man vel kalde Klingenberg en lykkeridder, for så vidt som hans fornemste opgave var at samle rigdom og vinde indflydelse uden at regne så meget med midlerne, men hans store evner som organisator, administrator og forhandler både til ophjælpning af det hensygnende postvæsen og i statens tjeneste på anden måde vil altid sikre ham en vis position i dette tidsrum.

Klingenberg efterlod sig, som tidligere nævnt, en søn Poul, assessor i Højesteret og konferensråd von Klingenberg til Ørum, Lund, Blistrup og Højriis. Faderens økonomiske vanskeligheder og forpligtelser fraskrev han sig fuldstændig (breve til kansleren 8. jan. og 8. okt. 1705), hvorfor Poul Klingenberg blev betragtet som en velhavende mand. Klingenberg's familie uddøde på mandssiden med konferensråd og amtmand Friederich von Klingenberg, død i Haderslev december 1783.

Litteratur: Hist. tidsskrift 6 R II 126 ff.
Dansk biografisk lexikon.
Fr. Olsen: Det danske postvæsen indtil 1711.
Hist. årbog for Mors V og XIV.
Pontoppidan: Danske Atlas III 390, 313, V 583.
Kirkebogen for Ljørslev-Ørding 1688—1776.
Trap: Danmark.

JUBILÆUM

Historisk Samfund og Museet

Den 10. August 1953 kunde Historisk Samfund for Thy og V. Han Herred, som oprettede Thisted Museum, fejre sit 50 Aars Jubilæum. I denne Anledning holdtes der den 19. August en lille Festlighed. Om Eftermiddagen samledes man paa Museet, ved hvilken Lejlighed der modtoges forskellige Gaver. — Efter at Hist. Samf.s Formand, Læge Toft, havde holdt en lille Tale, besaas Museets Samlinger.

Ved et velbesøgt Møde om Aftenen paa Hotel Royal talte Landsarkivar Hvidtfeldt, Viborg, om Lokalhistoriens og Museernes Betydning. Efter Kaffebordet talte Læge Toft, Amtmand Egedorf, P. L. Hald, Smed Kjær, Ydby, og Redaktør Lustrup. Ved Sammenkomsten blev der afsunget et Par udmærkede Sange skrevne af Maskintrykker Mar. Jensen og Tøgfører A. C. Svalgaard.

De sidste 10 Aar.

I 1943 blev der skrevet en Oversigt over Udviklingen i de første 40 Aar, hvorfor denne Beretning indskrænker sig til de sidste 10 Aar. Den stigende Interesse for Historisk Samfund illustreres bedst ved at anføre, at medens Medlemstallet 1943 udgjorde

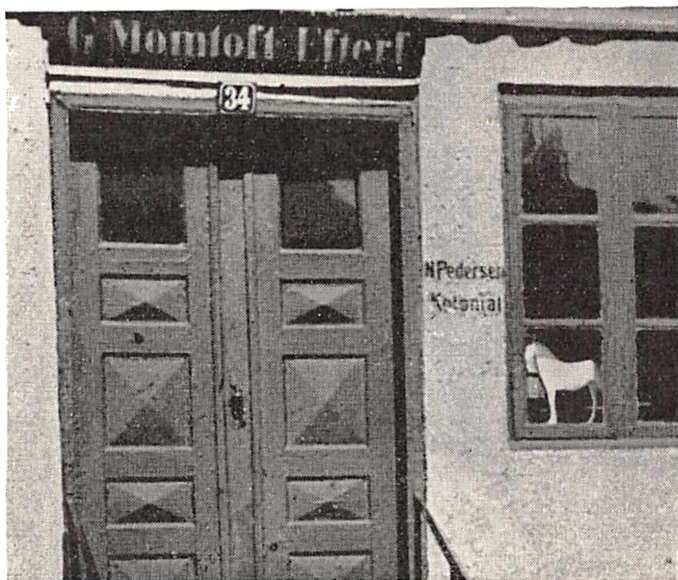
717, er det nu 10 Aar efter over 1000; i det samme Tidsrum har Aarbogen bragt over 1200 Sider lokalt Stof, hvortil den har haft mange gode Hjælpere. For Museet har der ligeledes været god Fremgang, saaledes er Oldsagssamlingen vokset med ca. 1000

Fra Bronzealdersamlingen

Numre. Af større Gaver skal anføres Hist. Samfunds Formand Læge Toft's, der omfattede ca. 100 Nr. og fornylig har Museet modtaget afdøde Amtslæge Kjærs Samling paa ca. 350 Nr.; disse Samlingers Sager er hovedsagelig fra Hassing og Refs Herreder. Specielt skal nævnes Fund fra Bronzealderen, ialt 32, hvortil der fornylig er kommet 14 Lerkar fra Legind i Nørhaa Sogn, hvis Indhold endnu ikke er undersøgt.

Endvidere kan der med Glæde noteres, at den historiske Samling ogsaa har haft god Fremgang, idet den er blevet forøget med ca. 850 Numre. Før Museet blev oprettet, var der her i Byen afholdt en Landbrugsudstilling, nemlig 1898, ved hvilken Lej-

Den hvide Hest

lighed der var samlet en ret stor Samling Landbrugsredskaber og andre Ting fra de gamle Hjem. Efter Udstillingens Slutning blev Størsteparten afgivet til det nyoprettede Landbrugsmuseum i Lyngby, der nu har deponeret 45 Numre her, og flere af disse Sager har paa fortrinlig Maade suppleret Samlingerne. Nævnes skal ogsaa, at Museets Billedsamling er blevet betydeligt forøget med Billeder dels fra Landet

og dels fra Byen, saa den nu omfatter ca. 2000 Numre. Som et Kuriosum skal nævnes »Den hvide Hest«. Den stod i Vinduet til den lille Forretning Nørregade 34 (Momtofts Efterflg.). Den var som et Vartegn for Nørregade, og gamle besøgende fra Thisted og Omegn nikker genkendende til den, hvilket ikke er underligt; den har staaet i Forretningen i over 100 Aar. Det er fortalt, at den oprindelig blev anbragt, for at Børnene mellem de mange smaa Huse i Gaden kunde finde Butikken.

Det triste ved Museets Arbejde er Pladsmangelen. I over 25 Aar er magasineret en gammel Bondestue med alt sit Inventar; fornylig har Museet faaet overladt Indbo og Sager, som har tilhørt Kr. Kold og indeholder mange Minder om hans Arbejde; foreløbig har denne Samling faaet Hjørnet i en mindre Stue. J. P. Jacobsens-Samlingen forøges stadig ved mindre Bidrag. Endnu er der mange Ting, der ønskes suppleret, særligt fra Byerne ude ved Havet, der i Skudehandelens Dage spillede saa stor en Rolle for Egnen.

Og saa maa jeg med Glæde notere, at Interessen for de gamle Minder er stadig stigende. Det maa saaledes nævnes, at adskillige af Byens og Omegnens Lærere kommer med deres Klasser og gennemgaar Dele af Samlingerne, ligesom mange af Egnens unge Mennesker er flittige besøgende og Hjælpere.

Oversigt over Museets Erhvervelser fra 1. Juni 1952 til 31. Maj 1953

Oldsagssamlingen.

Under Vejarbejde Nord for Morup Mølle — umiddelbart ved Gaarden Helligbjerg — fjernedes en Jorddyngge, og her fandtes en Del Lerkarskaar, som

modtoges ved Gaardejer Anders Pedersen, der paa Museets Vegne besøgte Stedet.

En Landsespids af Flint fra Fund ved Feggeklit er modtaget fra Reenberg Jensen.

Paa Matr. Nr. 9, Kallerup, tilhørende P. Chr. Olesen, »Kristianslyst«, fandtes i Rester af en Grav 2 Lerkar fra romersk Jernalder.

Fra Gaardejer Jens Ramsgaards Mark, Matr. Nr. 17b Torsted, fandtes i Rester af en Høj et Broncealderfund bestaaende af Bælteplade, 2 Armringe og 2 mindre Ringe; en senere Undersøgelse gav Brudstykker af en Halsring samt et Par Spiralringe af Guld.

Fra Fru Johanne Kjær, Viborg, modtog Museet hendes afdøde Mands, Amtslæge Kjærs, Oldsagssamling paa ca. 350 Numre.

Til Husholdningen.

Glødefad, Vævespjeld (Knud Chr. Jensen, Kjellstrup), Lysesaks, Stempel, 2 Daaser samt forskellige Smaasager (Frk. Viktoria Lyng, Kbhvn.), Stk. af Uldtæppe (Fru Edith Larsen), Knusesten (Anders Pedersen, Heltborg), Tejne, Stendunk, 2 Jydepotter, Hørhegle, Smørtrug, Valkebræt, Manglefjæl, Messingkedel og Hornske (Sgnfgd. Grandal, Ø. Vandet), Spiseske af Træ (Frode Smidt, Kbhvn.), Vægt (Kæmner Aasby, Langaa), Pude til Staalampe, »Gode Raad« Jern, Vaffeljern (Anton Fald, Snedsted), Jydepotte (N. Thorup, Sundby), Bismær (Fr. Brandhøj, Aarup), Symaskine (Søstrene Kaspersen, Tømmerby).

Dragtdele o. s. v.

Knækparasol (Fru Vium Pedersen), Taske med Sygarniture (Købmand Tage Jeppesen), hæklet

Pengepung, »Soldaterflaske« (Fru Jacobsen, Vesløs), Damepung, Krans af Ravperler (Anton Fald, Snedsted), Tørklæde (Laurits Lassen, Thisted).

Mønt- og Medaljesamlingen.

Fra Guldsmed Henningsen er modtaget 1 Medalje og fra Hans Jensen 2 Mønter; endvidere er Samlingen forøget ved enkelte Køb.

Bøger og Dokumenter

er modtaget fra Frk. Garnæs-Hansen, N. C. Jensen, C. Dumreicher, Frode Smidt, Ejnar Nørby, Fru Dagmar Olesen og Joh. Smidt.

Billeder, Fotografier.

2 Oliebilleder (Fr. Brandhøj, Aarup); Fotografier er modtaget fra Fru Troels Smith, Bankbud N. C. Jensen, Frk. Lassen, Flensborg, Frk. Fanny Andersen, Fru Bertha Bjerregaard, Vilh. Andersen, Vesløs, Fotograf L. H. Gram, Fru Kathrine Nørgaard, Frk. Garnæs-Hansen, Direktør Dam, Kbhvn. Maleren Erik Christensen har skænket en Tegning af Malthe Konrad Bruuns Grav i Paris.

Forskellige Sager.

Guldvægt (Guldsmed Henningsen), Lommeur, 2 Cigarrør samt Federal til Cigarer (Frode Smith, København), Mørklægningsarmatur (Montør Harald Nielsen), Tyrring, »Slaaopjern« med Kølle, Trille til Rebslagning, Naalepude, Navneklud, Regnskabsbog, Ildpuster, Manglefjæl (Anders Toft Dalgaard, Nors Havreland), Sabel (Anton Fald, Snedsted), Apparat til Kopsætning (Slagter Nordentoft), Bindesten,

Pukkelglas (Fru Ingeborg Vilsbøl), Træspand (Fru B. Bjerregaard), 3 Faarebjælder, 1 Par Sporer (Sognefoged Grandal, Ø. Vandet).

J. P. Jacobsen-Samlingen.

Moliere i 3 Bind, har tilhørt Jacobsens Bogsamling; ligeledes A. U. Bååth: »Nya Dikter« samt 2 Dedikationseksplr. (Bibliotekar C. Dumreicher). — Desuden Niels Lyhne oversat til Hebraisk (Boghdl. C. Balleby) og Niels Lyhne med Dedikation af Jacobsen (Frk. Emilie Ovesen, Køge).

Og til Slut skal der sendes en Tak til de mange, der, baade paa Land og i By, omfatter baade Historisk Samfund og Museet med Interesse.

P. L. H.

Historisk Samfunds Regnskabs- oversigt for Aaret 1952—53.

INDTÆGT

1. Kassebeholdning fra forr. Aar	Kr. 3890 70
2. Statstilskud	„ 700 00
3. Thisted Amtsfond	„ 300 00
4. Fra 18 Sogneraad.....	„ 180 00
5. Solgte Aarbøger	„ 82 00
6. Gave	„ 200 00
7. Renteindtægt og Refusion.....	„ 125 70
8. Kontingentrestancer	„ 70 00
9. Medlemsbidrag for 1952 (975 Medl.)	„ 3890 00
Ialt Kr. 9438 40	

UDGIFT

1. Aarbogen, Trykning m. v.	Kr. 2990 00
2. Honorarer for Bidrag til Aarbogen	„ 673 97
3. Tilskud til Museet i Thisted	„ 500 00
4. Aarsmødet og Udflugten	„ 42 58
5. Medhjælp v. Aarb.s Udsendelse.....	„ 130 00
6. Buste (Tilskud)	„ 1000 00
7. Clicheer og Tryksager	„ 388 05
8. Dansk-historisk Fællesforening	„ 72 00
9. Repr. ved sammes Aarsmøde	„ 80 00
10. Porto o. a. Udgifter	„ 178 85
11. Kassebeholdning	„ 3383 05
Ialt Kr. 9438 40	

Thisted, 20. April 1953.

J. J. LUSTRUP

Historisk Samfund for Thy og V. Han Herred

Medlemskontingentet er 4 Kr.

Nye Medlemmer kunne ved Henvendelse til Redaktør Lustrup el. Viceinspektør Hald erholde tidligere Aarbøger, hvoraf der endnu findes enkelte Eksemplarer.